ALBERICI GENTILIS I. C. PROFESSORIS Regii,

AD

TIT. C. DE MALEFICIS ET Math. & ceter. ſimilibus,

COMMENTARIUS.

ITEM

argumenti eiuſdem,

COMMENTATIO

AD L. III. C. *de profeſſorib. & medic.*

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

HANOVIÆ

Apud Guilielmum Antonium,

MDCIV.

Hoc habet COMMENTARIO

præcipue de

Sortilegiis, Veneficiis,
Aſtrologia, Phyſiognomia,
Inçantationibus, Vaticiniis,
Strigis, Faſcinatione,
Necromantia, Somniis.

Sequenti *Commentatione* de
Poetis, &
Hiſtrionibus.

REVER. VIRO
THOBIÆ MATTHÆO
Doct. Theol. dec. Dvnel. S. P. D.

ALBERICVS GENTILIS ſuus.

SI quãtum eſt hominibus ad rem aliquam aggrediendã volũtatis, tãtũ occaſionis, & facultatis ſupereſſet; non tu mihi, Thobia Matthæe, *vir clariſſime, hoc meo quantulocunq; honoris, & officii genere nunc, ſed longe antehac, & digniori cultus munere audireris. Nam & fuiſti tu primus, qui in aula magni principis, & in principe iſta academia me grauitate iudicii tui olim ornaſti, ſplendidiſſimæ amicitiæ tuæ fauore confirmaſti; & quæ præſtitiſti ab initio omnia cumulatiſſimè erga me, hæc facis hactenus conſtan-*

ter, & porrò (quod habeo pro compertiſſimo) facies ſemper. Quod ſi cogitationem omnem tuorum in me meritorum paullulum ponerem, & in tuam virtutem, in maxima tua, & ſingularia ornamenta defigã oculos: quæſo, quis ille eſt, qui in certamine iſto vniuerſæ laudis, gloriaque tecum contendet? Nihil ipſe adfirmauerim ſolus: at verißimum cum aliis clamo, & queror, te academiæ huius ſine comparatione ſummo, & fulgentiſſimo lumine abducto ſubortas hic ferè tenebras, & omnino ex dimidio non lucere. Te viro omnium eloquentiſſimo nobis adducto mutam propemodum iſtam academiam factam videri, quæ nulli tamen alii per Europam cedit ingeniis, & diſciplinis; at quæ tamen aliis academiis omnibus in laude iſthac oratoria per te vnum maximè antecelluit. Sic res eſt, ſic. Sed quod debui ego iamdudum, & ſummopere deſideraui, vt de lucubrationibus meis aliquid tibi offerrem dignum te, id impeditum in hoc vſque tempus ſerio fuit, &, vt ſenties, nec expeditum prorſus in præſentia eſt. Vt enim parti alteræ, quæ me primum traxit ad nobiles illos patronos

meos

meos, ſatis ſit factum; in hac tamen altera, quod tales tibi defero commentationes, ſatis facere mihi non poſſum. Sunt iſtæ quidem argumento illuſtres, & te dignæ (te, qui in ſpeculis, atque gubernaculo ſedes eccleſiæ, & reipublicæ) de artibus, & ſtudiis, quæ exterminari de republica debent, aut in ea ferri poſſunt, vel probari, atque etiam præmiari conſueuerunt. Verum duabus mihi recitationibus confectæ in Veſperiis, quas nominamus Comitiorum, *quanti, obſecro, apparatus erunt, vt pro tua, ac ipſarum dignitate argumenti deduci ad te, & in publicum mox produci non peſſime videantur? At meaque hæc eſt condicio, quæ non mutatur, vt nihil mittere in vulgus quidquam potuerim, quod eſſet elaboratum. Itaq; quicquid eſt, quod inſcribo nunc tuo nomini, præſtantiſſime* Matthæe, *tu ſic quaſi à ſtudioſiſſimo dignitatis tuæ profectũ accipias, velim: & in nomine* Gentilis *tui cariſſimi, quæ ſunt operis vitia, latere tibi omnia ſinas. Fortè enim & reliqui fuerint mihi æquiſſimi, qui exigua pro magnis non obtrudo: & in his quoque exiguis vel hoc vnum affero ſtudioſis iuris, quod primus*

ego fontes iſtos ipſis aperio, de quibus haurire, neceſſe eſt, ſi leges iſtas noſtras intelligere, & tractare rectè, iuris etiam conſulti eſſe, & dici meritò, voluerimus. Tu vale, vir excellentiſſime.

Oxonii VI. Kal. Iul. 1593.

ALBERI-

ALBERICI GENTILIS I.C. COMMENTARIVS AD tit. Cod. *De maleſic. & math. & cet. ſimilibus.*

HABES *tit.* 16. *C.T. lib.* 9. Sed non habes *l.* 1. *&* *l.* 2. noſtri, & neq; *l.* 8. Contra habes illic *l.* 7. 8. 9. 10. 12. quas hîc non habes. Ex *l.* 1. *&* *l.* 2. illinc confecta eſt noſtra tertia. Sed & *d. l.* 12. habes in Codice hoc *l.* 9. *de epiſ. aud.* In Codice Gregoriano titulus conceptus *De Maleficis, & Manichæis.* qui vna conſtat leg·, quam nullibi habemus: niſiquod eã recitat Licinius Rufinus in *collat. leg. Iud. & Rom. tit. de mathematicis & Manichæis.* vbi & exſcribit alia ex *Vlp. lib.* 7. *de off. proconſ. tit. de mathematicis, & vaticinatoribus.* cui par titulus 21. *lib.* 5. *ſent. Paul. de vaticinatorib9, & vaticinationib9, & Mathematicis.* Manichæos iũctos maleficis, & mathematicis audimus, an quia magiq;, Manichæiq; ex Perſia vtriq;? anquod dogmata impia Manichęorũ aptiſſima magiæ ſint, & maleficiis? Deũ quippe alterũ malũ, & malarũ creatorẽ rerũ ſtatuebãt.

Helceſſitarum ſanè hæreſis etiam erroremq; mathematicum habere, & ariolandi dicitur. *Niceph Calliſt. lib. 5. hiſt. eccl. c. 7.* ſed de ipſis Manichæis ita *P. Diacon. lib. 24. hiſt. miſc. Manichæi reſponſis, & immolationibus operantur, & incantationibus. omni corporali, & ſpirituali ſpurcitia dæmonibus ſeruiunt.* & ibi alia de his. Manichæi ſingulariter notati & in *rub. C. de hæret. & Manich. qui ad imam vſq; ſcelerum nequitiam peruenerunt. l. 5. eo* & aduerſus quos multa Auguſtinus, & alii. Maleficorum porrò nomen generale eſt: ſed ad eos tamẽ cogitur iſto titulo, & conſuetudine loquendi, qui magna, improbiſſima facinora patrant, *l. 5. l. 7. & tit. Decretal. de frig. & male. & c. 14. 26. q. 5.* Ea autem ſunt matheſis, & cætera ſimilia: de quibus leges ſequentes. Et qui hoc titulo non nominantur, genethliaci, ac planetarii, quos itidem vulgus appellat *mathematicos, c. 8. 26. q. 2. & c. 1. 26. q. 3.* Et in illa Cauſa habes de pythonib. ſalitoribus, pyromanticis, & ceteris. Sed qui ſunt vernaculi? *Suet. Vitell. c. 14. nullis infenſior, quàm vernaculis, & mathematicis. vt quiſque deferretur, inauditum capite puniebat.* Turnebus reponit *diuinaculis.* Scaliger, *veraculis.* & hoc ſanè nomen adſumebant diuinatores illi libenter, vt alia pleraque honeſtiora. quod dico ad *l. 2. veracis* epitheton tribuit ſagæ Tibullus. & *verare, veratores, veratrices* dicebantur, qui profitebantur, futura vera, quæ

dice-

quæ dicerent. Vriſti notant. Sed ſi *verniſera* ſunt auguria menſalia, Feſto auctore; ſuſpicari poſſumus, nec ita corruptam Suetonii eſſe ſcripturam. at qui ſint verniculi tamen, non capio adhuc. *Sortilegi*, qui ad cæteros hui⁹ tituli pertinẽt, ſunt, qui per ſortes quasdam profitentur eandem diuinationis ſcientiam. Et ſortes apoſtolorum liber apocryphus. *c.3. diſt. 5.* Et de paginis euangelicis lectæ ſortes. *c. 3. 26. q. 2.* Et de quibuſcunque ſcripturis ſacris. Et ſanctorum dictæ ſortes. *c.1. 26. q. 1. & c. 6. 26. q. 5.* Et de ſortibus variis apud Ethnicos, ad Gerionis oraculum. *Suet. in Tybe. c. 14. Antiatinis. in Calig. c. 57. Praneſtinis. in Domit. c. 15. Cæritanis. Liu. lib. 21. & lib. 22. Dodonæis. libr. 8. aliis. lib. 38. aliis. Alc. lib. 5. parerg. c. 22.* apud Germanos. *Tac. de mori. Germ.* Sortilegium hodie omne vetitum. *tit. de ſortileg. in decretal. & not. ad c. 1. 26. q. 2.* Sed iure tamen ciuili ſors admiſſa inque iudiciis. *l. in tribus. & l. ſeq. de iudi. & l. generaliter. § quid ergo. de fid. lib. l. vlt. in prin. C. comm. de lega. l. 2. C. qua. & qui. quar. pars.* & aptè ad. *d. l. in tribus.* Quinctilianus *l. 7. c. 1. multis milibus verſuum ſcio apud quoſdam eſſe quæſitũ, quomodo inueniremus, vtra pars deberet prior dicere. quod nouiſſime ſorte diiudicatur.* Sed in iudiciis vetitæ ſortes expreſſe. *c. 7. 26. q. 5.* Ergo ſic diſtinguit Bartolus, vt quæſtiones iuris poſſint ſorte dirimi, nõ quæſtiones facti. adi illum ad *l. ſi duo. D. vti poſſ.* cuius communi-

ter adprobatur opinio. vt per *Iaſ. ad l. huiuſmodi, in fi. de lega. 1. & ad d. l. vlt. C. comm. de lega.* Quum res eſt adeo incerta, & perplexa, vt exitum non habeat, tum admitti hoc per ſortes iudicium, tradit *Alc. d. c. 22. lib. 5. parerg.* Et quum non agitur de præiudicio tertii. *Bal. ad l. ſi duas. de excuſ. tut.* Verum de his ſortib° hæc ſunt iuris ciuilis, quæ diuinationem, & maleficia tituli noſtri non attingunt.

AD L. I.

VEneficii crimen notatum hîc in maleficiis. Sed in Digeſtis habes *tit. de ſicar. & venefic.* Neq; hîc tamen de veneficiis his tantùm ponitur, quę per magicas incantationes ſunt, vt cenſuit Azo. & ad quæ pertinuiſſe legem de veneficiis, tradit Manutius. Sed generaliter & de veneno notatur, & tranſlatum hîc crimen omnis venefícii eſt, vbi ſeuerius in illud animaduertitur: & meritò; quia plus eſt, hominem extinguere veneno, quàm gladio occidere. Et tanto grauiora ſunt crimina, quanto difficilius cauentur. *Cic. pro Roſ. Amer.* Itaq; ſi licet hominem occidere, non id tamen licet facere veneno. Et nec cõtra hoſtes vti veneno licet, vt docui *lib. 2. de Iur. bel.* Et quum ignoſcit lex homicidæ, ſi alium poſt interfecerit homicidam: ei non ignoſcetur, qui veneno hominẽ enecarit. Vt ex facto iudicatum recitat, & adprobat *Dec. conſ. 65.* In veneficio præterea proditio eſt. Et inius-

iniuſtiores ſunt occultè, & per inſidias agẽtes. *Ariſt. lib. 7. Eth.* Et nulla igitur clauſula cautum intelligi volunt de veneno, ſi criminibus parcitur, aut cõniuetur, & de veneficio non exprimitur. adi *Guic. lib. 13. hiſtor.* Committitur iſtud crimen quomodocunque adminiſtretur venenum in necem hominis, nõ ſolum ſi miſcetur, vt quidam loquuntur, quod eſt infunditur. *Ariſt. ad ſi. lib. de poe.* vbi interpretes plura de eo verbo. Veneno igitur extinctus Hercules, & dolo inermi dicitur à Lycophrone in Alexandra. Neque dubitari de hac definitione poteſt. Spectant ad veneficii crimen procurati quoque abortus, imò & ſterilitates procuratæ, etiam & pocula amatoria. audi Iuuen. Saty. *6. tantum medicamina poſſunt. Quæ ſteriles facit, atque homines in ventre necandos Conducit. Hic magicos affert cantus, hic Theſſala vendit Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti.* lege illa in Decreto. *ſterilitatis venena procuret, fœtus intra viſcera extinguat, &c. c. 7. c. 8. c. 9. 32. q. 2.* Audiſti de medicaminib. Medicamentarius, & medicamentaria ſunt maleficus, & malefica, vel venenarii. *l. 1. C. T. de repud.* Adde de procurato abortu. *l. 3. §. pen. de ſtatul. l. 3. §. 1. de ſicar.* vbi malo exemplo medicamentum datum ad conceptionem, non malo animo: id eſt, quod non odii meditatione, ſed cauſſa explendę libidinis datum eſt *c. 5. de homicid.* & ita ad conceptionem impediendã

vel etiam ad diſperdendam. Vt hoc ipſum arbortionis poculum dicit *Paul. lib. 5. ſent. tit. 23 & l. 38. §. 5. de poe.* Quod ſi etiam ad iuuandam conceptionem capis, punietur tamen ea mulier; quoniam mali exempli res eſt, mulierem iſthæc audere, quæ ad medicū ſpectant. Scio, & mulieres medicas: & quaſdam nominaui *lib. 2. de clar. mulier.* ſed non de medica dicitur in *d.* §. 1. Scimus, obſtetrices facere medicinam. *l. 1. de extr. cogn.* at neque de obſtetricibus illic notatur, neque iſthæc medicamenta dare obſtetrix audebit, niſi ſupergreſſa fines artis ſuæ. Sic & de vulgari homine accipio illa Pauli; *Si ex eo medicamine, quod ad ſalutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit, is, qui dederit, ſi honeſtior fuerit, in inſulam relegatur, humilior autem capite punitur.* Hæc eſt differentia inter reliquos, & medicum, quod huic non imputatur, niſi imperitia dati medicamenti, §. 3. *Inſt. de leg. Aqui. l. illicitas, §. ſicuti de off. præſ.* reliquis imputatur omnino, quod dederint: etſi ad ſalutem dederint, non malo animo: nam cum medici non ſint, adeoque neſciant dare medicamentum, ecce dant tale, ex quo mors, non ſalus eſt. Quamquam nec facile eſt ſemper definire, ſi à medicamine mors fuerit. Illud in quæſtione eſt, *ſi medicamētum detur ad abortum, vt ſeruetur mulier, an factum excuſari poſſit.* & poſſe, Socinus cenſuit: contra quem alii ſunt: Felynus autē

inde-

indefinitum reliquit: & nec prorſus definit, qui de hoc tractat, *Menoch. de arb. ca. 357.* Sed cur non ita definietur? vt ſi egerit peritè medicus ex arte, is reprehendi non poſſit, quod abortus ex curatione mulieris ſecutus ſit: contra, ſi imperitè. Atque de eo medici facto, nō iuriſconſultorum, ſed medicorum iudicium ſit. Hi mediis menſibus non fugiunt exhibere pręgnati purgans medicamentum, primis fugiunt, & poſtremis: ſanguinē vix mittent fœtu grandeſcente. & hæc tamē facient omnia, ſi validam nacti mulierem erunt: cum id genus aliis, quæ illi tradiderunt. *Hippocr. aphoriſ. 1. ſect. 4. Celſ. lib. 2. c. 10. Auer. 7. collec. c. 4.* Quod ſi caſus proponitur in eo, qui abortum certò curauerit; audenter ego medicum damno. nec enim vllus eſt auctor medicus, qui id præcipiat. etſi hi ſunt, qui iubent, ad mulierem reſpiciendum in dura huiuſmodi neceſſitate, non ad fœtum. Et miſſis hîc definitionibus medicorum, an tu malum certum probes, ipſam necem fœtus, propter bonum incertum, vitam mulieris, quæ an ſit conualitura, ſemper incertum eſt. Quæ nuptura Domitiano erat, dum conceptum a ſe abigit, mortua. *Suet. in Dom. c. pen.* Malū certum admittes, vt vites malum incertum? nā incertum eſt ſemper, ſi mulier morietur nō ita curata. Tu ne homo adſumes arbitrium Dei tibi? ille eſt arbiter vitæ, & mortis. Et ſpernes illud Domini? *non ſunt facienda ma-*

la, vt veniant bona. Si maloque animo procuratus ſit abortus, propter atrocitatem criminis puniri voluntatem, etſi ſecutus non ſit effectus, alii tradiderunt, & *Dec. ad l. 6. de reg. iur.* puniri vt homicidium, ait *c. 5. de homicid.* non tamen pœna ordinaria homicidii, vt volunt communiter. adi *Couar. ad reg. peccatum, §. 2. §. 3.* & *Paul. d. tit. 23. §. qui abortionis & Menoc. caſ. 358.* vbi ex Alciato, ſi benè notaui, tradit, cõtra regulas iuris gentium eſſe, *d. §. qui abortionis.* Et ego idem cenſeo in parte, qua affectus pro effectu puniatur. vt docui *libro 2. de legat. cap.* 18. at in eo, quum mors mulieris, aut viri amatorio potionati ſecuta eſt, aſſentiri illis vix queam: etenim nec ius gentium conſtituitur ex iudicio illo Areopagitarum contrario, quod meminit *Ariſtoteles lib. 1. magn. moral. cap. 15.* Sed de amatorio mox. Nunc de ea, quæ ſibi medicamentum ad abortiendum ſumpſit. Et iudicia duo comperimus, alterum pœnæ capitalis, alterum exilii temporalis. niſi dicimus potius, quod ſi pretio corrupta id fecerit mulier, capite puniatur: exilio, ſi odio, aut praua alia cupiditate. Et ita per ea, quæ de pretio dicam ad *l. 3. & ſic ſunt l. 4. de extr. crim. l. 39. de pœn. l 8. de ſicar.* Diſceptatum & aliàs de hac re. & fuerunt, qui adſeuerarent, mulierem nec quidquam ſceleris commiſiſſe. quæ not. *Petr. Victor. libr. 27. var. lect. c. 2.* Et Iacobus Cuiacius neſcio quid ſcribit ad *l. 2. de excuſ.*

& ad

& ad l. 4. de vſucap. Stoicos, negaſſe animal, quod eſt embryo: & nos ſequi Stoicos. contra eos tamẽ diſſerere Galenũ; & fuiſſe leges Lycurgi, & Solonis, quæ puniebant, ſi qua partũ abegiſſet. Neſcio, inquam, quid ſibi de noſtris velit, qui hoc facinus & ipſi puniũt. adde, quam & Cuiacius notat, *l. 2. de mor. infer. l. 3. de pœ. & l. quod dicimus. 231. de V. S.* vbi plenius id explico, an, & quãdo pro nato iudicetur, qui in vtero eſt. Noſtri quadripartitã illã diſtinctionẽ nõ cognoſcunt, quã habent medici, vt pri⁹ eſſe dicatur in vtero genitura, mox fœtus, deinceps delineatus fœtus, tandẽ infans: ſed indiſtinctè idẽ ius de his omnibus ſtatuunt propter vnam ſpẽ futuri partus. Sic Hippocrates, quã iuraſſe volunt, abortũ nõ procuraturũ, de genitura diſperdenda ſibi permiſerit. Noſtri autẽ & facta ad conceptionem impediendam puniunt. merito, quia factum hoc eſt ad naturæ iniuriam, & Dei optimi maximi contemptum, qui dixit, *Creſcite, & multiplicamini.* ſacrilegium hoc longè maximum inquiebat Auguſtus verè, per quod hominum finis procuratur: quos ſcilicet cum ſeruare ſingulos nequeat natura, ſic ſeruat per generationem continuam. vt Auerroes dicere traditur. Et de his hactenus. Sequitur de *philtris*, hoc eſt, amatoriis poculis, qui conciliandi amoris cauſſa fiunt, & ad flectendos pudicos animos in libidinem. vt de his etiam exponi poteſt *l. 4.* De a-

matorio autem hoc primum, non eſſe propriè venenum, definit *Quinctil lib.7.c.4.* cōtra tamen eſt *l.3.§.1. de ſicar.* & ita grauiſſima eius rei pœna. *l.38.§. qui abortionis, de pœn.* Lucullus hoc enectus poculo. *Plut. in Luc. Plin. lib.25.c.3.* item & Lucretius poeta. de quo etiā *Alc. conſ.28. lib.7.* Caius Caligula in furorem coniectus, *Suet. c.50.* & aliaquædam accuſata, inieciſſe carminib⁹, & veneficiis vecordiam marito. *Tac. lib.4. annal.* & ille alius mortuus, de quo *Ariſt. in mag. mor.* Sed & alia exempla ſuperſunt. Magna autem conſtituitur merito pœna, & morte ſecuta etiam mortis: quia rei illicitæ operam dedit, qui hoc poculum dedit. Itaque veniat merito puniendus; etſi nō in effectum ſecutum dederit. vt certiſſimæ ſunt iuris regulæ. an non dixi, puniri capite illum, qui medicamen dederit ad ſalutem hominis, ſi is ex medicamine mortuus ſit? Et miror ego, Areopagitas abſoluiſſe illā mulierem: cū Athenis cædes, dānaq; vindicarentur etiā aduerſus bruta & aduerſ⁹ inanima. quod in *Att. Pauſan. & Demoſth. aduer. Ariſtocr.* Sed an ipſe vnus quęſitus amor ex philtris eſſe poteſt, aut ex aliis incantamentis? Magicas vanitates has ſæpe irridet Plinius. & nugas has quorundam, ait *Harmenop. lib.6. tit.10.* Ceterum ſi amor curatur à medicis vt ſpecies quędam melācholiæ; quid ni poſſit amor medicamentis etiam induci? eſt de erotico hoc affectu curando.
Lan-

Langii ep.24.lib.1. vbi de veteribus medicis plura. Platonici cēſuerūt, à dæmonib. philtra machinari. Et ego crederē ſanè, induci huiuſmodi affectus per illa pocula poſſe vel ope dæmonum, qui humores ſic aptare poſſunt; vt dicam ad *l. 6.* vel per ipſam medicamentorum vim idem operantium, quod dæmones in illa humorū aptatione. De mādragora id præcipue tradunt, quam & *Circæam* propterea vocari volunt. adi & *Dioſcor. lib. 4.c.71.* Et hinc forte, quod de poculo huiuſmodi amatorio ageretur in *Mādragorizomeno*, titulus factus comœdiæ eſt, cuius non ſemel meminit Athenæus. Machiauellus & comœdiæ cuidā ſuę titulum ſcripſit *Mandragoræ*, à ſimili potionis argumēto. Sed hæc obiter. Sed alii, vt dixi, hæc omnia nugas putant. Et Olympia Theſſalam pellicē mariti ſui pulcherrimā quū vidiſſet, hęc, dixit, ſunt venena, & incantamēta, quibus maritus meus captus eſt. Sic dixit, & mulierem, delatam ſibi pro venefica, abſoluit. quod *Plut. de amo. coniug.* Et ſic Afranius in Vopiſco: *Ætas, & corpus tenerū, & morigeratio, hæc ſunt venena formoſarum mulierū.* Quod tamen nec ſint iſta pocula, aut alia incātamenta niſi nugæ inualidæ, non propterea leges iniuſtè ſtatuunt illis pœnas, & quidem ſeueriſſimas, quēadmodum in pari quæſtione concludo ad *l. 6.* At quæ eſt pœna veneficii, de quo lex noſtra loquitur? habes in *l.3.§.pen.de ſicar.in l.28.§.ve-*

nenarii.de pœ. & §.*eadē Inſt. tit. vlt.* vbi, quod Manutius, de magicis incantationibus. Et vbi quod dicitur *publice vēdiderint*, idē eſt quod *temere*, in *d. l. 3. §. alio.* Et in *rubr.* & *l. 3. C. de ſu. trin.* vulgus de religione rixatur ſcilicet, ignarum, quid ſit hæreſis. vt legis apud *Pachy. lib. 8.* & quod *in publicum d. l. 3. §. 1. de ſicar.* hoc eſt, cuicunq; emere volenti. multo enim minus licet, clam vendere. Tyberius vetuit, aruſpices ſecreto, ac ſine teſtibus cōſuli. *Suet. c. 63.* Et ita nec apud omnes venena eſſe debent. *l. 4. §. 1. fam. erc.* Nec omnium venenorū eſt venditio, ſed eorum tātum, quæ adiectione alterius materiæ vſui nobis eſſe poſſunt. *l. quód ſæpe. 35. §. 1. de contr. empt.* Atque Plato *lib. 11. De leg.* lege ſācit, nec venena quiſquam adminiſtret, doceatve. Galenus etiam *lib. de antid. c. 7.* damnat Orpheum, alioſque, qui docuere. Et quod quidam noxię herbę inuētor ſupplicio affectus fuerit, idem narrat in *lib. de purg. me.* De cognitis venenis exponūt medici ad ſalutem, & ſunt quædam ad varios morbos depellendos, etiam nec mixta aliis materiis. Sic elleborus curat inſaniam, aconitum ſcorpionis morſum, argentum viuum ſcabiem, & arſenicum aduerſus peſtē ꝓdeſt. vt hæc, & alia docet princeps medicorum, & literatorum huius æui *Mercurialis lib. 1. de vene. c. 3.* & *4.* vbi, quod & venenis vtūtur alii artifices multi: & animalia quædā veſcuntur venenis: & vlcera venenis aliquando curantur:

tur:

tur:& venena ſic fuerunt etiã ante lapſum Adæ. Ergo adſcriptũ fruſtra videtur à Caio illud, *adiectione alteri⁹ materia*, in *d.l.* 35. ſi quędã vſui ſunt & ſine iſta adiectione. Verũ nõ ita eſt, quia ſunt venena, quæ non ſunt vſui ſola, & plerumq; vtimur nõ ſolis. Quoniam verò periculoſiſſimum ſemper eſt, tractare venena; & aliqua etiã ſunt, quæ iuuare neq; ſanos, neq; ægros valent, niſi forte per accidens, vt idẽ Mercurialis declarat: propterea legibus cautũ ſic eſt, ne omnes habeant venena, neve omnibus diuendantur. At ego de venenis alia quædam ad *l. qui venenum. de V.S.* De pœnis veneficii propoſuimus. Notemus ergo, & ita cõcludamus, quod quandò crimen veneficii trãſlatum in hunc titulum eſt cum inſigni hac ſententia Antonini, vtique & punietur ſeuerioribus pœnis huius tituli. Veneficii accuſatum viuum exuſtum recitat *Amm. lib.* 29. in Perſia exuri veneficos, præcone cauſſã proclamante, legis. *lib.* 8. *Æthiop. Heliod.* nam Plutarchus aliam memorat pœnam in Artaxerxe, lapidẽ ſcilicet venefici caput confringi ſolitum. Quæri ſolet, ſi pœna veneficii teneat morte nõ ſecuta. Et propter criminis huius atrocitatem, volunt aliquando leges municipales, conatum pro effectu puniri. quod *Dec. ad l. 6. de reg. iur.* Item lege Cornelia teneri dicitur non eum ſolum, qui hominem occiderit, ſed eum etiã, qui hominis necandi cauſſà venenũ confecerit, de-

derit, vēdiderit, habuerit, *l.* 1. 3. *de ſicar.* In cō-
trarium facit, quod legibus conatum puni-
entibus derogatum eſt conſuetudine: vt alij
notant, & pręceptor meus *Eugenius conſ.* 46.
lib. 1. Item, quod lex noſtra exprimit de ipſa
morte, *veneno extinguere.* Tractat de iſta
quæſtione *Bal. conſ.* 443. *Cechus lib.* 3. & in eo
qui venenum parauit hominis necandi cau-
ſa, adfirmat, nón eſſe pœnam mortis, aut mē-
bri, ſed pecuniariam, aliquando aliam cor-
poralem. in altero autem, qui & venenum
dedit, propinauit, pœnam admittere mortis
videtur. adi conſilium elegantiſſimum. Ego
autem propterea dixi, *videtur*: quia ita qui-
dem ſcribit: at caſus eius cum non ſit iſte,
potuit facilè ita tranſegiſſe, & conceſſiſſe.
Verum hæc omnino credi receptior ſenten-
tia poteſt. *Syl. nup. lib.* 1. *num.* 44. Sed tamen
diſputari poteſt, ſi ea obtineat in propoſito
legis noſtræ propter pœnas huius tituli gra-
uiores. Nam crimen huc tranſlatum cum ſit
in caſu mortis, non videtur, à nobis transfer-
ri oportere etiam ad caſum conatus. Puto, &
de conatu accipiendam legem noſtram, quia
& conatus hic punitur. *l.* 4.

AD L. II.

GEometria retinetur, matheſis damnatur.
Et matheſis tamen eſt genus ad geome-
triam, & arithmeticam, muſicam, aſtrono-
miam. & neque arithmetica damnatur, *l.* 1. §.
ludi. de extr. cogn. & arithmetica ſimul, & mu-
ſica

ſica laudatæ *c.x.diſt.25.* Et nec eſſe archite-ctus ſine muſica poteſt, ſed nec ſine aſtronomia. *Vitru.in prin.arch.* & geometriam, muſicamque facit ſocias *Maximus Tyrius ſer.21.* vbi tamen exponit, non ſe de vulgaribus neſcio quibus cantilenis loqui, quod & *Plat.in Tim.* dum negat, ad voluptatem eſſe muſicã. Plato, & ante illum Pythagorici philoſophiã vocauere muſicam. *Stra.lib.x.* De vi muſices *Quinct. lib.*1.*c.16.* & quod corporum medetur morbis. *Macr.lib.2 ſomn. c.3.* tibicinem modulatè canentem auxilio eſſe morſis à vipera, de Theophraſto etiam recitat *Gell. lib.* 4.*c.*13. ſed id tamen fabuloſum putat *Mercurial.lib.2.de vene.c.3.* Aſclepiadem phræneticorum mentes morbo turbatas ſæpe per ſymphoniam ſuæ naturę reddidiſſe, narrat & Cenſor. *de di.na.c.* 11. Et ſi Saul non à dæmone prorſus, at humore melancholico exercebatur, vtique nullo aptiori remedio iuuari potuit, quàm dum per muſicam męſtitia ei excuteretur, & rerum cogitatio horridarum. Sed etſi dæmon eum agitabat, adhuc & iuuabat muſica, quia non ea agitatio fuerit niſi per humores melancholicos, qui muſica miteſcebant. neque enim capitur ipſe dæmõ iſtiuſmodi oblectamentis. vt hæc, & alia latè doctiſſimus *Valleſ. in lib.de ſac.phil. c.*28. De morbis eadem notat *Athen. lib.*11. Sed & de moribus, & animi affectibus, qui formentur, temperentur à muſica, & multa in laudẽ

eius artis. Quod ad exercendam, acuendamque mentem muſica conferat. Quod Maſurius iuriſconſultus nulli ſecundus muſicis aſſiduam operã nauauit. Quod apud ſingulas nationes tum Grçcorum, tum barbarorum, quorum leges & inſtituta innotuerint, in pretio fuit. Et id genus reliqua. Quod vero is auctor ſcribat, muſicam fractam, & corruptam; id ſupra conſiderationem eſt artis noſtræ, quę populari ſtatera vtitur. Et ita quod dixitque Maximus Tyrius, non ſe illa cenſere de geometria, quà ad terræ dimenſionem ars iſta ſeruit munere viliſſimo, nobis curæ eſt: qui imó vſum hunc præcipuè amplexamur. *l.2.C.de excuſ.art.* & ita ait lex noſtra de exercitio. Et ſic eſt geometria militaribus annu merata artibus, mæchanica ſcilicet. *Plut. in Marcel.* & ſic menſores vocitati magiſtri geometriæ. *Boet.in lib.de geom.* Et ſic Socrates, geometriæ eò vſque dandam operam, monebat, quoad quis poſſit terram accipere, & dare. Quod Laert. Aſtronomia porrò recepta eſt, quæ certiſſimas aſtrorum leges, ortus, occaſus, & cætera id generis oſtendit certiſſimè, & maximo commodo hominum. Atque ita ſunt in academia ſcholæque, profeſſoreſque harum quattuor artium. An ergò ſpecies omnes mathematicarum probantur, improbatur genus? At genus nihil eſt niſi omnes ſuæ ſpecies. Mathematica ars hìc dicitur haruſpicum, ariolorum,

rum, & ſimilium. Vt habes in legibus ſequentibus. Et ita *Alc. ad l metameos. C. de excuſ. artif. & Duar. ad tit. de ſicar.* Volunt ſcilicet hi omnes dici mathematici, vt hoc liberali nomine ineptias ſuas adumbrarent. Quod hìc Cuiac. Et ita qui ligaturis, pręcantationibus, notis vti ſolebant ad remedia corporum arté ſuam eminentiori phyſicæ nomine vocabant: vt quaſi nõ ſuperſtitionem implicare, ſed ex natura prodeſſe viderentur. *c. 6. 26. q. 2.* Sic & habitum philoſophiæ indebitè, & inſolenter multi vſurpant. *l. 8. C. de prof. & med.* & odioſam artem alio nomine factitãt. vt ait *Plat. in Protag.* Porro autem mathematicorum nomen vſurpatum eſt aliis auctoribus eadem iſta ſignificatione, qua noſtris obſcurum non eſt. Et Duarenus adnotauit. Hic ſcribit, dubitatum de aſtrologia. Ea verò de aſtrorũ viribus, ac poteſtate diſſerit, non illis quidẽ, de quibus phyſicus tradit, vt de lumine, & calore, ſed de cõmentitiis quibuſdã aliis, quæ affingunt aſtris aſtrologi circa vitas, mortes, mores, fortunas, & id genus alia hominũ. Hãc artem (ſi ars tamen eſt rerũ vaniſſimarum) prædicentem inclinationes naturales, non euentus neceſſarios, vetitam nõ eſſe, idem notat Duarenus. Verum ſic eſt dicẽdum potius, vt prohibita ſit omnis prędictio ex aſtris, quæ ſit de rebus non neceſſario contingentibus, nec de rebus naturalibus generaliter. Et itaque omnis aſtrologia ve-

tita ſit: quoniam omnis aſtrologia extra res illas eſt. Faciunt bonam partem aſtra in pluuiis, & aliis conſtitutionibus temporum. Itaque & in fructibus terræ, & in morbis, & ſalubritate. Sic & Thales per aſtrologiam proſpexerit, futurum olei prouentum vberem. vt de eo recitat *Ariſt. lib. 1. Politic.* Sed & ad mores aliquid aſtra poſſunt: quia faciuntque ad temperiem: & hæc ad mores. Quæ omnis aſtrologia agricolarum, nautarum, medicorum. Et hi omnes certiùs præſagiunt. quoniã ex cauſſis proximis, & rebus iam incipientibus fieri: Aſtrologi ex generalibus, & longè poſitis. Quod eſt verum vaticinii opus, obſcura, ac nullo modo vſpiam apparentia præcognoſcere. Lucia. in *diſp. cum Heſio.* De agricolis *Virg. lib. 1 Georg.* *Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis*, &c. De medicis Hippocr. *in lib. de aer. aq. & loc. & alibi, & alii.* Alia, quæ de vita, morte, fortuna prędicit, nullatenus ferenda. Nam vetita Eſa. 47. Leuit. 19. Num. *13* Deuteron 18. *Cum magia punitur*, (inquit Tertull. in lib. de idolo) *cuius eſt ſpecies aſtrologia: vtique & ſpecies in genere damnatur.* Interdicta aſtrologia epiſcopis. *Niceph. Call. lib. 9. c. 5.* Aſtrologi ſub Auguſto Romã pulſi. *Dion lib. 49.* Hi ſunt mathematici toties expulſi. Vt apud *Suet. & Tacit.* Hanc aſtrologiam damnauit Homerus pater omnis virtutis, dum eadem natorum noctealterum haſta, alterum conſilio valentes facit.

*Ilia.*18.quod aduerſus aſtrologos eſt,qui hos natos facerent eiuſdem ingenii. Nam ſi reſpondetur nobis, non eodem tamen natos puncto, ab Homero dici, non eodem conceptos, non eodem animatos: quæ duo poſtrema iam reſpondentur cõtra exemplum à Cicerone allatum, in hanc eandem nobiſcum ſententiam, de Spartanis illis duobus regibus *lib.* 2. *De diuin.* His reiiciemus nos ad Homeri opinionem quod attinet, non ſolere poetas tradere exactè res, ſed indicare leuiter. Etiam Iſocrates in orat. con. Soph. obſeruat, quod Homerus deos de futuris deliberantes interdum inducit, vt oſtenderet, futurarum rerum prænotionem non eſſe noſtri ingenii, ſed humanæ ſapientiæ captum multò excedere. De duobus poſtremis etſi meum non eſt litigare, quia præſentis quæſtionis definitionem tandem non conficiunt iuriſconſulti à veritate artis, ſed ab vtilitate; tamen verbum dixero, quod ſi conceptionis, & animationis momenta, & alia noſſe hîc oporteat, quæ in arcano imperſcrutabili corporum fiunt; nullam eſſe iudicariam aſtrologiam, neceſſe eſt. Quid ſi aſtra etiam ſunt plurima aut latẽtia, aut incognita, à quibus tamen non minus, quàm ab apertis pendeamus? Sed hæc ipſis relinquimus excutienda aſtrologis, & ſubtilioribus de aſtrologiæ veritate diſceptatoribus. Nos Homero adiungamus Virgilium, qui lib. x. Paridem,

& alium eadem natos nocte dicit, & quod Paris in paterno occubet ſolo, alter in peregrino. Lucani illa ſunt magni aſtrologi monachalia, *Stant gemini fratres fœcundæ gloria matris: Quos eadem variis genuerunt viſcera fatis.* Lyricus, quominus poeta, eo apertius, *Prudens futuri temporis exitum Caliginoſa nocte premit Deus.* Horat. *od. pen. lib. 3.* At hęc plurima ſunt, quæ reſpuunt aſtrologiæ patroni quaſi teſtimonia imperitorum; maxime, quia Ptolomæum primum eius artis ieciſſe fundamenta volunt; ante illum autem damnatas merito Chaldæorum ſuperſtitioſas quaſdam obſeruationes, & præſtigioſas concluſiones. Sed hi neque diſſentiunt à nobis in iis, quæ ad animorum propenſionem pertinent, ob animæ libertatem, parẽtum indolem, educationem, cõſuetudinem. Et neque nos diſſidemus ab ipſis in his, quæ ad valetudinis ſtatum pertinent, ad naturãq; corporis, & temperamentum. Vt ſola ſuperſit quæſtio de fortuitis. In qua cur non ſequimur conſenſum vniuerſum, & præſertim theologorum Aſtrologiam damnantium? Hoc magnum Pici Mirandulæ argumentum in quattuordecim illis libris, quos aduerſus aſtrologos ſcripſit optime, vt multi volunt. Nam alii infenſum iſtis hominibus ob priuatam cauſſam, aiunt. Alii, imperitum rerum aſtrologicarum, affirmant. Et alii, eum non diſputare contra vera Aſtrologiæ

logiæ fundamenta Ptolomæi, ſed vt plurimum artificibus vituperatis, & aduerſus illas antiquiorum præſtigias, & ſuperſtitiones. Quo de homine, & opere quicquid cenſeas, hoc certe magnum argumentum nobis eſt à côſenſu doctiſſimorũ virorum theologorumque. Et ita etiam ait Valleſius, quod *Aſtrologia hæc à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis, à legislatoribus interdicitur vt impia.* Pendebant Alexandriæ tributum aſtrologi, quod *ſtultorum* appellabatur, quia à ſtultis conſulerentur, vt recitat Suida. Et quæ vtilitas eſſe poteſt in addicendo prudentiam humanam vanis ob ſummam artis difficultatem vaticiniis ſæpius, & propter artificum arrogantiam, reliquamque improbitatem (vt hæc in confeſſo omnibus ſunt) mendacibus ferè ſemper? Sic leges vetuerunt Aſtrologiam. *l.* 15. §. 9. *de iniur.* quia hæ aptentur ad ea, quæ frequenter, & facile fiunt. *l.* 5. *de legi.* Quod ſi de ſtatu, & mutationibus regnorum, quaſi iſthæc à ſyderibus ſint, vt Plato quoque ſenſiſſe videtur in Epinomide, nos audire aſtrologós voluerimus: perniciosiſſimâm artem deprehendimus, & in cauſſis his principalibus meritiſſimè condemnatam. vt dico ad *l.* 5. Atque quod artem licitam vſque ad Chriſtum, ait *c.* 1. 26. *quæſt.* 3. falſum eſt. Nec enim ſi proba ars eſt, eam extinxiſſet Dominus, nec ſi improba, vnquam licita eſſe valuit. Et

non iuuat ſtella cõtra nos, quæ magos duxit; quæ non ex his, de quibus pendent aſtrologi, ſed alia, & diuinæ virtutis. Quod theologi docent. Quidam etiam opinati ſunt, Balaamum de ea exoritura inſinuaſſe Perſis olim, & prædixiſſe, futuram nunciam venientis Chriſti. lege *Niceph. Cal. lib.* 1. *hiſt. eccl. c.* 13. Hæc itaque magorum ſapientia, & diligentia, qui aſtrum obſeruauerint, & ex veteribus monumẽtis vim illius cognouerint. Sic nos, quum viderimus, ſigna fieri in cœlo illa, quę Chriſtus ipſe futura ante alterum eius aduẽtum, prędixit, ſtatuemus de aduentu iſto, nec tamen ex aſtrologia. Et de Aſtrologia plus ſatis. Aſtrologis autem ſimiles ſunt *Chiromantici*. Imo hi ſunt vaniores multo, qui aſtra ſibi in manu cõfingunt, quæ referant ad illa in cælis aſtra, & cum aſtrologis ex aſtris illis diuinant. At vero ſi de Chiromantia parte Phyſiognomiæ ſermo eſt, eam vtique non dicemus vanam. Nec enim vana eſt Phyſiognomia, quę ex faciei, & corporis reliqui habitu iudicat cum de corporis, tum etiam de dotibus animi. Et recte Socrates à phyſiognomo notatus fuit. *Cic. De fat.* eſt videlicet corpus quædam imago animæ, vt dicebat, neſcio quis. Et animi mores ſequuntur corporis temperaturam. Quod Galenus libello complexus eſt. Ex corporis lineamentis, colore, figura, forma, aſpectu, inceſſu, locutione, ſimilibus, quæ in ipſo homine ſunt, hæc

eſt

eſtdiuinatio phyſiognomorum, Ariſtoteles librum cōfecit, quem habemus, Phyſiognomicorum: & ita exorditur, *Quod & animæ ſequūtur corpora, & ipſæ ſecundum ſe ipſas non ſunt impaſſibiles a moribus corporis, id manifeſtum ſit*, &c. Atque illic concludit, ſane eſſe artem aliquam Phyſiognomiæ; quàm & docet. Tu vero obſerues, in eo libro de moribus ſolum, non de alia re vlla, exponi: & id primum quod ait, eſſe artem aliquam. neque enim aut ipſa hæc naturalis numquam fallit. vt in Socrate notatum eſt. Et dixit Xenophō in Oeconomico, animo improbos nōnullos pulchros corpore. Sed ad longitudinem, & breuitatem vitæ conſiderat manuum lineas *Ariſtoteles lib.*1.*hiſt.anim.c.*11. Et creditur id nec prorſus vanum: quoniam ad formationem ſpectant illa lineamenta, & formatio ad temperiem, ex qua eſt breuitas, & longitas vitæ. Aut ſi rem iſtam incertiſſimam credimus, dices, in ea hiſtoria non eſſe tantæ auctoritatis Ariſtotelem, quantæ eſt in Philoſophicis. Quod omnes admittunt. Et ſimile affertur de libris *Problematum:* in quibus multa conficiantur ex aliorum opinionibus. Etiam negant aliqui Ariſtotelis librum *Phyſiognomicorum*. Sed ego vt illam partem diuinatricem de vita, & morte condemno, & condemnatam cum reliqua omni diuinatione puto, ita coniectricem iſtam de moribus reprehendere non poſſum, cuius & in iudi-

ciis multum eſſe vſum animaduetto. Quanta enim Cicero in Verrem, Vatinium, Piſonem, Antonium, alios hinc petita argumenta? *Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticē ſummum (ſi quam conieEturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur?* Cic. pro Comœ. Et noſtri interpretes iuris vtiq; ſeruant, vt ſuſpectiorem habeant deformiorem, & in quæſtionibus ab eo tormenta incipiant. Sicut & ab eo, cuius vel turpius nomen ſit. Sic non eſt damnata Phyſiognomia. Futiliſſimi geomantes, qui in terra deſcribunt loca planetarum: pyromantes, hydromantes, reliqui ſemiaſtrologi, & âſtrologis longè vaniores. Hi ſunt mathematici, qui hac lege damnantur. Et qui figuris mathematicis vnà & nomine mathematicorum abutuntur.

AD L. I.

HARVSPEX nomen habet ab *haruga*, & hæc eſt hoſtia, ſic dicta ab hara. Quod vetus interpres in *Phorm.* nam ab horarum inſpectione deducitur, *c.1.26.q.3.* exta inſpiciunt haruſpices, & futura inde prædicunt. *d. c. 1.* Ceterum & *portenta* iſti interpretabantur. Quod vides ex *Cic. orat. de haruſp. reſp.* Etiā *ſacerdos* hic nominatur. Quod tu capies de huiuſmodi vaticinatorib9. Sic Sybilla ſacerdos *Virg lib. 6.* & augures *ſacerdotes. Cic. ep. x. lib. 3.*

lib.3.fam. qua de re & ampla nominis ſacerdotis ſignificatione videris *Scalig. lib.3. poet. c.16.* Pergit lex: *qui huic ritui adſolent miniſtrare.* Hi erant victimarii, qui & *popæ*, & *cultrarii*, qui victimas mactabant, qui ignem, & reliqua ſacrificio parabant. *Suet. in Calig. c. 32. Spartian. in Ge. Liu. lib. 40. Valer. Max. lib. 1 c. 1.* Sed & Athenæus de hoc, & quod ipſi etiam ſummi magiſtratus victimas feriebāt, ſcindebantq; *lib.* 14. Erant, qui (vt opinor) facere haruſpicinam dicebantur. Cic. lib. 6. ep. 18. *Neque erat ferendum, eum qui hodie haruſpicinam facerent, in ſenatu Romæ legerêtur: eos, qui aliquando præconium feciſſent, in municipiis præcones eſſe non licere.* Ait lex, *ad limẽ*, id eſt, ad domum, vt mox loquitur. Fortè etiā notat, quod in liminibus ianuarū multa huiuſmodi maleficia cōmittebantur. Vnde & mos tollendi nouam nuptam, ne tangeret limen oſtii domus viri. Ait lex, *nec ob alteram cauſſam, &c.* Mali pellendi, etſi nō veniant, vt faciant malè. Ex malo enim ſemper affricatur aliquid mali. Sed & leges id cauent, vt deſinant mali eſſe. Et ita cum excommunicatis ſtatuunt canones. Spectat porrò hæc noſtra ad *l. 2. C. de pag. & ſacrific.* vbi in hoc prohibentur ſacrificia, ne de futuris diſquiratur. Nam ſacrificia ipſa non videtur Theodoſius, auctor eius legis, interdixiſſe paganis, ſi ſumptus ſubtraxit tantum, teſte

nenarii.de pœ. & §.*eadē Inſt. tit. vlt.* vbi, quod Manutius, de magicis incantationibus. Et vbi quod dicitur *publice vēdiderint*, idē eſt quod *temere*, in *d. l. 3. §. alio.* Et in *rubr.* & *l. 3. C. de ſū. trin.* vulgus de religione rixatur ſcilicet, ignarum, quid ſit hæreſis. vt legis apud *Pachy. lib. 8.* & quod *in publicum d. l. 3. §. 1. de ſicar.* hoc eſt, cuicunq; emere volenti. multo enim minus licet, clam vendere. Tyberius vetuit, aruſpices ſecreto, ac ſine teſtibus cōſuli. *Suet. c. 63.* Et ita nec apud omnes venena eſſe debent. *l. 4. §. 1. fam. erc.* Nec omnium venenorū eſt venditio, ſed eorum tātum, quæ adiectione alterius materiæ vſui nobis eſſe poſſunt. *l. quod ſæpe. 35. §. 2. de contr. empt.* Atque Plato *lib. 11. De leg.* lege sācit, nec venena quiſquam adminiſtret, doceatve. Galenus etiam *lib. de antid. c. 7.* damnat Orpheum, aliosque, qui docuere. Et quod quidam noxię herbę inuētor ſupplicio affectus fuerit, idem narrat in *lib. de purg. me.* De cognitis venenis exponūt medici ad ſalutem, & ſunt quædam ad varios morbos depellendos, etiam nec mixta aliis materiis. Sic elleborus curat inſaniam, aconitum ſcorpionis morſum, argentum viuum ſcabiem, & arſenicum aduerſus peſtē pdeſt. vt hæc, & alia docet princeps medicorum, & literatorum huius æui *Mercurialis lib. 1. de vene. c. 3.* & *4.* vbi, quod & venenis vtūtur alii artifices multi: & animalia quædā veſcuntur venenis: & vlcera venenis aliquando curan-

tur:

tur:& venena ſic fuerunt etiã ante lapſum Adæ. Ergo adſcriptũ fruſtra videtur à Caio illud, *adiectione alteri⁹ materiæ*, in *d.l.35.* ſi quędã vſui ſunt & ſine iſta adiectione. Verũ nõ ita eſt, quia ſunt venena, quæ non ſunt vſui ſola, & plerumq; vtimur nõ ſolis. Quoniam verò periculoſiſſimum ſemper eſt, tractare venena; & aliqua etiã ſunt, quæ iuuare neq; ſanos, neq; ægros valent, niſi forte per accidens, vt idẽ Mercurialis declarat: propterea legibus cautũ ſic eſt, ne omnes habeant venena, neve omnibus diuendantur. At ego de venenis alia quædam ad *l. qui venenum. de V. S.* De pœnis veneficii propoſuimus. Notemus ergo, & ita cõcludamus, quod quandò crimen veneficii trãſlatum in hunc titulum eſt cum inſigni hac ſententia Antonini, vtique & punietur ſeuerioribus pœnis huius tituli. Veneficii accuſatum viuum exuſtum recitat *Amm.lib.29.* in Perſia exuri veneficos, præcone cauſsã proclamante, legis. *lib.8. c Æthiop. Heliod.* nam Plutarchus aliam memorat pœnam in Artaxerxe, lapidẽ ſcilicet venefici caput confringi ſolitum. Quæri ſolet, ſi pœna veneficii teneat morte nõ ſecuta. Et propter criminis huius atrocitatem, volunt aliquando leges municipales, conatum pro effectu puniri. quod *Dec. ad l. 6. de reg. iur.* Item lege Cornelia teneri dicitur non eum ſolum, qui hominem occiderit, ſed eum etiã, qui hominis necandi cauſſà venenũ confecerit, de-

derit, vēdiderit, habuerit, *l.* 1. 3. *de ſicar.* In cōtrarium facit, quod legibus conatum punientibus derogatum eſt conſuetudine: vt alii notant, & pręceptor meus *Eugenius conſ.* 46. *lib.* 1. Item, quod lex noſtra exprimit de ipſa morte, *veneno extinguere.* Tractat de iſta quæſtione *Bal. conſ.* 443. *Cechus lib.* 3. & in eo qui venenum parauit hominis necandi cauſa, adfirmat, non eſſe pœnam mortis, aut mēbri, ſed pecuniariam, aliquando aliam corporalem. in altero autem, qui & venenum dedit, propinauit, pœnam admittere mortis videtur. adi conſilium elegantiſſimum. Ego autem propterea dixi, *videtur*: quia ita quidem ſcribit: at caſus eius cum non ſit iſte, potuit facilè ita tranſegiſſe, & conceſſiſſe. Verum hæc omnino credi receptior ſententia poteſt. *Syl. nup. lib.* 1. *num.* 44. Sed tamen diſputari poteſt, ſi ea obtineat in propoſito legis noſtræ propter pœnas huius tituli grauiores. Nam crimen huc tranſlatum cum ſit in caſu mortis, non videtur, à nobis transferri oportere etiam ad caſum conatus. Puto, & de conatu accipiendam legem noſtram, quia & conatus hic punitur. *l.* 4.

AD L. II.

GEometria retinetur, matheſis damnatur. Et matheſis tamen eſt genus ad geometriam, & arithmeticam, muſicam, aſtronomiam. & neque arithmetica damnatur, *l.* 1. §. *ludi. de extr. cogn.* & arithmetica ſimul, & muſica

ſica laudata *c.x.diſt.25.* Et nec eſſe architectus ſine muſica poteſt, ſed nec ſine aſtronomia. *Vitru.in prin.arch.* & geometriam, muſicamque facit ſocias *Maximus Tyrius ſer.21.* vbi tamen exponit, non ſe de vulgaribus neſcio quibus cantilenis loqui, quod & *Plat.in Tim.* dum negat, ad voluptatem eſſe muſicã. Plato, & ante illum Pythagorici philoſophiã vocauere muſicam. *Stra.lib.x.* De vi muſices *Quinct lib.1.c.16.* & quod corporum medetur morbis. *Macr.lib.2 ſomn. c.3.* tibicinem modulatè canentem auxilio eſſe morſis à vipera, de Theophraſto etiam recitat *Gell.lib.4.c.13.* ſed id tamen fabuloſum putat *Mercurial.lib.2.de vene.c.3.* Aſclepiadem phrænetic orum mentes morbo turbatas ſæpe per ſymphoniam ſuæ naturę reddidiſſe, narrat & Cenſor. *de di.na.c.* 11. Et ſi Saul non à dæmone prorſus, at humore melancholico exercebatur, vtique nullo aptiori remedio iuuari potuit, quàm dum per muſicam męſtitia ei excuteretur, & rerum cogitatio horridarum. Sed etſi dæmon eum agitabat, adhuc & iuuabat muſica, quia non ea agitatio fuerit niſi per humores melancholicos, qui muſica miteſcebant. neque enim capitur ipſe dæmõ iſtiuſmodi oblectamentis. vt hæc, & alia latè doctiſſimus *Valleſ. in lib.de ſac.phil. c.28.* De morbis eadem notat *Athen. lib.11.* Sed & de moribus, & animi affectibus, qui formentur, temperentur à muſica, & multa in laudẽ

eius artis. Quod ad exercendam, acuendamque mentem muſica conferat. Quod Maſurius iuriſconſultus nulli ſecundus muſicis aſſiduam operã nauauit. Quod apud ſingulas nationes tum Græcorum, tum barbarorum, quorum leges & inſtituta innotuerint, in pretio fuit. Et id genus reliqua. Quod vero is auctor ſcribat, muſicam fractam, & corruptam; id ſupra conſiderationem eſt artis noſtræ, quę populari ſtatera vtitur. Et ita quod dixitque Maximus Tyrius, non ſe illa cenſere de geometria, quà ad terræ dimenſionem ars iſta ſeruit munere viliſſimo, nobis curæ eſt: qui imò vſum hunc præcipuè amplexamur. *l. 2. C. de excuſ. art.* & ita ait lex noſtra de exercitio. Et ſic eſt geometria militaribus annumerata artibus, mæchanica ſcilicet. *Plut. in Marcel.* & ſic menſores vocitati magiſtri geometriæ. *Boet. in lib. de geom.* Et ſic Socrates, geometriæ eò vſque dandam operam, monebat, quoad quis poſſit terram accipere, & dare. Quod Laert. Aſtronomia porrò recepta eſt, quæ certiſſimas aſtrorum leges, ortus, occaſus, & cætera id generis oſtendit certiſſimè, & maximo commodo hominum. Atque ita ſunt in academia ſcholæque, profeſſoreſque harum quattuor artium. An ergò ſpecies omnes mathematicarum probantur, improbatur genus? At genus nihil eſt niſi omnes ſuæ ſpecies. Mathematica ars hìc dicitur haruſpicum, ariolo-

rum,

rum, & ſimilium. Vt habes in legibus ſequentibus. Et ita *Alc. ad l. metameos. C. de excuſ. artif. & Duar. ad tit. de ſicar.* Volunt ſcilicet hi omnes dici mathematici, vt hoc liberali nomine ineptias ſuas adumbrarent. Quod hîc Cuiac. Et ita qui ligaturis, pręcantationibus, notis vti ſolebant ad remedia corporum artē ſuam eminentiori phyſicæ nomine vocabant: vt quaſi nō ſuperſtitionem implicare, ſed ex natura prodeſſe viderentur. *c. 6. 26. q. 2.* Sic & habitum philoſophiæ indebitè, & inſolenter multi vſurpant. *l. 8. C. de prof. & med.* & odioſam artem alio nomine factitāt. vt ait *Plat. in Protag.* Porro autem mathematicorum nomen vſurpatum eſt aliis auctoribus eadem iſta ſignificatione, qua noſtris obſcurum non eſt. Et Duarenus adnotauit. Hic ſcribit, dubitatum de aſtrologia. Ea verò de aſtrorū viribus, ac poteſtate diſſerit, non illis quidē, de quibus phyſicus tradit, vt de lumine, & calore, ſed de cōmentitiis quibuſdā aliis, quæ affingunt aſtris aſtrologi circa vitas, mortes, mores, fortunas, & id genus alia hominū. Hāc artem (ſi ars tamen eſt rerū vaniſſimarum) prædicentem inclinationes naturales, non euentus neceſſarios, vetitam nōeſſe, idem notat Duarenus. Verum ſic eſt dicēdum potius, vt prohibita ſit omnis prędictio ex aſtris, quæ ſit de rebus non neceſſario contingentibus, nec de rebus naturalibus generaliter. Et itaque omnis aſtrologia ve-

tita ſit: quoniam omnis aſtrolcgia extra reſ illas eſt. Faciunt bonam partem aſtra in pluuiis, & aliis conſtitutionibus temporum. Itaque & in fructibus terræ, & in morbis, & ſalubritate. Sic & Thales per aſtrologiam proſpexerit, futurum olei prouentum vberem. vt de eo recitat *Ariſt. lib. 1. Politic.* Sed & ad mores aliquid aſtra poſſunt: quia faciuntque ad temperiem: & hæc ad mores. Quæ omnis aſtrologia agricolarum, nautarum, medicorum. Et hi omnes certius præſagiunt. quoniã ex cauſſis proximis, & rebus iam incipientibus fieri: Aſtrologi ex generalibus, & longè poſitis. Quod eſt verum vaticinii opus, obſcura, ac nullo modo vſpiam apparentia præcognoſcere. Lucia. in *diſp. cum Heſio*. De agricolis *Virg. lib. 1 Georg. Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis*, &c. De medicis Hippocr. *in lib. de aer. aq. & loc. & alibi, & alii.* Alia, quæ de vita, morte, fortuna prędicit, nullatenus ferenda. Nam vetita Eſa. 47. Leuit. 19. Num. 13 Deuteron. 18. *Cum magia punitur*, (inquit Tertull. in lib. de idolo) *cuius eſt ſpecies aſtrologia: vtique & ſpecies in genere damnatur.* Interdicta aſtrologia epiſcopis. *Niceph Call: lib. 9. c. 5.* Aſtrologi ſub Auguſto Romã pulſi. *Dion lib. 49.* Hi ſunt mathematici toties expulſi. Vt apud *Suet. & Tacit.* Hanc aſtrologiam damnauit Homerus pater omnis virtutis, dum eadem natorum nocte alterum haſta, alterum conſilio valentes facit.

Ilia.

Ilia.18. quod aduerſus aſtrologos eſt, qui hos natos facerent eiuſdem ingenii. Nam ſi reſpondetur nobis, non eodem tamen natos puncto, ab Homero dici, non eodem conceptos, non eodem animatos: quæ duo poſtrema iam reſpondentur cõtra exemplum à Cicerone allatum, in hanc eandem nobiſcum ſententiam, de Spartanis illis duobus regibus *lib.* 2. *De diuin.* His reiiciemus nos ad Homeri opinionem quod attinet, non ſolere poetas tradere exactè res, ſed indicare leuiter. Etiam Iſocrates in orat. con. Soph. obſeruat, quod Homerus deos de futuris deliberantes interdum inducit, vt oſtenderet, futurarum rerum prænotionem non eſſe noſtri ingenii, ſed humanæ ſapientiæ captum multò excedere. De duobus poſtremis etſi meum non eſt litigare, quia præſentis quæſtionis definitionem tandem non conficiunt iuriſconſulti à veritate artis, ſed ab vtilitate: tamen verbum dixero, quod ſi conceptionis, & animationis momenta, & alia noſſe hîc oportet, quæ in arcano imperſcrutabili corporum fiunt; nullam eſſe iudicariam aſtrologiam, neceſſe eſt. Quid ſi aſtra etiam ſunt plurima aut latẽtia, aut incognita, à quibus tamen non minus, quàm ab apertis pendeamus? Sed hæc ipſis relinquimus excutienda aſtrologis, & ſubtilioribus de aſtrologiæ veritate diſceptatoribus. Nos Homero adiungamus Virgilium, qui lib. x. Paridem,

& alium eadem natos nocte dicit, & quod Paris in paterno occubet ſolo, alter in peregrino. Lucani illa ſunt magni aſtrologi monachalia, *Stant gemini fratres fœcundæ gloria matris: Quos eadem variis genuerunt viſcera fatis.* Lyricus, quominus poeta, eo apertius, *Prudens futuri temporis exitum Caliginoſa nocte premit Deus.* Horat. *od. pen. lib.* 3. At hęc plurima ſunt, quæ reſpuunt aſtrologiæ patroni quaſi teſtimonia imperitorum; maxime, quia Ptolomæum primum eius artis iecisſe fundamenta volunt; ante illum autem damnatas merito Chaldæorum ſuperſtitioſas quaſdam obſeruationes, & præſtigioſas concluſiones. Sed hi neque diſſentiunt à nobis in iis, quæ ad animorum propenſionem pertinent, ob animæ libertatem, parẽtum indolem, educationem, cõſuetudinem. Et neque nos diſſidemus ab ipſis in his, quæ ad valetudinis ſtatum pertinent, ad naturãq; corporis, & temperamentum. Vt ſola ſuperſit quæſtio de fortuitis. In qua cur non ſequimur conſenſum vniuerſum, & præſertim theologorum Aſtrologiam damnantium? Hoc magnum Pici Mirandulæ argumentum in quattuordecim illis libris, quos aduerſus aſtrologos ſcripſit optime, vt multi volunt. Nam alii infenſum iſtis hominibus ob priuatam cauſſam, aiunt. Alii, imperitum rerum aſtrologicarum, affirmant. Et alii, eum non diſputare contra vera Aſtrologiæ

logiæ fundamenta Ptolomæi, ſed vt plurimum artificibus vituperatis, & aduerſus illas antiquiorum præſtigias, & ſuperſtitiones. Quo de homine, & opere quicquid cenſeas, hoc certe magnum argumentum nobis eſt à cōſenſu doctiſſimorū virorum theologorumque. Et ita etiam ait Valleſius, quod *Aſtrologia hæc à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis, à legislatoribus interdicitur vt impia.* Pendebant Alexandriæ tributum aſtrologi, quod *ſtultorum* appellabatur, quia à ſtultis conſulerentur, vt recitat Suida. Et quæ vtilitas eſſe poteſt in addicendo prudentiam humanam vanis ob ſummam artis difficultatem vaticiniis ſæpius, & propter artificum arrogantiam, reliquamque improbitatem (vt hæc in confeſſo omnibus ſunt) mendacibus ferè ſemper? Sic leges vetuerunt Aſtrologiam. *l.* 15. §. 9. *de iniur.* quia hæ aptentur ad ea, quæ frequenter, & facile fiunt. *l.* 5. *de legi.* Quod ſi de ſtatu, & mutationibus regnorum, quaſi iſthæc à ſyderibus ſint, vt Plato quoque ſenſiſſe videtur in Epinomide, nos audire aſtrologos voluerimus: perniciosiſſimam artem deprehendimus, & in cauſſis his principalibus meritiſſimè condemnatam. vt dico ad *l.* 5. Atque quod artem licitam vſque ad Chriſtum, ait *c.* 1. 26. *quæſt.* 3. falſum eſt. Nec enim ſi proba ars eſt, eam extinxiſſet Dominus, nec ſi improba, vnquam licita eſſe valuit. Et

non iuuat ſtella cõtra nos, quæ magos duxit; quæ non ex his, de quibus pendent aſtrologi, ſed alia, & diuinæ virtutis. Quod theologi docent. Quidam etiam opinati ſunt, Balaamum de ea exoritura inſinuaſſe Perſis olim, & prædixiſſe, futuram nunciam venientis Chriſti. lege *Niceph. Cal. lib. 1. hiſt. eccl. c. 13.* Hæc itaque magorum ſapientia, & diligentia, qui aſtrum obſeruauerint, & ex veteribus monumẽtis vim illius cognouerint. Sic nos, quum viderimus, ſigna fieri in cœlo illa, quę Chriſtus ipſe futura ante alterum eius aduẽtum, prędixit, ſtatuemus de aduentu iſto, nec tamen ex aſtrologia. Et de Aſtrologia plus ſatis. Aſtrologis autem ſimiles ſunt *Chiromantici.* Imo hi ſunt vaniores multo, qui aſtra ſibi in manu cõfingunt, quæ referant ad illa in cælis aſtra, & cum aſtrologis ex aſtris illis diuinant. At vero ſi de Chiromantia parte Phyſiognomiæ ſermo eſt, eam vtique non dicemus vanam. Nec enim vana eſt Phyſiognomia, quę ex faciei, & corporis reliqui habitu iudicat cum de corporis, tum etiam de dotibus animi. Et recte Socrates à phyſiognomo notatus fuit. *Cic. De fat.* eſt videlicet corpus quædam imago animæ, vt dicebat, neſcio quis. Et animi mores ſequuntur corporis temperaturam. Quod Galenus libello complexus eſt. Ex corporis lineamentis, colore, figura, forma, aſpectu, inceſſu, locutione, ſimilibus, quæ in ipſo homine ſunt, hæc

eſt

eſt diuinatio phyſiognomorum. Ariſtoteles librum cõfecit, quem habemus, Phyſiognomicorum: & ita exorditur, *Quod & animæ ſequūtur corpora, & ipſæ ſecundum ſe ipſas non ſunt impaſſibiles a moribus corporis, id manifeſtum ſit*, &c. Atque illic concludit, ſane eſſe artem aliquam Phyſiognomiæ; quàm & docet. Tu vero obſerues, in eo libro de moribus ſolum, non de alia re vlla, exponi: & id primum quod ait, eſſe artem aliquam. neque enim aut ipſa hæc naturalis numquam fallit. vt in Socrate notatum eſt. Et dixit Xenophõ in Oeconomico, animo improbos nõnullos pulchros corpore. Sed ad longitudinem, & breuitatem vitæ conſiderat manuum lineas *Ariſtoteles lib.*1. *hiſt. anim. c.*11. Et creditur id nec prorſus vanum: quoniam ad formationem ſpectant illa lineamenta, & formatio ad temperiem, ex qua eſt breuitas, & longitas vitæ. Aut ſi rem iſtam incertiſſimam credimus, dices, in ea hiſtoria non eſſe tantæ auctoritatis Ariſtotelem, quantæ eſt in Philoſophicis. Quod omnes admittunt. Et ſimile affertur de libris *Problematum:* in quibus multa conficiantur ex aliorum opinionibus. Etiam negant aliqui Ariſtotelis librum *Phyſiognomicorum*. Sed ego vt illam partem diuinatricem de vita, & morte condemno, & condemnatam cum reliqua omni diuinatione puto, ita coniectricem iſtam de moribus reprehendere non poſſum, cuius & in iudi-

ciis multum eſſe vſum animaduerto. Quanta enim Cicero in Verrem, Vatinium, Piſonem, Antonium, alios hinc petita argumenta? *Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticē ſummum (ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur?* Cic. pro Cumœ. Et noſtri interpretes iuris vtiq; ſeruant, vt ſuſpectiorem habeant deformiorem, & in quæſtionibus ab eo tormenta incipiant. Sicut & ab eo, cuius vel turpius nomen ſit. Sic non eſt damnata Phyſiognomia. Futiliſſimi geomantes, qui in terra deſcribunt loca planetarum: pyromantes, hydromantes, reliqui ſemiaſtrologi, & aſtrologis longè vaniores. Hi ſunt mathematici, qui hac lege damnantur. Et qui figuris mathematicis vnà & nomine mathematicorum abutuntur.

AD L. I.

HARVSPEX nomen habet ab *haruga*, & hæc eſt hoſtia, ſic dicta ab hara. Quod vetus interpres in *Phorm.* nam ab horarū inſpectione deducitur, *c.1.26.q.3.* exta inſpiciunt haruſpices, & futura inde prædicunt. *d. c. 1.* Ceterum & *portenta* iſti interpretabantur. Quod vides ex *Cic. orat. de haruſp. reſp.* Etiā *ſacerdos* hic nominatur. Quod tu capies de huiuſmodi vaticinatorib⁹. Sic Sybilla ſacerdos *Virg lib. 6.* & augures *ſacerdotes. Cic. ep. x. lib. 3.*

*lib.3.fam.*qua de re & ampla nominis ſacerdotis ſignificatione videris *Scalig. lib.3. poet. c.16.* Pergit lex: *qui huic ritui adſolent miniſtrare.* Hi erant victimarii, qui & *popæ*,& *cultrarii*,qui victimas mactabant,qui ignem,& reliqua ſacrificio parabant. *Suet. in Calig. c. 32. Spartian. in Ge. Liu. lib.* 40. *Valer. Max. lib.*1 *c.*1. Sed & Athenæus de hoc,&quod ipſi etiam ſummi magiſtratus victimas feriebāt, ſcindebántq; *lib.*14. Erant,qui (vt opinor) facere haruſpicinam dicebantur. Cic.lib.6.ep. 18. *Neque erat ferendum, eum, qui hodie haruſpicinam facerent, in ſenatu Romæ legerêtur: eos, qui aliquando præconium feciſſent, in municipiis præcones eſſe non licere.* Ait lex, *ad limē*, id eſt, ad domum, vt mox loquitur. Fortè etiā notat, quod in liminibus ianuarū multa huiuſmodi maleficia cōmittebantur. Vnde & mos tollendi nouam nuptam, ne tangeret limen oſtii domus viri. Ait lex, *nec ob alteram cauſſam, &c.* Mali pellendi, etſi nō veniant, vt faciant malè. Ex malo enim ſemper affricatur aliquid mali. Sed & leges id cauent, vt deſinant mali eſſe. Et ita cum excommunicatis ſtatuunt canones. Spectat porrò hæc noſtra ad *l.* 2. *C. de pag. & ſacrific.* vbi in hoc prohibentur ſacrificia, ne de futuris diſquiratur. Nam ſacrificia ipſa non videtur Theodoſius, auctor eius legis, interdixiſſe paganis, ſi ſumptus ſubtraxit tantum, teſte

Suida. Et verò princeps prudentiſſimus ſatis id putauit ad extinguenda illa ſacra, quę ſcire poterat, necare eum, qui alimonia denegat. *l.4.de agn.lib.* Conſtantius ante Theodoſium iuſſit, cunctos ſacrificiis abſtinere. *l.1.C.de paga.* ſed ea iuſſio deſiit reſtituto paganico cultu à Iuliano. Nec reualuit per Valẽtinianũ, & Valentem, quorum in Codice Theodoſiano illa eſt l. 9. *Haruſpicinam ego nullum cum maleficiorum cauſſis habere conſortium iudico neque ipſam, aut aliquam praterea conceſſam à maioribus religionem genus eſſe arbitror criminis. Teſtes ſunt leges à me in exordio imperii mei data, quibus vnicuique, quod animo in viuis, ſed colendi facultas tributa eſt. Nec haruſpicinam reprehendimus, ſed nocenter exerceri vetamus.* Valenti hæc adſcribit *Paulus Diac.lib.12.hiſto.miſce.* & ego Valentiniano adſcripſiſſem. Sed audiemus ſimile conſiliũ Conſtantini in *l.ſeq.* Atque nos hoc tractauimus plenè, ſi permitti debent improbi cultus, *lib.3.de iur.bel.* & indicauimus etiam de argumento hoc Valentiniani, vt quod cuiq; liceat eſſe animo ergo viuos, id & liceat in cultu, & religione. At Theodoſius, vt dixi, extinguere iſta cœpit, & Iuſtinianus extinxit penitus repoſitâ lege Conſtantii, reiectâ ea Valentiniani. Et itaque leges aduerſus ſacrificia paganorum latæ laudantur. *c.41.23.q.4.*

Sequitur in noſtra *cõcremando*, &c. Capite puniebatur antea haruſpex, qui de ſalute

prin-

principis, vel de ſumma reipublicæ reſpondiſſet; Item & qui conſuluiſſet. *Paul. lib. 5. ſent. tit. 21.* hic grauius (nam grauiſſima pœna ignis. *l. capitalium. de pœ.*) punitur, etiam ſi nec de principe reſpondeat. Sed per contrarium is, qui conſuluit haruſpicem, non vt olim capite, at mitius plectitur. Quamquã hic punitur omnis, qui conſulerit haruſpicẽ: olim verò non niſi is, qui de ſalute principis conſuluiſſet. Fortè igitur hic nihil mutatur in cauſſa principis, ſed ſtatuitur in aliorum, quod ante non fuit. Nam conſulentes de vita aliorum vides non punitos ex illis Tertull. aduer. gen. *Cui opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid aduerſus illam cogitatur, vel optatur, aut poſt illam ſperatur, aut ſuſtinetur? Non enim ea mente de caris conſulitur, qua de dominis. aliter curioſa eſt ſollicitudo ſanguinis, aliter ſeruitutis.* Iulius item Firmicus hoc tantum videtur cauiſſe, ne de vita Romani imperatoris, aut de ſtatu reipublicæ reſponderetur. adi eum *lib. 2. Matheſ.*

Ait lex, *ſuaſionibus, vel præmiis.* Pretium aliquando intercedat, oportet, vt aliquod delictum admiſſum ſit. *l. 2. in fi. de his, qui no. inf. l. 2. de iu. fi.* & tradunt ad *c. 1. de homicid. lib 6.* Sequebatur in lege Conſtantini. *ſuperſtitioni enim ſuæ ſeruire cupientes poterunt publicè ritum proprium exercere.* C. T. l. 1. & eiuſdem imperatoris eo tit. l. 2. *ad priuatam domum prohibemus accedere. Qui*

verò id vobis exiſtimatis cõducere, adite haras publicas, atq; delubra, & conſuetudinis veſtræ celebrate ſolennia. Nec enim prohibemus præteritæ vſurpationis officia libera luce tractari. Hęc ſcilicet priuata conuenticula ſuſpectaq; dominãtibus meritò. *Nam ab vllo genere non æquè ſummum periculum eſt, ſi cœtus, & concilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas.* quod Cato. *Liu. lib.* 34. Sic ꝓſpectum, ne qua ſacra fierent in operto. *lib.* 39. Notes verò quid permiſſum à Cõſtãtino fuerit, & quid ſit à Iuſtiniano ſublatũ. Reſtat in vtriuſq; ſanctione, *non delatorẽ eſſe*, &c. Turpe delatoris nomen. *l.* 3. *C. de iniur.* Delatores inimici generis humani. maximũ humanę vitæ malũ, & execrãda pernicies. *l.* 2. *l. x. C. T. de peti. & vlt. dat. & delator.* impii, & diis inuiſi homines. *Plutar. in Dio.* genus hominũ publico exitio repertum, & pœnis numquã ſatis coercitum. *Tac. lib.* 4. *anna.* Dion virgis cæcidit, & excoriauit. vt apud *Plutar.* More maiorum puniendos Nerone mortuo delatores flagitauit ſenatus. *Tacit. lib.* 2. *& lib.* 4. *hiſt.* more maiorũ puniri, id eſt, affici extremo ſupplicio: quod explicat *Alc. lib.* 4. *parerg. c.* 21. *& Faber lib.* 2. *ſemenſtr. c.* 7. Miniſtri (vt puto) ſunt, qui *mandatores* dicuntur in *l.* 2. *§.* 3. *&* §. 4. *l.* 22. *in fi. l.* 23. *l.* 24. *de iu. fiſ.* & qui delatorem ſubiecerunt. *l.* 15. *§.* 1. *eod.* Qui per ſuppoſitam perſonam delatori cauſſam dederunt. *l.* 34. *de pœn.* qui delatori ad rem nuntiandam, proden-

dendamque ſubſeruiunt. *Harmenop.lib.*1. *tit.*5.&latè *l.*1.§.*pe.adS.C.Turp.*Inſtigator,exhortator ſimplex non fungitur opera mandatoris:*l.*20.*de his,qui not.inf.*Cōtra hos delatores, & mandatores aſperrima ſanciuit Titus.Suet.*cap.* 8. Pertinax. *Herodia.lib.*2. Seuerus. *Herodia.eo.lib.* Macrinus.*id lib.*5. Gordianus. *id lib.*7. Aurelianus. vt apud *Vopiſc.*Nec oblitus Traiani ſum;qui deportandos iuſſit. vt in *Panegy.Plin.* vbi & ritum deportandi legeris. De his exulatum miſſis ad arenas Gerulicas habes *Martial. epigr.* 4.*lib.* 1. Hodie ſi nulla pœna ſcripta lege eſt,arbitraria erit.Pari pœna cum delatoribus puniri ſubornatores;quos ego *mandatores* ſupradictos cenſeo ; ſcripſit *Paul. lib.* 5. *ſent. tit.* 13. & capitalis gladii conſtituta olim fuerat. *l.* 2. *l.* 3. *C.T. de delatori.*Non illi, niſi ſub malis tyrannis feruntur. ſub Tyberio, Nerone, Commodo,ſimilibus. Sic illæ adclamationes his mortuis, *Delatores ad leonem, Delatoribus metum,Delatores de ſenatu, Delatoribus fuſtem.* Lampr.in Comm. Eſt verò nomen delatoris ſic odioſum,quia index eſt delator latentis alicuius rei. vt ait *Harmenop.* Sic *nunciatores*,&*nuntiatio*,qui delatores, & delatio,*d.tit.de iu.fi.*Sed&*quadruplatores* dicebantur, quia præmio quartæ partis eius, quod deferebant,potiebantur. Vt apud *Feſt.* Et itaq; iūgi nomina ſolitū *quadruplatores* & *delatores.*Vopiſc.in Aureli. & quadruplato-

res extinctos dici de delatoribus. Eos extinxiſſe Antoninum Pium, recitat Capitolinus. De parte octaua tradit *Harmenop.* De dimidia ait *l. vlt. C. T. de pet. & delat.* Et variatum vtique eſt hic, ſeruato ſemper nomine vno. Nam & ante Neronem fuit quarta. *Tac. lib. 4. ann.* & hunc tamen redegiſſe ad quartam, ſcribit *Suet. c. x.* adi & Cuiac. *ad l. 2. C. de delat.* Sed etſi non præmii cauſſa quis deferret, videri potuit delator. Nam ait Tacitus, *eaſdē accuſationes cū præmio exercuit.* lib. 2. hiſtor. at contra eſt. *l. 2. D. de iu. fi.* Et quidem apud alios ſcriptores videntur hi delatores dici, qui artem accuſandi factitarent. Et delatio vtiq; eſt generale verbū ſupra accuſationem, *l. 11. in fi. l. 13. de accuſ.* tamen delatores apud noſtros hi, qui de rebus ad fiſcum ſpectantibus magis agerent, *l. 1. de iu. fi.* & hos ita, qui fiſco deferunt, ſolos execrabiles eſſe, inquit *l. 4. C. de delator.* Sollicita omnia tenebat hæc delatorum curioſitas, & auaritia: quod videris *eo. tit. C. T.* Fiſci enim priuilegia plurima ſunt, nec ille vincitur ſub principibus malis, dum vigent delatores. Adi *Alc. lib. 8. parerg. c. 6.* callida horum commēta erant, interpretationes dicit *Tac. lib. 3. ann.* fiſcales calumnias Suet. in *Dom. c. 9.* occulte deferebant, non probabant. vt Cuiacius ad Paulum alicubi notat. Sed verum tamen eſt & palam accuſaſſe, & arguiſſe. *Tac. lib. 6. ann.* etſi clam frequentius, & per calumniam. Videas velim

Lucia-

Lucia.de non te.cre. At per ſe etiam odioſiſſimum nomen accuſatoris eſt. Et itaque Cic. lib. 2. De off. *Duri hominis, vel potius vix hominis videtur, periculum capitis inferre multis. id cum periculoſum ipſi, tum etiam ſordidũ ad famam committere, vt accuſator nominere,* &c. Et ſic Verrem ipſe accuſaturus, excuſat ſe ſtatim ob hoc factum. & noſtri doctores vel ſemper recuſant ſcripto, verbisve inſtruere accuſationem: vel timide, & non niſi ex cauſſa id faciunt. Aduerſus delatores illud etiam eſt conſtitutum, vt punirentur, ſi ſæpius hoc egiſſent, etiam ſi delata probaſſent. *l. 3. l.* 28. *C.T. eo.* aliàs non puniebantur, ſi probaſſent. *l.* 8. *l. x. l.* 12. *eo.* & apud Harmenop. ſicut neq; accuſatores puniuntur, ſi non ſint calumniatores. *l. 1. ad S.C. Turp.* Ille porrò non eſt delator, qui ex officio defert, item qui aliter id facere tenetur, & qui ad vtilitatem ciuitatis defert. *l.* 2. vbi & alios caſus notat *Ang. de iu. fi.* quiſque autem deferre hoc crimen tenetur. *l. vlt.* & id fit in vindictam generis humani. quod ſenties ad *l 6.* Ergo hic non eſt delator. Et de his nimium multa.

AD L. IV.

M*Agicis accincti artibus.* Agnoſcis illa Didonis. *Teſtor, cara, Deos, & te, germana, tuumque Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.* Et accingi operantes magica ſolitos, notas de eodem, *Vnum exuta pedem vinclis in veſte recincta.* & Horat. ſaty. 8. lib. 1.

Vidi egomet nigra ſuccinctā vadere palla Canidiam pedibus nudis. Ait lex noſtra, *aut cōtra ſalutem hominū moliti, aut pudicos animos ad libidinē,* &c. Hìc verò non videtur prohibita magia. niſi per eam fiat iſtorum alterum. Et hæc fieri poſſe creditum. *Virg. ecl.* 8. & *Horatius d. ſaty.* 8. apertius quomodo fierent. quamquam molimina iſta magicarum artium commemorare potius, quàm docere ſolent poetæ. *c.* 6. 26. *q.* 2. Recole notata de amatoriis ad *l.* 1. Sequitur in iſta lege, *remedia humanis quæſita corporib⁹*. Si de remediis per malam magiam quæſitis intelligit: malè Cōſtantinus. quia re per ſepeſſimavti nec in bonum liceat. & res interdicta omnino, ea nullatenus retinebitur. Fiſci eſt theſaurus arte magica inuentus. *l.* 1. *C. de theſ.* Atq; diſertè de medicamentis per magiam non quærendis, cautum hābes *c.* 2. & *c.* 3. 29. *q.* 5. Et etiā Cōſtātini conſtitutionē ſuſtulit poſt Iuſtinianum *Leo nou.* 65. Et quia hæc fieri bona nequeunt per magiā, & quia nec bon⁹ vſus rei malę hāc probat, ſicut malus vſus bonę nec eā infamat. cum id genus aliis, quæ illic Leo. Ceterum potuit lex iſta capi de remediis, quæ cum nō ſint phyſica, habere magię, hoc eſt, occultioris ſapientiæ, rationem videntur. pro quibus & capitis ſupplicium irrogare ſolitique mox filii Conſtantini, & proximi ſucceſſores. Sic enim Ammia. lib. 19. *Si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo geſtaret, vt venefic⁹*

reus capitis interibat. & libro 29. *Anum quandam ſimplicem interuallatis febribus mederi leni carmine conſuetam occidit vt noxiam. Et viſus adoleſcens in balneis admouere marmori manus vtriuſq́ digitos alternatim, & pectori, ſeptemq́ vocales litteras numeraſſe, ad ſtomachi remediũ prodeſſe arbitratus, percuſſus gladio eſt.* Idem anteaque factum à Caracalla, recitat Spartianus, in eos, qui remedia quartanis, tertianiſque collo annexa geſtarent. Circa hæc arcana verſari magiam quandam bonam volunt, quam naturalemque contendunt, ſed ab occultis nec explicabilibus cauſſis. Sed an iſta ſic remedio ſunt corporibus? iſta dico carmina, & murmura, & libellos. Nam quæ de lapidibus, herbis, aliis corporibus traduntur, ea refutari nõ poſſunt. Verum & de libellis ad collum appenſis credidit Pericles. vt apud *Plut.* Et Atheus Bion. vt apud *Laërt.* Indi ſolam ferè hanc putãt medicinam. vt apud *Stra. lib.* 15. Incãtationes eſſe, & earum laudes tradit *Xenoph. lib. 2. de fac. Socr.* ſed Socratis incantationes ſunt ſermones ſapientiæ, quibus animo medetur. nã quę in corpore oriũtur infirmitates, à medicis curantur: quæ in animo, à legiſlatore. Demoſth. in 2. con. Ariſtog. *Multa remedia morbis corporis, morbis animi remedium vnũ oratio.* Iſoc. in orat. de pa. Et ita etiã capere potes, quod Plato de carminibus obſtetricũ potentibus notat in *Theæt.* vt artem illam Socra-

ticam indicet, qua ſapiens ille vtebatur maximè, vt bona de animis hominum educeret, variis interrogandi generibus exprimendo veras rerum ſententias ab his, qui eas minime potuiſſent per ſe promere, & quaſi parẽte. incantatio ſerpentum, cuius idem meminit in Euthydemo, ſimile myſterium continet: & ſerpentum nomine inſinuat efferatos homines, & ſe obdurantes aduerſus recta monita, & aures obturantes. Sic in Charmide de incantationibus ad animum loquitur, non ad corpus. Sic omnis Platonica philoſophia ſcripta eſt. Sed & de ſerpente quod eſt Pſal. 58. *Sicut aſpidis ſurdæ obturantis aurem ſuam, quæ non auſcultat voci muſſitantiũ, vtentis incantationibus peritiſſimi*, id affirmat, quod de feris hominibus, dixi. Nec adfirmat tamen, ſerpentes ipſos incantari poſſe. quãuis & verum credas, quod illic tradunt theologi interpretes, vtramque obturari ab aſpide aurem contra incantamenta. nam ea incantatio ſerpentum non eſt, nec cantando rumpitur anguis. Sed pſalmus vtitur fabula moraliter: vt quod de angue habet fabula, ita peccatores obturent aures incantantibus, rectè monentibus, ſapienter loquentibus. vt hęc pulchrè *Valleſ. de ſa. phil.* Et eadem dexteritate is exponit, quod de faſcinatione ſignificat apoſtolus *c. 3. ad Galat.* nam vanum eſt, quod de faſcinatione dicitur, quicquid & remedia aduerſus eam prodatque Plinius.
ſed

ſed apoſtolus quaſi prouerbio ex vulgi opinione vtitur ea locutione. verus namque ſit, necne, vulgi ſermo, vnde huiuſmodi accepta ſunt, nihil refert; ſit modo verum, quod dicitur ab apoſtolo. Etiam fabulis vtitur ſcriptura. *Iud.c.9.* & ſæpe parabolis, & his ſimilibus ad docendum, ad illuſtrandum, quod verum ſit. Sed redeo ad remedia iſthæc humanis quæſita corporibus. Et inquit Apul.apol.1. *Veteres quidem medici etiam carmina remedia vulnerum norant, vt omnis vetuſtatis certiſſimus auctor Homerus docet. nihil enim, quod ſalutis cauſſa ſit, crimino ſum eſt.* Recitat Valleſius, remedia carmina dicta à Catone, Varrone, Theophraſto, Aëtio, Sereno, Aralliano, Græcis, Latinis, Arabibus medicis, etiam à Galeno. atque, qui libellus extat in nothis Galeni, non contemnendi auctoris ſit, à quo remedia hæc cantionum etiam adſtruuntur. Sicvt Ammianus nec mentitus ſit, qui auctoritate medicinæ hæc admitti, ſcribit *lib.16.* Etiam Vlpianus recitat, quod multi cum prædicatione adfirmarent, hæc ſibi profuiſſe, quæ agunt incantatores, ſiue exorciſtæ. *l.1.§.medicos.de extr.cog.* Verum idem hic noſter nec medicinæ genus ponit: & illos *impoſtores* vocat. Neque enim tu *inpoſterum* leges, pro *impoſtorum*, in *d.§ medicos.* quod nullo ſenſu, nulla ratione facit *Alc. lib.2.Parerg.c.23.* Nam vt mathematicorum nomen ſibi ſumebant magi, reliquique, &

vulgò ita appellabantur; ita iſti incantatores de recepta re nomen cœperunt rei non receptæ. Si quidem exorciſtarum munus fuit in eccleſia adiutantium dæmones. *l. 6. C. de ep. & cler.* vt apud *Alc. d. c. 23.* quod Salomonis inuentum ait *Ioſeph. lib. 8. antiq.* Qua tamen de re velim videas *Bod. lib. 3. dæmon.* vbi docet, prophetas numquã his vſos exorciſmis, quibus nunc vti mos eſt apud multos: nec vſam eccleſiam primitiuam. Scribit is & contra teſtimonium *Ioſephi, lib. 1.* Illi autem impoſtores affectarunt receptũ nomen exorciſtarum, dũ & ipſi cantaminibus, ſed profanis medebantur. Et hæc damnantur latè *c. 6. 26. q. 2. quæ alii ſcelera, iſti remedia nominãt*, vt ſic liceat nobis vſurpare verba Tac. lib. 1. hiſt. *medicorũ diſciplina condemnat. d. c. 6.* & inſanias cenſet Plut. in Peric. & ſi quid valet Lucianus. is ita in philopſeude, *per verbula, & incantationes ſanitatem operari, non credo.* Plinius autẽ lib. 28. c. 2. *maximæ quæſtionis, & ſemper incertæ eſt, valeantne aliquid verba, & incantamenta carminum in medendo: ſed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides.* Ego ſic cenſeo, vt valeant imò hæc, ſed per accidens, & propter opinionem, quam fidentem incantationibus gerit ægrotus: vt in eo Galeni notho exponitur. nam ab affectis animæ ſequi affectaque corporis, certum, & receptum. & bonam ſpem conferre ad rem omnem, non dubitatur. Et itaque legiſ-

lator noſter hîc nihil iſtorũ punierit: qualia, qualia illa demum ſint. Sed innocenter facta eſſe debent tamen. quod mox exprimitur. Ad theologos ſpectat, de pectoribus hominum ſuperſtitiones eiuſmodi extirpare, docereque, falſo iri non ad Deum, & ad res, quibus vim medendi dedit Deus. Et falſam eſſe ſententiam illam, *Nihil, quod ſalutis cauſſa ſit, criminoſum*. At leges non debent extẽdere huc ſuam ſeueritatem, ſi quid præterea grauius non admittitur. Et ſic Bartolus iſta capit in foro ciuili, non in conſcientiæ. Decianus per hanc legem, ſed argumentando, ſcribit *conſ.20.lib.3.* pro tuitione corporis, & rerum ſuarum, & pręſertim vniuerſalis populi poſſe quem vti arte magica, & incãtationibus. Quod quale ſit, ex modò dictis apparet. & plenius dico *lib. 2. de iu. bel.* Sequitur hîc, *aut in agreſtibus locis innocenter*, &c. vbi ſi dicimuſque, Conſtantinũ indulſiſſe paganorum ſuperſtitionibus, nihil eſt abſurdi in verbo noſtro. vt intelligis ex *not. ad l. præced.* Fuit & ipſe Conſtantinus deditus etiam Chriſtianus his ſuperſtitionibus, vt Baronius in hiſtoria eccleſiaſtica docet. vt turpiter fecerit Zonara, qui illum pietate contulerit magnis apoſtolis. Sed hæc ad mentem Iuſtiniani decet accipere. adeoque interpretabimur de eo diuino cultu, qui & paganorum quidem fuit, agrorum luſtratio. *Virg. ecl. 5. & lib. 1. Georg.* at fuiſſe etiam antiquus in eccleſia videtur: necdũ antiquat⁹ eſt.

quum Deus pro fructibus terræ ſolenni pō-pa, & tempore, extra opidorum portas, & in vicis rogatur. Vnde *dieſque* dicti *rogationum*. Sed & aliis temporibus extra ordinem fieri hæc vidimus ſæpiſſime in Italia ad auertendas cæli tempeſtates. Nec dubito, quin hæc diſponi, & fieri poſſint innocenter. Ait lex, *& labores hominum ſternerentur.* Et tu audis de Virgilio rurſus, *hominumque*, *boumque labores.* lib. 1. Georg. *Sternit boumque labores.* lib. 2. Æneid. adeoque intelligis, quæſtorem illum, aut magiſtrum ſcriniorum, qui legem iſtam (vt eorum id munus erat) dictauit, Virgilii fuiſſe perſtudioſum.

AD L. V.

DE aruſpicibus, & mathematicis, quorum hîc mentio, expoſitum antea eſt. *Arioli* circa aras deorum accipiunt reſpōſa dæmonum, *c. 1. 26. q. 3. Augures*, qui & *auſpices*, volatus, & cantus ſeruant auium, atque ex eo vaticinantur, eo. Habet de his *Horat. od. 27. lib. 3.* Sed & *Cic. ep. 6. lib. 6. famil.* vbi & intelligis, augures publicoſque, priuatoſque fuiſſe. Nam ait, *ego augur publicus*, &c. Et verò Cicero in collegio augurum fuit. & illud Romæ dignitatis multæ. Sic & ius augurale. vide *Cic. lib. 3. fam. ep. 4. 9. x.* 11. *& in Cat. & in lib. de diuin.* item *Macrob. in Satur.* nec enim ad ſolas aues ars eorum ſpectabat; at ab illa vna artis ſpecie nomen fuit. *Dionyſ. lib. 2.* Ait lex,

it lex, *& vatum praua confeſſio.* Sed vates an prius fates à fando? aut ſolenni iſtarum litterarum commutatione vatem pro fate dicimus? id de hariolo notant, quod ſit quaſi *fariolus* à fatis, & fando: vt pluries mutatæ inuicem ſunt literæ etiam iſtæ. Fatuari eos, qui inſpirabãtur à Fatua vxore Fauni, dixit *Trog. lib.* 43. Et fatuos diuinare magis, & brutaque magis præſentire, diſputat Valleſius accuratè *de ſac. ph. c.* 30. vel quia habent diuinationem pro prudentia, vt ſapientes habent ſcilicet prudentiam pro diuinatione; vel quia & plura illi fantur. & in plura ſic etiam incidãt, quæ exiſtant. vel quod eos occupat facilius malus dæmon; & is non quidem cognoſcere futura poteſt, ſed facilius poteſt præſentire, quam homines. Illud fatuorum commune cum brutis eſt, & certius, quod præſentiunt tempeſtates, & id genus alia melius, quàm viri ſapientes. Iſta enim afficiunt ſenſus. & qui mente carent, aut affecti mente ſunt, ſenſibilibus magis afficiuntur. Et ita exordia futurorum motuum ſenſus iſtorum magis afficiunt. Iſtam diuinationem, quæ naturaliter contingit per compaſſionem cum cauſſis, aut per exordia rerum, nec in fatuis magis damnes, quam in brutis. audi Virgilium, tempeſtates quomodo prænuncient, *Cum medio celeres reuolent ex æquore mergi, Clamoremque ferunt ad littora: cumque marinæ In ſicco ludunt fulicæ.* &c. libr. 1. Georg. illam

alteram diuinationem, ſi periculum habet: prohibebis & in ipſis fatuis, & in cõſultoribus vindicabis. puta, ſi de capite, aut re alia principis effutiat fatuus, compeſcendus is eſt, ne animi hominum afficiantur male. in vincula etiam furioſos, non tantum nocentes, cõiicit magiſtratus, ſi aliter contineri non poſſunt. *l. congruit. l. diuus. de off. præſid.* Et ſi quis fatuum de eo conſulat, is ſeueriſſimè puniri, atque alius vaticinatorum conſultor poterit. Vates hîc intelligis de vaticinatoribus, qui ſe Deo plenos adſimulant. *Paul. lib. 5. ſent. tit. 21. de diuinis*, qui itidem ſe Deo plenos ſimulant, & futura coniectant. *cap. 1. 26. q. 3.* Sentis item ad hæc legis noſtræ illudi Virg. Æneid. 6. *Deus ecce Deus, cui talia fandi.* Et Luca. libro 5. *atque Deum ſimulans*, &c. *Inſtinctam ſacro mentem teſtata furore*, &c. Pergit lex de Chaldæis, & magis. *Chaldæi non ex artis; ſed ex gentis vocabulo nominati.* Cic. lib. 1. de diuin. Etſi dicit Tac. ann. 16. *Chaldæorum arte famoſus.* Et horum meminit Tacitus ſæpe. *Chaldæorum promiſſa.* annal. 2. *quæſitum per Chaldæos in domum Cæſaris*, annal. 3. *obiiceret Chaldæos, magos, interrogatumq; Apollinis Clarii ſimulacrum ſuper nuptiis imperatoris.* ann. 12. *Scribonianus in exilium agitur, quaſi finem principis per Chaldæos ſcrutaretur.* eo. hæc videlicet ſtudia Babylonii, & tota Chaldæorum gens ſedulo, & primi tractarunt. *c. 11. diſt. 27. Nec Babylonicos*

ten-

tentaris numeros. Horat. od. 11. *libro* 1. *Chaldæos, ceteroſq; diuinos. Cic. de ſa. De magis* è *Tac. lib. ann.* 6. 12. 16. & ſacra eorũ obiecta, & ſuperſtitiones memorat. De his verò omnibus Claudian. in 4. conſul. Honorii. *Te Perſæ cecinere magi, te ſenſit Etruſcus Augur, & inſpectis Babylonius horruit aſtris: Chaldæi ſtupuere ſenes,* &c. Et in 6. *conſul.* itidem meminit Babyloniæ curæ ſtellas ſalubres ſpondentis. Et de augurali diſciplina ab Etruria Liuius. Et aruſpicibus multam tribuere fidem Italos conſueuiſſe, ait *Herodia. lib.* 8. Magos ſacri iuris interpretes in Perſia extitiſſe, adeoque diuinationibus plurimũ occupatos, tradunt omnes. De ipſis, & ſapientia ipſorum vide *Laert. lib. de vi. phi. in prin.* Magorum prodigioſa miracula, & medicamentorum vires: & magodia poem a, quô ea referuntur, nominat *Athenæus lib.* 14. Magiam fraudulentiſſimam artium, natam è medicina, adiunxiſſe vires religionis, & artes miſcuiſſe mathematicas, ait *Plinius libro* 30. *cap.* 1. vnde intelligis, cur hoc titulo de maleficis & mathematicis adſumpti ſint magi. Sequitur in noſtra lege, *ſileat omnibus diuinandi curioſitas.* Sed & omnis ſileat hæc curioſitas. Quoniam *omnes artes huiuſmodi vel nugatoriæ, vel noxiæ vitandæ penitus.* c. 6. 26. q. 2 *nec diuinationes aliquas in aliquibus rebus quis obſeruare præſumat* c. 1. de ſortileg. *Quid craſtina volueret ætas, ſcire nefas*

homini. Statius lib. *3.* Theb. vbi latè contra hæc. & Horat. *Tu ne quæſieris, ſcire nefas,* &c. Sed audi de his hominibus Tacitum 1. hiſtor. *genus hominum potentibus infidum ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper, & retinebitur.* Sed audi fructuſque alios. *Circa Deos, ac religiones negligentior Tyberius, quippe addictus mathematicæ, perſuaſioniſque plenus, cuncta fato regi.* Sueton. c. *69* Verum contra noſtram generalem illam definitionem habuit in ſententiis ſuis Pythagora, *Diuinationem omnem honora.* vt apud Laërt. Et Stoici diuinationum itidem ſpecies omnes adprobarunt. vt mirum non ſit, ſi iuriſconſulti Stoicorum, vt creditur, alumni iſthæc tractarunt quaſi rem ſeriam. Contra autẽ Cynici, Epicureiq; & irridebãt omnia & reiiciebãt. fuerũt ſc. qui irriderẽt, ſed retinenda crederent tamen propter patrios mores. Et itaque ipſi reiecti Epicurei, & eiecti ex vrbe, qui ſua cum philoſophia rem conuellerent publicam. vt tractaui *lib. 3. de iu. bel.* Peripatetici inter hos medii extitere, quos ſequimur hodie, quique ſic tradiderũt, vt quæ diuinationes referri poſſunt ad cauſſas naturales, & ſunt de naturalibus rebus, eę probari poſſint, ac verò debeant. & itaque diuinationes medicorum, nautarum, aliorũ, de quibus antea diximus, & dicemus adhuc. At illæ augurales, aſtrologicæ, reliquæ, quarum artificioſæ ſunt rationes, valere nequeant.

ant. Non captabat augurium Abrahamus; ſed ſacrificii reuerentia aues abigebat, *Geneſ.15.* Et illa Ioſephi, *An ignoratis, quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* quæ itidē in Geneſi eſſe dicuntur, nec adfirmant, Ioſephum fuiſſe augurem: ſed qualis vulgo apud Ægyptios credebatur, talem eum nominant ad terrendos fratres eius. Non item referas ad augurium ea, quæ Eliſæus agit cum rege; & vaticinatur ex iaculatione terna, quaſi alius aliquis Chalcas cum ſuis illis decem auiculis: nec enim, vt Chalcanti, oblata illa prophetæ Eliſæo ſunt, at iuſſa, & intellecta ante quam facta ſint, & curata regi inſignū, quod non eſſet niſi ter percuſſurus Syros: cum non ſagittas reliquas ex verbo prophetæ, at duas tantum iaculatus fuiſſet. Quæ apud Valleſ. Et vero ſic legimus in ſacris libris; *Ne vos cōuertito ad pythones, & ariolos.* Leu.19.& c.20. *præſtigiatricem ne ſinito viuere.* Exo.c.22. *Ne inuenitor in te diuinationibus vtens, planetarius, coniector, præſtigiator, vtens incantatione, ariolus, necromantis.* Deut.18. *peccatū diuinationis eſt rebellio.* 1.Reg.16. excidit pythones, & ariolos Saul.1.Sam.28. *inſpectores nugarū, conſultores mathematicorum, phanaticorum, augurum, aruſpicum improbate.* c.4.23.q.4. De phanaticis vide *l.1. §. vlt. de ed.ed.* Pulſos vrbe, Italiā mathematicos, habes *Tac ann.13. hiſt.2. Tertull. de idol. Suet. in Vitell. c.36.* Et de Vlpiano *Rufinus in coll. leg. Iud. & Rom.* ſic

ſcrib.t; *Interdicta mathematicorum impoſtura. nec hodie primũ, ſed vetus hæc prohibitio eſt; extat S.C. vt mathematicis, Chaldæis, ariolis, & ceteris, qui ſimile incertum fecerunt, aqua & igni interdicatur, omniaque bona eorum publicentur. ſæpiſſime denique interdictum eſt ferè ab omnibus principibus, ne quis omnino huiuſmodi ineptiis ſe immiſceret. Et varii puniti ſũnt qui id exercuerunt.* Audiuimus de exilio. lex noſtra ait, *etenim ſupplicio capitis*, &c. Hoc verò, vt dixi, ſolum in cauſſa principis, & reipublicæ, expoſuit Paulus. & ita etiam Vlpianus in eo fragmento ſubdit; *nã qui de principis ſalute, capite puniti ſunt, vel qua alia grauiori pœna adfecti*. Sed Cõſtantius hîc inquit, *quicũq*. Paulus de reliquis ita, *ciuitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad ſpem alicuius rei corrumperentur, vel certè ex eo populares animi turparentur*. & Modeſtinus l.30. de pœ. *quo leues hominũ animi ſuperſtitione numinis terrerẽtur*. De magicis terroribus Horat. in vtraq; *ep. lib. 2*. Sed & viuos exuri magos, ſcripſit Paulus. quæ erit grauior illa Vlpiano dicta pœna. Sic & pœna ignis ſupra *l.3*. Et iterum gladii in §. *eadẽ. Inſt. tit. vlt.* de ſaxo iactus. *T[illegible]an.* Seruis erat ipſorum ſupplicium crux. *Paul. d. tit.* 21. In pœnarum autem varietate iudex eligit, quã infligat. vt per *Bar. ad l.1. de effr.* Vita certè non eſt relinquenda iſtis hodie maleficis: vt docuit ſcriptura ſacra. Magos comburi audis

dis & de aſino Luciani. Nero maleficos (hos puto Chriſtianos dici, genus hominum ſuperſtitionis nouę, ac maleficæ. vt ait *Suet. in Nero. c. 16.*) tęda, & papyro, & cera ſupueſtiebat, & ad ignem motos comburebat. vt vetus commentarius ad illud Iuuenalis, *tunica punire moleſta*: quæ hęc veſtis erat. Et de Chriſtianis conſumptis igne, & in vſum nocturni luminis vſtis per Neronem etiam *Tac. an. 15.* Puto, & Martialem dixiſſe de ea tunica epigr. 25. lib. x. *Nā cum dicatur, tunica præſente moleſta, Vre manum*, &c. Non de ea dicit, *epigr. 42. lib. 4. Nec ſcombris tunicas dabis moleſtas*: ſed de chartis ineptis, amictu ſcombrorum, thuris, &c.

AD L. VI.

ELEMENTA *turbare*. Virg. 4. Æneid. *ſiſtere aquā fluuiis, & vertere ſidera retro.* & in Pharm. *Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam.* & Claud. de be. Get. *Theſſalicas patriis lunare venenis inceſtare iubar.* &c. *Ire vagas quercus, & flumina ſtare coegi.* Sed omnium pleniſſimè *Lucan. lib. 6.* & Virgilius eodē Æneidos aptèque ad id, quod ſequitur in lege noſtra. *Nocturnóſque ciet manes*, &c. Adde his odas Horatii in Canidiam. Poetæ ſcilicet hæc habent pręcipuè ad alteram poeſeos virtutem, admirabile; quod vix eſt ex aliis, quàm ex his ſupranaturalibus, interim vt altera virtus non amittatur, veriſimile. Admirabilia enim hęc magica ſunt, quæ ſuperāt o-

mnem humanam poteſtatem, & ſunt ſimul veriſimilia; ſed his, qui in illa religione viuebant, & hærebant, quique eam deorum dæmonum vim agnoſcebant. Nam hodie ridicularia hæc ſunt nobis, quæ à poetis noſtris de ethnicorum ſuperſtitionibus proponuntur. Et per ea perditur virtus vtraque poetica: tantum abeſt, vt vlla laus pariatur. Sed hęc ego aduerſus noſtros dico de diis illis gentium. Etenim magicas, & dæmoniacas artes ſentimus hodieque eſſe. Virgilius ſic, *Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes.* Et in XII. Tab. *Quei. alienas. fruces. excantaſſit. quei. ve. alienam. ſecetem. pelexerit.* Seneca tamen lib. 4. nat. quæſt. c. 7. *rudis adhuc antiquitas, & attrahi imbres cantibus, & repelli credebat. Quorum nihil fieri poſſe, tam palam eſt, vt huius rei cauſſa nullius philoſophi ſchola intranda ſit.* Et ita etiam Apul. apol. 1. *magia, quantum ego audio, res eſt legibus delegata, iam inde antiquitus propter incredundas frugum illecebras interdicta.* Eius legis XII. meminit etiam *Aug. lib. 8. de ciu. c. 19.* Et iudicii ex ea exerciti inter Albinum, & Furnium *Liu. Et Pauſania ait lib.* 2. vidiſſe ſe homines, qui ſacris, & incantamentis grandinem auerterent. Et ego ſcio, dæmones ipſos idoneos fuiſſe & eſſe, qui miracula ſupra naturam rerum longè maxima edāt, & edidiſſe ſępius. Sed facere eos iſthęc, & id ſcio ex permiſſu Dei. Atque ita de permiſſione Dei factum cum Iobo. Ita ſanari ægros

gros à diuinis, & ſanis immitti morbos, dixit Auguſtinus, & relatum eſt *c. vlt. 26. q. 5.* quicquid Hippocrates refuderit numquam in dæmones morborum cauſſas. Qua de ſententia *Matthæus Gentilis* pater meus, quum in puella quadam ægrota aduerſus Deus illũ medicorum aliquid ſuſpicaretur, conſuluit medicum alium ſeniorem, Ianum Matthæũ Duraſtantem. & is ad patris epiſtolam (de formatam nunc impreſſam) edidit librum, in quo, dæmones eſſe, & eſſe aliquãdo morborum cauſſas cum theologis, & Platonicis aſſerit, contra verò negat vtrunque cum Peripateticis, & medicis. Sed fuerunt medici tamen Peripateticis nõ addicti, qui imò crederent, morbos & à dæmonibus eſſe. vt ex Auicẽna ait *Valleſ. de ſa. ph. c. 28.* & pater meꝰ Fernelium nominabat in 2. *De abd. re. ca.* Auicennã hęc non morabatur contentio: quia & à dæmone contingentis morbi curatio ſit per ablationem earum qualitatum, quæ inductę humoribus à dæmone morbum induxerunt. Sed id tamen non adprobat Valleſius: at ipſumque dæmonem fugandum, cauſſam primariam, docet; aut non ſanatum iri ægrotum. Nec probat tamen remedia, incãtamenta carminum. Sileat Seneca, niſi ex titulo libri ſui de naturalibus facultatibus ſcribit de rudi antiquitate, imò de opinione omnium ſæculorum. Quamquam ſi dicimus, fieri illam frugum traductionem, nec quid

aliud ſimile poſſe, quod hîc notetur in lege noſtra; non tamē aut accuſat legiſlatores noſtros Seneca, aut accuſare potuit: qui non habent docere vulgum, quomodo fieri nihil iſtorum valeat, quæ ipſe vulgus credit; ſed de præſidio proſpicere, & ſolatio, per quæ tuto agere poſſe videatur. Et hoc eſt, pœnas conſtituere in eos, qui facere nos intutos poſſe creduntur. Sic & medici ægris indulgent, prę ſertim melancholicis. quod de ſe teſtatur ille, qui epiſtolę argumenti huius, & Galeno adſcriptę, auctor. & nos latius *lib. 2. de iur. belli.* Et quidem ad ipſos quod attinet, qui hæc patrare dicuntur: aut ea efficiunt, & puniuntur meritò. Aut non efficiunt, & nec lege teneantur, quæ punit eū, qui *excantaſſit*, id eſt, traduxiſſet cātando. Imò etſi puniantur, nec quidquam efficientes; & id merito meritiſſimo ferent, qui contra interdicta legum egerunt, & malè afficiunt credulitatem humanam, & ipſi deuoti dæmonibus ſemper ſunt. Quod *Leo nou. 65. Noſtin' de te Leo.* te arcanę etiam illius doctrinæ amatorem dicit Zonara, quæ per incantationes futura diuinat. Et itaque videntur aniculæ etiam illæ, quas ſtrigas vetuſto vocabulo etiamnum nuncupamus in Italia, non immerito plecti ſæpius: At noto, caſum illum vnum eſſe extra difficultatem, ſi nihil iſtę egerint muliercule, quę volitare, cum dæmonibus eſſe, fatētur, vt hæ non ſint puniendæ. ſiue quia illuſum eis ſit;

ſiue

ſiue quod Diaboli facta punire in afflictis iſtis non magis debeant, quam ſi furioſus, dæmoniacus peccauerit. At ſiquid ipſę fecerint, quæres de his bifariam. Aut quaſi de teterrimis apoſtatis, aut vt de maleficis. Et primo caſu cum Deum abnegent, & Chriſto renuncient, & Diabolo mancipent ſe, quid nō puniātur ſummo ſupplicio? *C. de apoſtat.* Secundo autem caſu diſtinguitur rurſus, quod aut maleficæ in alios ſunt, vt quæ dicuntur faſcino, aut aliis veneficiis conficere infantes; aut in ſe maleficæ ſunt, vt quæ ad cœtus quoſdam nocturnos mixtæ hominibus, & dæmonibus conuenire in res Veneris narrantur. Et illæ quidem morte quoque afficiantur rectè, quę mortem intulerunt. Hoc videndum eſt tamen, vt ita ſit. nam de faſcinationis vanitate indicaui antea. Et tamen non eſſe vanitatem, verius fortaſſe eſt. Nam etſi vulgi hominum, & mulierculatum opinionē hanc de faſcino eſſe, dicit *Mercurialis lib. 1. de mor. puer. c. 3.* tamen rationes dum affert, quibus oſtendat quî id fieri poſſit, ſi verum eſt, fieri: hoc nobis credendum relinquit, vt vanam eam opinionem non credamus. Ex *Plut. 5. Symp. 7. & ex Tralliano*, quos ſcriptores grauiſſimos nominat, & de faſcinatione diſſeruiſſe copioſiſſimè, ait, tribus potiſſimū modis faſcinationē poſſe contingere, *tactu, halitu, viſu.* Nec de primis dubitari poteſt, qn inficere poſſint. Sed nec de viſu: ſiq labo

rant ophthalmia intuentur alios intentè, idē hiſdem malum communicant. Et hæc etiam Valleſius cenſuit. Morbida corpora ſic inficiunt. Sic mulieres menſtruatæ. Sic vetulæ: nam harum corpora impura ſunt. Et vitio quoque animi ſpiritus faſcinātium corrumpi, perſpectiſſimum eſſe, & rationi conſentaneum inquit Mercurialis. Videmus id in mœrentibus, iraſcentibus, quorum & tota corpora commouentur. Quid ni etiam qui inuidiâ feruent, eis fiant ſpiritus venenati, & himitti in aliorū corpora poſſint? in corpora præſertim puerorum, & mulierum, quæ ſunt ſcilicet tenerrima, & nec ab animis infirmiſſimis ſuſtinentur. Faſcinus aërem inficit. etiam *Heliod. lib. 3.* Et non ſolum Plinius, ſed Serenus etiam, Dioſcorides, & alii medici remedia aduerſus hæc reliquerunt. Quid ergo? ſilentium Hippocratis, & Galeni de his eſt argumentum contra dicta reliquorum? Etiam ſi eorum omnia opera nō habeamus? Et quod item Valleſius argumentatur à ridiculis remediis quibuſdam proditis; vt, effaſcinationem rem eſſe nullam, adfirmet: nec firmum eſt argumētum. Quoniam ſi effaſcinatio, tamquam ex altera cauſſa, eſt ex infirmitate effaſcinatorum; remedia illa non ſunt ridicula, quæ iſtam tollunt, & contemptum faſcinantium inducunt. Non timebit mulier faſcinationem, & ſuam infirmitatem omnem longè depellet, ſi remediis illis fidit,

illa non credat ridicula. Deſputionis, ad hæc venefica arcenda, meminit *Theocri. eidyl. 6. & 7.* Res turpes, quas collo infantis appendere itidem pro remedio conſueuerunt, vt eſt apud Varronem, eam rationem habét, quod auertunt oculos effaſcinantium ab aſpiciendo infantes, & tamquam fœda, & turpia faciant, ne vetulæ illæ attentè tueātur. Et ita Mercurialis. qui res turpes Varronis ſic interpretatus eſt quamcunque rem turpem, aptam ad auertendum intuitum. Et hęc fuſius paullo, quàm aut operam hanc noſtram, aut meam deceat iuriſconſulti profeſſionem. Si igitur nocent per animi vitium, & nocēdi cupiditatem, nō per ſolum corporis morbum, hæ merito puniuntur. Quę ad cœtus illos dæmoniacos egredi dicuntur, hæ nec immerito plectentur meâ ſententiâ: quæ eſt & aliorum, & Ioannis Bodini latiſſimè in libris Dæmonomaniæ. Sed Alciatus tamen in cōtrarium ſtat. *lib. 8. parerg. c. 22.* & cum eo aduerſus Bodinum nunc alii quidam. Et quæſtio illa in primis tractatur, ſi poſſibile ſit, quicquid iſtæ circa ſuos illos congreſſus loquuntur. Si enim ſit quid impoſſibile, eius confeſſio proculdubio ad pœnam ipſas non ducet. *Rom. conſ. 113.* pro deciſione. Ergo Alciatus negat poſſibile, vt vera corpora, quæ proficiſci dicuntur, momento inuocationis nominis IESV, vt aiunt, euaneſcant. Quod nihil eſt. Si enim dæmones non poſſunt ſub-

trahere momento rerum aſpectum; quod multis modis faciunt omnes: quid eos poſſe dicemus? Bodinus affert, quod ſi angelus o-ctaui cœli ſic mouet tãtam molem, vt ea ſpatio horæ conficiat ſupra centies centena milia paſſuum, adeoq; minuta horæ ſupra quã ambitus eſt terræ vniuerſæ: quid non milia paſſuum centum, ducenta, mille momento aſportet dæmon corpuſcula iſthæc? Addunt, illa de tranſlatis ſegetibus impoſſibilia per naturam. Quod & falſiſſimum eſt. Nam & plantas, & herbas alibi ſatas, natas, ſæpiſſimè ferunt aliò agrorum, & hortorum cultores. Atque id, quod lentè faciunt homines, aliquando. id celerius faciat dæmon. Aiunt illud impoſſibile, vt corpora exierint per rimulã aliquam: quod ſtrigę tamen adfirmant. Sed quid non hoc illuſionem illis factam dixeris, & imò per apertas ianuas exiſſe ipſas? Sic alia impoſſibilia ad illuſiones referre, promptum eſt. Nec tamen ſtrigas excuſabis, ſi quod factum adfirment non impoſſibile, & contra naturam, quod dignum pœna ſit, etſi hæc impoſſibilia admiſcent, quæ illuſiones ſint. Ecce, fatetur aliqua, ad infantem noctu ingreſſam per feneſtræ rimam, & eum necaſſe. Tu ne abſolues ſtrigã, quia impoſſibile mixtum confeſſioni eſt? Cur non diuides, & abiicias impoſſibilia? certe ſic reiicitur pars confeſſionis, quæ eſt cõtra præſumptionem. vt eſt magis communis opinio. *Alex. conſ. 39. lib.*

lib. vlt. Ego ſequi Bodinum malo, qui rem iſtam tam multis rationibus, auctoritatibus, rebus iudicatis conficit & pœnam decernit. Diſceptatur, ſi tantum pacta ſtriga ſit cum diabolo, nihil vltra fecit mali. Et qui iſtam puniri extra ordinem volunt, id adducunt, quod hodie propter conatum ſic pœnę ſunt. Sed hîc delictum eſt atrociſſimum. item nõ hîc conatus eſt, at cõſummata apoſtaſia. Addunt mox, parcere oportere deceptis à diabolo vetulis his, & delirãtibus. Ego, deceptionis eius prętextum non eſſe excuſationi vlli crimini, video. Quod ſi ex morbo aliquo fieri iſta mulierculis his, ſerio adprobẽt medici: tum eas à tribunalibus ad valetudinaria rectè remittimus. Et hæc ego breuiſſimè de his copioſas ſcriptiones alii habent, qui videndi, vbi in praxim, & concertationes iudiciarias ventum erit. A nobis capita tantum ſunt expoſita, & aditus ad reliqua factus eſt. Sequitur in lege noſtra *manibus accitis.* Sic ſcilicet in Theodoſiano, & aliis. Et Suet. Ner. c. 34. *Facto per magos ſacro euocare manes tentauit.* In aliis eſt, *inanibus.* Et quidem ſic Tac. 2. ann. *iuuenem improuidum, & facilem inanibus ad Chaldæorum promiſſa, magorum ſacra, ſomniorum etiam interpretes impulit. tentatus, vt infernas vmbras carminibus eliceret.* & in *cap. 14. 26. q. 5.* vt hinc deſcribitur, habes, *dæmonibus accitis.* Spectant verò hæc ad necromãtiam. Et eam interdictam, iã oſtendimus.

ri autem ſolet, ſi re vera adsũt aduocati mortui, an ſpectra illa ſint diabolica, quæ apparent. Quæ licèt quæſtio nihil ad nos pertineat, qui ſemper punimus necromantas; tamẽ ne hìc ſim mutus, dico, me minus probare diſputationem *c.14.26.q.5.* Et ſi librum Eccleſiaſtici recipimus in canonicos, dubia opinio noſtra non eſſet. Nam in eo certè eſt de corpore Samuelis *cap.46.infi.* qui euocatus à Pythoniſſa *lib.1.Sam.c.*28. Imò ex hoc canonico libro Valleſius ſic mecum contendit, quoniá ille ibi Samuel concionatur ſanctiſſime de verbo Dei, non id facturus cacodæmon. Adde tu, quod non eſt Pythoniſſa, quę illum nominet Samuelem, ſed hoc facit libri auctor, & pluries. Et ſi ſpectrum fuiſſet, non verbulo fuiſſet vno indicatum? Scio, diabolũ tráſfigurare ſe in angelum lucis; ſed numquá id facere, niſi ad maius malum. Sic Chriſto verum perhibuit teſtimonium *Matth.* 8. *Mar.*1. *Luc.*4. & Paulo *Act.*16. Sed auctoramenti gloriam affectatus: ex quo, tamquam à diabolo, minus crederẽt homines teſtimonium: quaſi colluſio hæc foret potius Chriſti & Satanę, aut ſi credidiſſent, hoc ipſo peccaſſent, quod diabolo credidiſſent, & deſinerẽt etiam credere, ſi diabolus auctoritatem ſuam poſtea denegaſſet. Cum Samuele autẽ quid voluit? Num docere, petẽdam à mortuis veritatem contra legem Dei? at clamat, periturum Saulem, qui deflexerit à mandatis Dei.

Sed mitto id quærere. Nam fortè callidior, & tectior fuit diabolus quàm vt capi, aut retegi nunc à me poſſit. Audiamus aliquid, cur credatur ab aliis, ſpectrum fuiſſe illud diabolicum, non Samuelem. Et aiunt Samuelem nõ permiſſurum fuiſſe, ſe adorari. At non omnis inclinatio in terram, & incuruatio eſt illa erga homines interdicta adoratio. Aiunt, Samuelem, qui cum Abrahamo erat, nõ dicturum fuiſſe impio Sauli, *cras mecum eris*. At de morte dixerit Samuel, non de loco mortuorum. Et ita Tremelius etiam, & Iunius: qui tamen & ipſi dicunt *ſpectrum diabolicum*. Aiunt, non eſſe ſub poteſtate diaboli, adeoque nec Pythoniſſæ ſeruæ eius, trahere ſic viros iuſtos. Et hoc fuiſſe callidũ illic conſilium diaboli, oſtendere, viroſque Dei cultores in ſua eſſe manu poſt mortem. At, etiãne Chriſtum portatum à diabolo per montium, & tectorum ſumma ſic facimus ſub illius manum? etiam Iobum ſæuiſſimè percuſſum? Hæc omnia referenda ſunt ad permiſſionem Dei, qui animam Samuelis ſic apparere permiſit aut in corpore proprio, aut alio tunc adſumpto. Vt de his corporibus ſcribitur circa ea, quæ viſa Abrahamo *Gen*.18. & in morte Domini. *Matt*.27. Reſpondent ad id, quod verè prophetatum de Saulis, & filiorum eius morte, & exſcidio exercitus Iudæorum traditur, non magnum, nec mirum fuiſſe, ſi imminentia illa præcognouerit perſpi-

caciſſimus ſatan. At damus quidem, ex ſignis præcedentibus acutius cernere Satanam ſequutura. Hic tamen quæ ſigna erant, etiam ruinæ caſtrorum? Moriturum quem, & die quidem certò, medici prædicunt, ſed ex eo, quod vident in corpore. Ruituras ędes, vrbes ſignificant, ſic & animalia. *Plin. lib.* 8. *cap.* 28. Interim verò conſtat, hoc vti Deum argumento, quod dæmones in idolis non ſint dii, quia ignorant futura. vt aduerſus aſtrologos mouet Eraſtus alicubi. Et ſic etiam Pacuuius: *Nam ſi qui, quæ euentura ſunt, prævideant, æquiparent Ioui.* Et hoc ergo, quod non benè refutatur, probat noſtram opinionem. Et hæc ſatis contra *d. c.* 14. Ait lex, *naturæ peregrini*; & ſeq. *Humani generis inimici.* & l. vlt. *Salutis cōmunis hoſtes.* Ait, *feralis peſtis abſumat.* Quod ſic intelligi poteſt, vt feris beſtiis cōſumendi obiiciantur. Nam & *qui ſacra impia, nocturnave obcantarent, obligarent aut cruci ſuffiguntur, aut beſtiis obiiciūtur.* Paul. lib. 5. tit. 23. feraleſq; anguſtias dixit pœnam parricidę Iuſtinianus in §. *alia deinde. Inſt. tit. vlt.* Sed & ipſa crux ferale lignū dicta Minutio in Octau. Potes & de igne accipere. Vt de pœnis notaui ad *l. præced.* Dixit lex, *ventilare*, quod eſt, deliberare, proludere. Verbum tractum à gladiatoribus, adi *Fab. lib.* 2. *Sem. cap.* 11. Ventilare arma prō vibrare; ſic *Martial. epigr.* 32. *lib.* 5. Ventilare cadauer in §. *ſed & qui. C. de Lat. lib. tol.* eſt vē-

tum facere cadaueri, muſcas ab illo abigere. Sic mos fuit. adi Moſchum in *epitaph. Adon. & Dion. in Pertin.* Sed & viuenti, & dormienti. Suet. Aug. c. 82. *Et æſtuanti tenue ventilat frigus ſupina praſino concubina flabello. Martial. epig. 40. lib. 3.* ex quo facto ſumpſit fortè Anaxila comœdiæ ſuæ nomen Ventum facientis: de qua *Athenæus lib. 12.* & vnde Terentius forte duxit in ſuam Eunuchum, quod ventilando virgini eſt alicubi. Ventilare leges eſt expendere in *cap. 2. 35. q. 5.* Item dixit lex noſtra, *vt quiſque ſuos conficiat malis artibus inimicos.* Sic veneficiis, & deuotionibus tentatus, & extinctus Germanicus. *Suet. Calig. 3.* Ego docui *lib. 2. de iur. be.* ſi ad ius belli artes iſtæ pertinent, nec ne. Et arduam queſtionem, nec definitam vel à theologis, vel à iuriſconſultis, ſi licet maleficiis per maleficia obſiſtere, ait Bodinus lib. 3. dæmon. Sed rectè cum pluribus, & ſanioribus definit, non licere. Quod ego tamen explico latius *d. lib. 2.*

AD L. VII.

DE iure tormentorum, in quas perſonas adhiberi ea poſſint, hîc notes breuiter. Reſiſtere quæſtionibus oportere, quod & dolorem fugientes multi, in tormentis ementiti perſæpe ſunt, morique maluerunt falſum fatendo, quam inficiando, dolere. Et in caſu cõtrario. Vt apud Cic. in Partit. pleri-

que obſtinati, & plerique molles. *l.1. §.17. de quæſt.* & de obſtinatione Ægyptiorum, & Cappadocum in propoſito vide *Amm. lib. 2. & vet. ſchol. in Perſ.* Et vtrunque hoc vitium conſiderare leges ſolent. *l. 8. de cond. inſt.* Sed & de liberis hominibus quęſtionem haberi, leges Romanæ vetabant. *Saluſt. in Catil.* itaq; quod apud Athenienſes, & Rhodios etiam liberi, ciueſque torquerentur, acerbiſſimum ait idem *Cic. in Part.* iure autem, quo vtimur hodie, non ita viuitur. Et poteſt ius videri cõtra *l. abſentem. de pœn.* nec enim dubium eſt, quin & multi torqueantur innocentes. Sed præclarè Aug. ep. 159. *inquirendi, quàm puniendi neceſſitas maior eſt. ad hoc enim & mitiſſimi homines facinus occultatum diligenter, atque inſtanter examinant, vt inueniant, quibus parcant.* Nunc excepta tormentis corpora honoribus præditorum; vt ait noſtra lex; Illa verò notantur *l. 11. 16. 17. C. de quæſt.* Sed & quædã crimina demonſtrantur legibus, quũ nec illis honoratis parcitur. hac *l. noſt. & l. x. D. de quæſt. & l. 1. C. & l. 1. C. T.* In lege noſtra ſic conſtituitur, quod pertineat hoc ad ſalutẽ principis, in comitatu eius iſta non fieri. Comitatus ſunt comites, & famulitium. Vt ad hanc legem *Alc. in tit. C. de excuſ. artif.* Ait lex, *in comitatu meo, vel Cæſaris.* Conſtantii hæc lex Auguſti, quam Iulianus eſſet Cæſar. Eſt Cęſar deſignatus ſucceſſor imperii. *Spart. in Vero.* & ita in *l. 6. §. vlt. de iu fi.* & hîc etiam,

vt

vt cenſet *Duar.ad prin.Pand.c.1.* Et Cæſar itaque nec habitum auguſtalem gerebat: nec aliam poteſtatem habebat extra quam contuliſſet in eum imperator. Habitum imperatoris primus induxit Diocletianus: quum antea chlamyde purpurea ſolum diſtingueretur imperator à reliquis. vt per *Eutropi.lib.x.* De calceis coccineis imperatoris *Zonar.in Porphyrog.Paul.Diac.hiſt.miſ.lib.*18. Etiam de his pedum inſignibus *Pachy.lib.*2.De calceis Cæſaris *Niceta*, item *Nicephorus.* Hi ſcilicet Græci hęc notant diligenter. Imperator cinnabari ſubſcribebat. *Pachym.lib.*8. litteris rubris. *Niceph.lib.4.* vbi etiam, quod imperator ſubſcribebat cum menſe, & indictione. Adde de his *Briſſo.lib.3.de formul.* Viridi colore vtebatur Cæſar in ſubſcribendo. *Nicet.* Qui & de Cæſaris corona. De qua & *Zon. in Copronym.* Sed & Cæſaris nomen videtur dignitatis tantum fuiſſe, nō etiam ſucceſſionis, ex *Zon.in Niceph.* Erant, qui nobiliſſimi dicebantur, & infra Cæſarum dignationem erant. adi *P. Diac.hiſt. miſc. lib.22. & lib.23.* & neque hoc ſemper ſucceſſionis nomen. Quod de Zonaraque cognoſcis. Et de eodē alia plura nomina dignitatum noua in *Leo. Phi.in Alex.* alibi. Nobis hæc ſatis. Ait lex, *aut enarrādis ſomniis*, &c. De his attigit Virg. lib.7. *At rex ſollicitus, &c.* Et *Lycophr. Alex.* de eodem more cubandi ſuper pellibus ad ſomnia hæc captanda. Et in Ægypto ſuper

fœtentibus balenis. De quo & Odyſſ. 4. *Et Celtas apud virorum fortium buſta abnoctare, vt oracula captent.* Tertull. de ani. Dicebat porro Sylla, nihil certius, quã prę ſignatio per inſomniũ. *Plut. in Syl.* Ioſeph⁹, Daniel ſõniorum interpretes quibus non dicti? extat Ariſtoteliſq; libellus *de diuinatione per ſomnium:* vbi, eam non vanam eſſe, tradit, & habere aliquam rationem, & conſenſum plerorumque omnium. In hoc valde multus & Cardanus eſt, vt iſtam ſententiã de ſomniis adfirmet, & volumen in eo edidit. Mitto alios. Sed vides, contra hìc ſtatui in lege noſtra. Et Nicetas ſic ſcribit, *aruſpicina iamdudum obſoleta, auguralis ſuperſtitio, ſomniorũ interpretatio. Soli qui è pelui diuinant, & aſtrologi ſuperſunt adhuc.* Homerus quid ſibi hic voluerit, incertũ videri poteſt. Et vero ipſe auctor ſcepticæ ſectæ nihil adfirmantis: vt Suida me monuit. Quęri autem de eo hoc poteſt, ꝑpter ſomniũ Agamemnoni à Ioue immiſſum Ilia. 2. quod falſiſſimum fuit. Itaque id voluerit poëta ſignificare ſomniis fidere nec reges oportere, quorũ ſomnia veriora aliorum credebantur: *Macrob. lib. 1. Somn. c. 3.* Sed quidam volunt, nihil falſi in Iouis verbis, quem mentiri Deũ, nefas: at in verbis ſomnii. Id tamẽ idẽ ferè eſt: niſi fortè diſtinguunt inter ſomniũ à Deo immiſſum, & aliud quod nõ à Deo eſt. Alii in Iouis verbis mendaciũ euincere ſe credunt. de quibus apud *Ariſt. in fi. lib. de poet.* quod ſi eſt, cer-

certè ſomnia ſpreuit Homerus. Nos verò, ſi de Homeri teſtimonio contendimus, nõ reprehendemur: cum idem fecerint ſæpe noſtri iuriſconſulti, & ceterarum doctrinarum omnes profeſſores ſemper. Et ita igitur cum Homero nos ſomnia ſpernimus. nõ ea tamẽ, quæ naturalem præſenſionẽ habere poſſunt. Et de quibus Ariſtoteles, & medici. Naturales præſenſiones dormientibus melius, quã vigilantibus eſſe, volunt. Sic ſcilicet vt alia animalia pluuias præſentiunt melius nobis: ita & nos dormientes ſentimus futuras tẽpeſtatum mutationes: & ex eo corporis ſenſu phantaſma, & ſomniũ eſt. Habet ſomnus eã rationem ad vigiliam, quam tenebræ ad lucẽ habent. adeoq; vt eſt ſenſus eorum acutior, qui in obſcuro, & ſilentio agunt: ita etiam leuiſſimos percipiunt motus, quos vigilando non percipit diſtractis luce in plura ſenſibus. vt apud *Ariſt. c. 1.* Medici multum ſunt in ſomniis. Et ita Ariſtoteles ait, medicorum elegantes dicere, ſomniis valde intendere oportere. Et ita etiam Hippocrates de inſomniis ſcripſit, aut ali⁹, quiſquis ille vir fuerit, nõ cõtemnẽdus, vt quem reliqui deinceps medici ſunt in hoc argumento imitati, obſeruante Mercuriali in cenſura operum Hippocratis. Ille ſomnia partitur in miſſa diuinitus, vt quę de vrbibus, populis, priuatis futura annũtiãt: & in corporis affectiones. De priorib. eſſe, q iudicent ex ſua arte: de ſecundis videre me-

dicos. Et hæc eſſe aut ex aſtris aut ex terra, aut ex cibo, aut ex habitu, aut ex actione, & ſimilib⁹, quę ſomniamus: vt ille explicat. Si ſomnia diurnis actionibus aduerſãtur, turbationem in corpore ſignificant. Et itaq; corpus curãdum ſit. nam de actione, an ſit mutanda, non eſſe medicæ deliberationis. Et de his quidẽ, quæ ad medicos ſpectant, & quæ medicis ꝓbantur, nihil vetuerit noſtra lex. Quæ circa deliberationes verſantur, ea quoque rationẽ habent Ariſtoteli, & philoſophis. nam vigilat anima tum maxime nec diſtracta ſenſibus eſt. ita qui contẽplationibus ſe dedunt, in ſilentio & opaco ſunt, vt ſapientius mediten-tur. Et neque de his igitur eſt lex noſtra. At quæ originem in nobis non habent ſomnia, verum ſupra nos ſunt, vt quæ diximus de vrbibus, bellis, fortuna, vita, morte, & quæ ſpẽctare ad accidentia, inquit Ariſtoteles: ea an hìc notentur, quæretur. Et ſi tu exceperis ſomnia diuinitus facta, & eorum probatas expoſitiones, vtique notantur hìc ſomnia reliqua, aut nulla notata erunt; quia alia nulla ſuperſunt. niſi illa tu dicis, quæ adhibitis malis ſuperſtitionibus captantur, nõ adueniunt vltro. Ait quidem lex, *occultans artem aliquã diuinandi*. Sed ea eſt proculdubio & horum interpretum, qui ſimpliciter conſuluntur à ſomniantibus. Non medica, non philoſophica diuinandi ars per inſomnia prohibetur, quæ occulta non eſt, at libris prodita, & viris

exſpo-

exſpoſita litteratis omnibus. occulta vetatur, id eſt magica. Ea accidentium vetatur, quæ accidentium cum ſit, fortuita eſt, & neque exitum frequentem habet. Nam vt hæc etiam ſomnia eueniant aliquãdo, neceſſe eſt: ſicut neceſſe eſt, vt quod poteſt eſſe, & non eſſe, ſit aliquando. & malus miraculum foret, ſi numquam euenirẽt. vt miraculum fuit Galieno maximum is, qui vicies cum iaculatus in taurum eſſet, eum attigerit numquam. vt apud *Pollio.* Atque hoc quoque exemplo vſus Ariſtoteles eſt *c.* 2. Sic & de aſtrologorum prædictis, ſi quæ aliquando euenere, tu reſponderis. Quamquam quod de vrbis Romę initiis alicubi notat Liuius, ea magnificentiſſima, & diuina credita facilè poſt accedentibus magnificẽtiſſimis, nec minus diuinis factis, & incrementis vrbis eius, & imperii: id de aſtrologorum vaticinationibus referri etiam poteſt, ne quis nobis hiſtorias de Auguſto in propoſito, quas habet *Suet. c. 9.* aut alias de aliis hìc obiiciat: eas vaticinationes & commentitias fuiſſe ab his magis, quæ ſunt conſecuta. Hìc tu mihi notes contra Chymicos, qui aurifaciendi artem profitentur. Eos nec ferri in ciuitate oportere, impoſtores cũ ſint, & à ſummis viris ſemper damnati. Si enim ars ſomniorum exponendorum reiicitur, quæ tamen ſæpe habet veritatẽ, & aſtrologia eodem modo: quî ferentur in bene inſtituta republica iſti, qui nullo vmquam ex-

perimento artem ſuam adprobarunt? cur ciues his patimur eſſe prędæ? cur aut ipſos malè vti ſubſtantia ſua permittimus? Sequitur in lege noſtra, *Si verò cõuict⁹ fuerit*, &c. Tormenta non irrogantur conuictis, & confeſſis, niſi ad ſocios criminis fortè prodendos. alioqui res in dubium reuocaretur. adi *Alb. in l. edictum, de quæſt.* & hoc iudicem monet conſultus ex facto *Decia. conſ. 115. vol. 3.* imò tormenta minuunt fidem confitentis contra ſe, etſi augent in teſte. *Bal. cõſ. 41. lib. 5.* An igitur illud eſt hîc, quod in cauſſa fuit parricidii: *manifeſti parricidii reum, ne culeo inſueretur, quod non niſi confeſſi afficiebantur hac pœna*, &c. *Suet. in Aug. c. 33.* An potius vt confeſſio etiam accederet rei conuicti, cui & hęc accederet pœna in contumaciam ſuper tanto crimine? certè *in conuictum reum, ſiue torqueri poſſit, ſiue non poſſit, pro modo admiſſi ſceleris ſtatuendũ eſt.* Paul. lib. 5. ſent. tit. 16. igitur & ſiue cõfeſſio acceſſerit torti, ſiue nõ acceſſerit. vt ſummæ rationis eſt. Mihi ſanè placet magis, vt conuictum hîc capiamus de depręhenſo. vt in *l. vlt.* & ſic idem Conſtantinus loquitur in *l. 3. ad leg. Iul. ma.* Quid verborum proprietatem ab iſtis deſideras? Sed & Paulus I.C. dixit, *reum euidentioribus argumentis oppreſſum*, ita *l. 18 §. 1. de quæſt.* Non ego hîc tormenta ad pœnam propriè expono: etſi ſcio & ad pœnam eſſe tormenta, non ſolum ad quęſtionẽ. *l 3. §. 1. §. 5. & l. 7. de re mil.* Eculeus porrò fuit

fuit cataſta lignea, in quam impoſitis oſſium compago diuellebatur. adi *Sigon. lib. 3. de iud. c. 19.* & de hac artuum diſſolutione loquitur *Nouel. 134.* non de eo tormento, quod nunc ferũt, qui manibus à tergo palmatim obuerſis, & colligatis arctè vbi iunguntur brachiali, per illud vinculum fune à terra ſuſpenduntur etiam ad horas pro quæſtione. Nam pro pœna ſublati in altum deuoluuntur illicotā-ta cum velocitate, cum quanta corpus hominis ex alto dimiſſum cadit per liberũ aëra: & ſuſpenſi tamẽ terrã nõ attingunt: vt ſic reſultent in aëre penduli, & maximam luxationem ad clauiculã humeri patiantur, quę tota circumtorquetur. Et ſic artuum hîc quoque aliqua eſt diſſolutio. De eculeo, & hoc modo per Italiam vulgari tormenti genere etiam *Alc. parerg. lib. x cap. 11.* vno verbo attigit. Eculeo forte Epicharis illa apud Tac. 15. ann. cruciata fuit, cuius diſſoluta membra narrat.

AD L. VIII.

HAnc legem, quidam volunt iungi cum *l. 8. C. T. eo. tit.* quæ eorundem Auguſtorum eſt ad eundem pręfectum prætorio. Sed illic eſt ſine die, & conſule. Sic igitur, *Ceſſet mathematicorum tractatus. nam ſi qui publice, aut priuatim, in die, noctuque deprehenſus fuerit in cohibito errore verſari, capitali ſentẽtia feriatur vterq; nã culpa ſimilis eſt, tã prohi-*

ta diſcere, quàm docere. Illa ego tãtum habeo in meo Theodoſiano, hæc legis noſtræ non habeo. Mathematicorum ergo tractatus reſpicit duos. Et ita ait *vterque.* Sed non eſt tamen tractatus tantum docentis, & diſcentis. Docere & diſcere tam ad eos referas, qui reſpondent, & qui conſulunt, quàm ad præceptores, & diſcipulos eius artis. Generale eſt verbum docendi. & docere comœdias pro edere, dictum Ciceroni, Horatio, Suetonio, vt apud hunc notãt in Claud. *ſpes diſcite veſtras.* de reſponſo Phœbi Anchiſes *Æneid.* 3. & de futuris etiam Tybris, *aduerte docebo.* Æneid. 8. Et de verbo docendi ſic etiam in propoſito hoc tradit *Bod. 1. dæm.* quod ſæpe pro prædicendo per damnatam diuinationem ponitur in S. S. Sic puniri conſulentes pariter, & reſpondentes, audiuimus in *l.* 5. De doctoribus autem & diſcipulis harum artium prohibitarum videtur eſſe & *l* 11. *C. de ep. aud.* & *l. vlt. C. T. de mal. & math.* Ibi verò deportationis pœna ſancitur: quæ & fuerit diſcipulorum per hanc legem noſtram. Sed hîc plura reſiſtunt. Quid enim doctores punientur leuius, quam qui exercent? dictis facta minus habere criminis videantur? doctores id efficiunt, vt plures eſſe factores poſſint. quid nõ punietur, quaſi hæreſiarcha aliquis, qui docet? Sed & contra, quid docentes, diſcentes puniẽtur, ſi viri ſancti hæc didicerũt, & theologi magni, vt refellere non incognita poſſent?

ſent? ad *c,9.& c.* 11.*diſt*.37. Sed nihil id nunc, quum cognitæ ſatis ſunt iſtæ artes: vt non opus ſit diſceptatione aduerſus eas, ſed legislatione. imò magiſtratuum manu, qui ex latis legibus eas puniant. Sed Paulus, *Non tantum diuinatione quis, ſed ipſa ſcientia, eiuſque libris melius fecerit abſtinere.* Non ergo iuſſus legis? imò. Nam deportari, qui habent eos libros, ſcribit itidem *Paul.tit.23.* Et humiliores capite puniri. & quod non tantum huius artis profeſſio, ſed etiam ſcientia prohibita, ſit. Iuuenis quidam in exilium actus, quod librum magicum deſcripſerit. *Nicep.Call.lib. x.* & morti damnatus, qui filium magis erudiendum tradidit, *Amm.lib.26.* Hæc in Græcia nõ ita ſe habebant: nam & erat librorum cõmercium, & ſcientia, & profeſſio artis vigebat. vt cognoſcis de *Tyr.Max.Ser.3.& de Iſocr. Ægin.* Sed & nec ſemper ſic habita Romæ. itaque *Vlpianus libro 7. de off. proconſ. fuit quæſitum vtrum ſcientia huiuſmodi hominum puniatur, an exercitio, & profeſſione. Et quidem apud veteres dicebatur, profeſſionem eorum, non notitiam eſſe prohibitam. nec diſſimulandum eſt, nonnumquã irrepſiſſe in vſum, vt etiam profiterentur, & publice reſponderent. quodquidem magis per contumaciam, & temeritatem eorum factum eſt, qui auſi erãt vel cõſulere, vel exercere, quàm quod fuerit permiſſum.* Quod ait, *publice reſponderent*, id eſt, palam, non clam, quaſi veriti vetitum facere.

Tyberius tamen *aruſpices ſecreto, ac ſine teſtibus conſuli vetuit.* Suet. c. 6. adeoque videtur ipſe permiſiſſe profeſſionem, ſed publicam. veritus videlicet, ne de ſe conſuleretur. quod magis periculoſum, & vetitum magis. vt antea notaui ad *l.* 3. Sed & Alexander, alumnus Vlpiani, aruſpicibus, & mathematicis ſalaria inſtituit, & auditoria decreuit. vt ſcribit Lampridius. Quod tamen de haruſpicina cultu, & religione capere potes cum lege Valentis, quam recitaui ad *l.* 3. Et de probatis, ac veris artibus mathematicis. aut etiam de profeſſione vtrumque. Sed & Tyberius expulit alio tempore mathematicos, & non niſi deprecantibus, ac ſe artem deſituros profitentibus veniam dedit. *Suet. c.* 36. De illorum porro cõtumacia eſſe poteſt, quod ſcripſit Tacitus, factum ſenatuſcõſultum aduerſus eos atrox, & irritum. Et quod Suetonius, *poſt edictum Vitellii, quo iubebat, vt intra Calendas Octobris vrbe, Italiaque mathematici excederent, ſtatim libellum fuiſſe propoſitum & Chaldæos dicere, bonum factum, ne Vitellius intra eundem Calendarum diem vſquã eſſet.* c. 14. An verò ſcientiaque aut per hoc ſophiſma vetita, quod exerceri vetita eſt? Ecquid libri, ſi ſcientia? ſic mala medicamẽta corrumpenda. *l.* 4. §. 1. *fam. erc.* Et de his libris comburendis etiam Diocletianus *C. Greg. libro* 12. & Auguſtus in pontificatu *quicquid fatidicorum librorum, Græci, Latinique generis,*

nullis,

nullis, vel parum idoneis auctoribus, vulgo ferebatur, ſupra duo millia contracta vndique, cremauit, ac ſolos retinuit Sibyllinos: hos quoq; delectu habito condiditque duobus forulis auratis ſub Palatini Apollinis baſi. Suet. cap. 31. Ea impiorum librorum ſolens mors ignis. *Liu. lib. 40. Tac. in Agric. Lucia. in pſeudom. Lact. de ira De. c. 9.* Libros carminum valentium hos nominat *Horat. od. 17. Epod.* Sed ait tamen Scaliger, nõ pauca quidem ridiculè in magicis libris ſcripta eſſe, & aliqua ſuperſtitioſe, verum & præclarè multa. *lib. 3. poet. cap. 16.* at de magia, quam naturalem vocant, & de qua libri proſtant typis expreſſi, is loquitur. Et nunc rem bonam proponunt ſub infami nomine, certe ſuſpecto: cum olim bona nomina rebus malis adfingerẽt. quod dixi ad *l. 2.* Sed & iſti tamen callide agunt, ſic pollicentes cum titulis iſtis quod ſupra commune, & vulgare aliorum librorum ſit. Notat hoc artificium inſcriptionum librorum *Plin. in præf. nat. hiſt.* Conficiamus de perſonis, quod cœpimus. Ait Paulus, *Magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuit, id eſt beſtiis obiici, aut cruci ſuffigi. ipſi autem magi vivi exuruntur.* Conſcios, Cuiacius interpretatur ſcientes, non exercentes: ipſos autem magos, qui exercent. Sed articulus *autem*, facit magos & conſcios diuerſiores. Ego conſcios interpretor de his, qui dicti ad *l 3.* & qui *cõſentanei* appellantur in *d. C. Greg.* & ſic

conſcii ſunt cõſocii in *l.5.C.ad leg.Iu. maieſt*, vt poſt gloſ.& *Capol.Menoch.de arb.caſ.355*. Et apud Tacitum ſæpiſſime in omnibus ferè libris. Etiam ſcientia ſic an. *16*. & contra inſcitia ann. *15*. conſcientia ſæpe. & Liu. lib. 2. *ſeducta a plurium conſcientia conſilia habere*. Et ſic latronũ conſcientia *l.16.in prin. de pœn.* Et ſic cõſcii, ac miniſtri ſacrificiorum eãdem ſubeunt pœnam, quam qui ſacrificia exercẽt. *l.7.C.de paga.* Sic & ſupplicium crucis notatũ Paulo indicat notatum adminiſtris. nam ſeruorum ſupplicium illud eſt. ad. *Fab.lib.2.ſem. c*.8. Notatum & ſupplicium ad beſtias idem indicat. nam hoc humilioribus imponi ſolitum, *l.3.§.pen.de ſica.* Sed capio tamen de omnibus adminiſtris, & conſociis, etiam ſupra humiliores. De conſciis dixi præterea ad *d.l. 3.C.ad leg.Iu.ma.* Hìc de doctoribus & diſcipulis quod reſtat, ſic concludo: vt doctores puniantur leuius, quam qui exercent: quia & minus ſit in poſſe, quã in eſſe, vt dicitur. qui docet, is facit; vt poſſit eſſe. qui exercet, ipſe iã facit eſſe. illud vetatur propter hoc, hoc propter ſe. Si diſcere potuerunt aliquando, viri ſancti, facere numquam potuerunt. Diſcentium ſimilis culpa eſt, ac docentium quidem. Sed poteſt tamen non eadem eſſe vtrorumque pœna. Et auctores quidem ſeuerius, cõſentaneos non ita punit *d.l.C. Greg.de male.* ſimilis ſcilicet culpa eſt, ſed non tanta. æqualis nõ eſt. Ab Antiocho rege philoſophi pulſi

toto

toto ſuo regno, ſed diſcipuli leniori coercitione admoniti. *Athen.lib.*12. Rurſus dico de doctoribus, poſſe imò adſtringi eos pœnis iſtius tituli cum factoribus, quicquid Paulus ſcripſerit; cum in titulo iſto ſint notati. Et hoc mihi placet magis Quod ſi doctores pares facimus factoribus, quid non etiam diſcipuli pares fuerint conſciis?

AD L. *VLT.*

HACTENVS explicata maleficia, item eorum pœnæ, hîc iudicium docemur. Et primum de accuſatore ait lex, *Quicunque.* non igitur hi prohibentur, de quibus traditur *tit. Dig. de his, qui accuſ. non poſſ.* Et publicum omnino crimen hîc tractatur. Et itaque *ſi quis aſtrologus, vel qui aliam illicitam diuinationem pollicetur, conſultus, aliquem furem dixiſſet, qui non erat, iniuriarum cum eo agi nõ poteſt. ſed conſtitutiones eos tenẽt.* l. 15. §. 9. de iniur. Paria hæc crimina maieſtati. Et ſi conſcii etiam hîc puniuntur. An ergo nec ſeruus delator domini punietur? *l. vlt. C. de delator.* Et de articulo *quicunque.* not. ad *l. quicunque, C. de ſer. fug.* Ait lex, *audierit, deprehenderit, occupauerit.* Et indicat de probationibus. De teſtimonio ex auditu diſputatur, & diſtinguitur variè. Et à nobis multa ſunt dicta ad *l.* 7. *D. de ſponſ.* Verbum *deprehendendi*, ſignificat in ipſo facinore. *l.* 3. *de adult.* quod & verbum occupandi. itaque illud reſpexerit con-

iecturas, quibus quis notitiam huius malefici habuerit. Teſtes hîc admitti ſingulares, & tres eſſe ſatis, tradit Bodinus. Et ego de his copioſius ad *d. tit. de ſponſal.* Illud benè monent alii, non eſſe ſatis, ſi ipſe reus fatetur generaliter, ſe magiam exercuiſſe. Et ſine dubio eſt verum. Sic neque teſtes probarent. Inquit lex, *Ilicò.* Et ego docui de his momentariis articulis *lib. 1. de leg. temp.* Non ferendum, vt viuat maleficus, ait Deus Deut. 22. quod eſt, interfici ilico, & eodem die euictum oportere. vt de Philonis libro de ſingularibus legibus referunt. Sanè ſi lex iubet, quid non fieri, mora nulla danda eſt: ſi, quid fieri, mora aliqua tribuitur, alii, & Iaſ. ad *l. de pupillo. §. ſi quis forte. de oper. no nu.* Legem, quæ moram non habet, ante omnia impleri oportet. *Cic. 2. De inuent.* Et ſic eſt *protinus*, in *l. 4. fam. erc.* id eſt, ipſo iure, & ſine proceſſu condemnetur. quod alii, & Iaſ. ad *l. in illa. de V. O.* Et verò ſi alicubi verum eſt, his in criminibus eſt veriſſimum quod tradunt, iudices conſtito de maleficio promptos eſſe debere ad puniendum: & hoc facere debere primò, poſtea proceſſum conficere. vt hoc vltimum etiam tradit *Bal. ad cap. quoniam contra, de probat.* & refert, & ſequitur *Decia. conſ. 63. vol. 3.* Et de executione illud notandum eſt, quod recitat *Barba. ad cap. cum non ab homine. de iudi.* fuiſſe quédam nobilem præſidem, qui indoluerit,

quod

quod & in die paſchatis inſignem malefactorem ſuſpendi non iuſſerit. Ait lex, *pertrahat*. De more trahendi reos in iudicium ſcripſi ad *l.40. de V.S.* Sed hoc eſt iudicium criminale tamen, itaque per accuſatorium libellum. *l.3. & l.7. de accuſ.* Ait lex, *vt iudicum oculis*, &c. ciuilis, non eccleſiaſtici magiſtratus: niſi & de fide quærendum ſit: vt quia manifeſtaque hæreſis intercedat. quod ex aliis tradit Iaſ. ad *l. huiuſmodi. in fi. de leg. 1.* & ex *arreſt. Papon. lib. 2. tit. 3.* Loquitur Iaſon, ne ad inquiſitores hæreſeon hæc trahantur. Sed Paponius, ne omnino ad eccleſiaſticum. Atque ita accipi poſſe ex ſupradicta limitatione videtur *l. 11. C. de epiſ. aud.* quę alioqui ex titulo, vbi deſcripta eſt, rem trahere vniuerſam ad epiſcopalem audientiam, id eſt, tribunal eccleſiaſticum, poſſet. Bodinus ſcribit, eccleſiaſticos olim de iſtis iudicaſſe, nunc per arreſta iudicare in Gallia laicos. Rectiſſime. De poculis amatoriis poſt Panormitanum abnegat iuriſdictionem eccleſiaſtico etiam *Alc. in cap. 1. num. 105. de off. ord.* Sed inquit lex, *quod ſi quiſquam ex agitatoribus, id eſt, aurigis.* nō eſt hæc gloſſa in Theodoſiano. at proba eſt: ne quid ſomniemus de his, qui in *l. 4. de his, qui no. inf.* & ſimilibus. aurigæ hîc ſunt & hi, qui rem vehicularem exercent. vt eā nominat *Amm. lib. 14. & lib. 21.* & de qua tit. in *vtr. C. de cur. pu.* ibi lex de equis agitandis nō aliter, quam flagellis. vnde eſt nomē *agitatorū*. Non licebat omnibus, equos habere. *C.*

T. qui equo vſ. conce. Et quod ergo illis aurigis copia præcipuè erat ſubtrahendi reos, propterea expreſſum de illis hîc fuerit. Sed iam ſatis. Plenius de proceſſu iudiciorum iſtorũ maximè aduerſus ſtrigas, vide apud Bodinum qui pulcrè de coniecturis eas deprehendendi: ſed & apud alios, qui volumina de his ſcripſiſſe dicuntur. Mihi propoſitum fuit explicare, quæ artes crimina eſſent, & de republica per grauiſſimas pœnas exterminandæ. Et itaque de aliis tractatulum ſubiicio, quæ alia iudicia paſſæ ſunt: & illum ego feci ad *l. 3. C. de prof. & med.*

Tu legeris & illum, humaniſſime Matthæe; *cui dono, dico merito lubens: legat & lectiſſimus, & ſummæ puer ſpei (pergat modò, vt incœpit, bene) filius tuus* Thobia: *in cuius illic ſpatiis agimus toti.*

COM-

COMMENTATIO AD L. III. C. DE PROF. & medicis.

AIT Philippus imperator, POETÆ NVLLA IMMVNITATIS PRÆROGATIVA IVVANTVR. Et mihi id mirum, ſed & aliis fuerit, qui non ignoramus, artem poeticam neque ex earum eſſe numero, quas de ciuitate prudentes, & probi legiſlatores exterminare, quaſi crimina teterrima, conſueuerunt, ſortilegia, necromantias, & id genus alia: neque ex his, quas ferunt quidem in ciuitate, ſed cum nota, vt hiſtrioniam & reliquas edicto prætoris de infamibus comprehenſas. Et ſcimus, artes pleraſque omnes alias inuitari, illici in ciuitatem, legum variis ornari beneficiis, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, medicinam, de quibus ſic cautum non vno loco nobis eſt. Legimus, pictoribus tributas immunitates. Et huc igitur mihi animum aduerte: atque recogita, quàm facit penè eundem poetam, pictoremq; Plato. & vero ſic eſt & vulgatum illud Simoni-

C. de maleſ. & math.

l. 8. C. de metat. lib. vlt. de rep.

dis Melii, *Pictura eſt muta poeſis. Poeſis eſt loquẽs pictura.* eo dictũm lumine orationis, q̃d *commutationẽ* rhetores appellarũt. Quale & alterũ Polemonis. *Homerus eſt epicus Sophocles. Sophocles eſt Homerus tragicus.* Et qualia ſunt plurima. Et apud noſtros, *Erro eſt puſillus fugitiuus. Fugitiuus eſt magnus erro.* Epictetus etiam, picturam eſſe fabuloſam veritatem, dicebat. Quod optimè, & ſignificantiſſime expones & de poeſi, quę nec veritas tota, nec tota falſitas eſt. Quod enim in poemate verum vllo modo, vel ſimpliciter, vel ſecũdum opinionem, vel ex non refutabili, vel aliter non eſt, ſed falſum aperte, & vulgo eſt, vtique vitioſum eſt. Nam in mendacio hoc non eſt neque veriſimilitudo, neque admiratio, duæ virtutes poematis. Reſpice autem ad omnes, quæ ſunt tres poematum ſpecies. Et in epopœia, ac tragœdia fundamentum videris ab hiſtoria, vel fama. Sic ſcilicet geſta principũ ſunt, perſonarũ horũ poematũ, vt in obſcuro iacere nequeant. Æneã veniſſe in Italiã, bella illic geſſiſſe cum indigenis, & victorem nactum cõiugem regiam, regnumq;, cognoſcebant: quibus autem modis facta iſthæc ſint, & quæ ille ſit paſſus omnia, hæc latebant in tenebris antiquitatis: & in his ſupereſt poetæ locus ad ſuum illud veriſimile imitationis, quod conficit in imagine optimi, & laborioſiſſimi principis. Comœdiæ, quæ priua-

Laert.

l. 17. §. erronem. de æd. ed.

priuatorum actiones habet incelebres, hoc ipſum eſt fundamentum poetæ ad ſuam fabulam, quod veriſimilia afferenti non poteſt, aut ſolet de mendacio obiici, quod adprobari mendacium nequit, & contra quod, fictis vtcunque nominibus perſonarum, atque locorum, temporumve, veriſimilitudo actionis repræſentatæ ſtat. Sic & poeſis, & pictura fingunt ſub imagine veri. Vt ita capitur Horatius illic, *Pictoribus, atque poetis.* Sunt iſti in eo fortaſſe diſſimiles, quod poeta ſolus eſt, qui fingit veriſimilia: at pictor etiam eſt, qui pingit vera. Et non fuit pictor vtique Apelles minus in Alexandro exprimendo, quàm fuerit Zeuſis in concinnanda Iunone Crotoniata: quicquid ille certi hominis imaginem, iſte formam nullibi viſam effinxerit. Quod in poeta, qui res fide hiſtorica exponit, nō ferunt ſectatores Ariſtotelis: & itaque Lucanum, Silium poetas negant. Et verior eſt hæc opinio: vt ve reclament hodie viri doctiſſim. F. acaſtorius, Scaliger, Patritius. Si enim Dialecticæ pars eſt poetica, quod iam conſtat; hiſtoricam illorum ſcriptionem referre ad poeticam quî poterimus? Ars neque vlla eſt hiſtorica. Vt luculenter docet clariſſimus Zabarella in *libris de natura Logica.* Et poetæ niſi materiam illi propriam, non ſolum materiæ tractandæ modum, tribuimus, abſurdum certè *lib.2.c.vlt.*

facimus. Ea autẽ quæ ſit Lucano, Silio, aliis ſimilib⁹, à magnis viris illis nõ extricatur. Materia poetę eſt vniuerſale veriſimile, nõ particulare verum. At in iſtã diſceptationẽ penitius nõ ingredior. Id concludo, quod, ſiue ſit poeta pictori vtrobiq; ſimilis, ſiue illic tantũ, quũ res vterq; veriſimiles fingit, magna ſemp eſt poetæ, & pictoris adfinitas. Cur igitur eſt pictorib. immunitas aliqua, nulla poetis eſt? Grammaticis, oratoribus, rhetoribus, dialecticis, ſophiſtis, medicis, iuriſconſultis, omnibus artium liberalium profeſſoribus largiter immunitates tribuuntur nõ vna lege. Ratio quoque illorum habita eſt, qui pueros vel in vicis docent litteras primas. An ſoli ſupersũt poetæ munes? Et ſolum ſtudium iſtorum inutile; quod pater Ouidio obiectabat? Omnes medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi vrbem incolerent, & cæteri appeterent, ciuitate donauit Cæſar. Num putas, excluſos ſolos poetas? aut cenſes, pluris aliquas immunitates, quàm ciuitatem Romanam, cuius deſiderio reges & gentes flagrabant, potiti autem, ſummum ſe adeptos bonum, & decus, arbitrabãtur? Quinimo Auguſtus pro quodam tributario Gallo roganti Liuiæ ciuitatem negauit, immunitatem obtulit: affirmans, ſe facilius paſſurum, fiſco detrahi aliquid, quàm ciuitatis Romanę vulgari honorem. Hîc mihi de poeticæ artis excellentia, & virtutibus ſummorum

l. 6 de exc. tut. l. vlt. in fi de mu. & ho. l 2 §. vlt. de vac. mu. & tit. C. de prof. & med.

Suet. c. 22.

Suet. c. 40.

morũ poetarum dicendũ eſſet: vt oſtẽderem, digniſſimos eſſe poetas, quibus quid etiam ſupra alios deferretur. Sed quis ille eſt ab omni litteratura alienus, qui, poetas apud omnes habitos ſanctos, non intellexerit? Eorum tanta fuit veneratio, Gallis, vt pugnam ſic poetarum ponerent interuentu pugnaciſſimi viri, quaſi iuſſi à caduceatoribus. Vt Diodorus recenſet. Atque ſi tu eos exiſtimas Druidas, ſapientes illos Galliæ, & hoc ſcias, poetas olim ſapiẽtum nomine inſignitos, & eoſdem cum ſapientibus fuiſſe. Dicam, laurum poetis & triumphatorib⁹ promiſcuam? Dicam, voces illas oraculum non aliter, quã poetarũm, ſonuiſſe? id genus alia innumerabilia ad laudem poetarũm ſummam? Recitẽ de noſtris iuriſconſultis, vti eos, & niti auctoritate Homeri ſæpiſſimè? Summos oratores & ipſos veterum poemata ad fidem cauſſarũ adſumpſiſſe, cognouimus. & de Quinctiliano audimus. Sententiis poetarum libroſque philoſophorum refertos; legimus, & idem auctor obſeruauit. Quid, quod à poeta loqui oratores diſcunt, & alii omnes? Si verum eſt, (& eſt veriſſimum) magiſtrum dicendi, non illum rhetorem, & preceptorem oratoris tantum, ſed omnium cõmunem dare poetæ ſoli omnes ſpecies dictionis, & omnes veneres orationis: vt Naugerium diuinitus explicãtem facit Fracaſtorius in eo dialogo, cui ab illius viri loquentis nomine, ſiue de poe-

Cic. pro Arch.

lib. 6.

Laert. in Thal. & Lact. lib. 5. Inſt. Scip. Gent. lib. 2. parerg.

lib. 1. c. 13. lib 5. c. 11.

ta, titul⁹ eſt. Quid etiã, ſi de vno velim Homero, aut de vno Virgilio verba facere? Vtrunq; optimè de genere meritum humano aſſerere durus Stoicus Seneca potuit. Homerum *omnis virtutis parentem* nominat noſter Iuſtinianus. Omnis ſapientiæ fontem quiſque fatetur, & libro integro primo expoſuit Strabo. Sed infinitus ſim, ſi huius poetæ encomia recito: &, quot ſint à ſummis viris, memoro, ſcripta volumina, quæ illius laudes continent. Suida, Laertius plurima notant: quibus ſermones aliquos adiungas Tyrii Maximi, philoſophi, qui Platonem ſectatus eſt tamen. Hic ille Homerus, quo vno vſus præcipuè magiſtro Alexander cenſeri valuit Magnus. Et verò Hannibal, qui alicubi magiſtrũ hunc, & hunc diſcipulum ridet, vt Phormionẽ alibi philoſophũ de imperatore, & re bellica diſputantem, barbariem potius prodidit ſuam, quam de Homericis virtutibus quidquã imminuerit. Ita enim factũ eſt, vt multa admiſerit Pœnus contra iuſtitiam bellicam, qui pręſtantiſſimum huius doctorem, & ad illud temporis vnicum, Homerum cõtempſerit. Vt de hac barbari iniuſtitia, ſed & de re militari reliqua alibi mihi explicatũ eſt. Hic ille Homerus, vt breue faciam,

lib. de conſol. ad Polyb. in poem. Dig.

Ser. 7. & 16.

Lucia in Scip.

Horat. ep. ad Loll.

Qui, quid ſit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius, ac meli⁹ Chryſippo, & Crãtore dicit.

Et minus probes tu magnum Scaligerum, qui

qui iniquior Homero iudex per ſuos omnes libros poetices, Horatii hoc quoque iudicium improbat, & fere reſcindit in Hypercritico. Neq; enim ſic decipi omnis antiquitas, & ſequens omnis ætas in æſtimando Homero valuit. Illud non diffiteor, eſſe in iſto poeta quædam, quæ indigniſſima ſint, nec ab vllo vmquam eius patrono excuſata ſatis. Sed quid? ab homine vix perfectum, & irreprehenſibile eſt. *lib. 6. c. 7.*

Triginta toto mala ſunt epigrammata libro. *Martial. lib.*
Si totidē bona ſunt, Lauſe, liber bonus eſt. *7. epigr. 80.*

Illud etiam fateor cum Scaligero, nec dubito, quin verum ſit, Homerū multò eſſe Virgilio minorem. Quid enim in altero hoc reprehenſum vmquam, quod nō & defenſum egregie ſit? Noſter quoque Alciatus aliquam in eo ſuam operam contra Gellii notata collocauit: & felicius quidem Scaligero. Quæſtio hæc eſt, quod Virgilius in ore Palinuri nomen portus Velini poſuerit, qui vir longe ante Veliam conditam mortuus erat. Scaliger credidit, licere poetis, nō modo ex perſona ſua loquentibus, anticipatione iſta vti, ſed & ex alterius cuiuſque quem repræſentant. At inquit tamen, duriuſculum commētum eſſe. Et illud quidem damnauerat multo ante, & ea re condemnauerat poetas Velleius Paterculus. Alciatus affert, non à Velia, vrbe poſt Palinurum condita, ſed à flumine Velio, quod & vrbi dedit nomen, portus à *Alc. li. 5. par. c. 21. G. lib. x. c. 16. S. lib. 3. c. 49. & 95.* *lib. 1.*

Palinuro Velinos indigitatos fuiſſe. Sed hîc mihi Vellei mentio reuocat in memoriam, quod ad eum hiſtoriographum iuriſconſultus (cur enim hoc non tribuam merito?) iuriſconſultus Louanienſis ſcribit contra Scaligeri iudicium, quod modo laudaui, de Virgilio, & Homero, At nihil contra Virgilium. Quæ autem pro Homero monet, Ariſtotelis præſertim teſtimonia, admittimus libentiſſime. Sed neque deſunt Virgilio laudes Vellei, & aliorum mox. Ipſa enim illa ætas, quod ſemper fit, & factum aduerſus Homerum fuit inuidit ſuis.

Martial. lib. 5. ep. x.

Ennius eſt lectus ſaluo tibi, Roma, Marone;
Et ſua riſerunt ſecula Mæonidem.

Nouimus longas Horatii querelas hac de re. Imo excelſa ſic fuit Virgilii, virtus vt vix ſuborienti cecinerit alius;

Prop lib. 2. eleg. vlt. lib. 3. c. 12. & 20.

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii;
Neſcio, quid maius naſcitur Iliade.

An paſſim quæ obſeruat Scaliger de Virgilii virtutibus recito? Artes pacis omnes, & belli vno in Ænea cognitas, exponit in Idæa. & hæc in ſumma, *Nullis profecto philoſophorum præceptis aut melior, aut ciuilior euadere potes, quam ex Virgilii lectione.* Et ita Fulgentius olim librum præceptionum moralium confecit ex vno Virgilio: quem poetam nomine, re philoſophum moraliſſimum eſſe, voluit. Apage Trithemi, quiſquis es, qui, aurum in luto quæſitum à Fulgentio, audes. A-

page

page Cai furioſiſſime, qui lumen hoc, ſed & Homerum extinctum voluiſti. Alexandro Seuero (addunt Auguſto aliqui) non alius Maro, ac Macedoni Homerus fuit. Virgilio in theatrum venienti vniuerſus populus Romanus aſſurrexit, veneratus illum quaſi Auguſtum. Nec enim is fuit honor, quem aut filiis ſuis tribui paſſus Auguſtus ſit. Ego autem de facto illo, & de Virgilio ipſo caperem, quã de alio citius, quod in ecloga vltima alteri ſcribere videtur: *Lamprid.* *Tacit. de orat. Suet. c. 56*

Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis.

Apage imperitia, apagete grammatici. Sed nec philoſophi diſceptarunt contra Virgilium melius. Et in eo, quod ipſe Scaliger reprehendit dicentem,

Nã quia nec fato, merita nec morte peribat. *lib 4. Æne. infin. ad Taſſ.*

quoniam fatum imò erat, Didonem ſic mori: luculenter à fratre meo defenſus Virgilius eſt: & à me grammaticè illud afferetur, Latinos ita loqui conſueuiſſe, vt dicerent, quem obiiſſe fato, qui morte obiit non extrinſecus illata. Sic ſcilicet Paulus iuriſconſultus ſeruum fataliter interemptum ait; & certius ſic ſunt illa Taciti quartodecimo annali, *non inops exilium tolerauit, & fato obiit.* Omnes profecto, quæ Virgilio fiunt accuſationes, ego vir in his rebus neq; admodum doctus, neque admodum acutus, aut exercitatus, leues prorſus, & ridiculas deprehendi ſtatim *Soly. lib. 12. in Sent. tit. de lege.*

auditas. In vna expedienda aliquantiſper hęſi. Ea autem erat, quod eius Æneis nec vnius Æneæ actionem, nec actionem vnam contineat, ſed multorum ſub Ænea duce, & huius nauigationem in Italiam, ſimul & bellum cũ Latinis geſtum. Quæ vitia maxima duo creduntur: & ab Homero in vtroque poemate vitata laudatores iſtius aduerſus noſtrũ obiiciunt. Nam Vlyſſis vnius vna actio in Odyſſea, domum reditio. Vna Achillis ira, quæ cauſſa malorum Græcis, dum abſtinet illum à pugnando, & malorum cauſſa Teucris, dum ad pugnandum impellit eundem, in Iliade. Verum ſic conſtituo, pronunciatum veriſſimè à viro nobili, & doctiſſimo, *Hæc Maronis gloria, vt nullius laudibus creſcat, nullius vituperatione minuatur.* Quod namquè de vnius actione tradunt, id in primis recipi non poteſt, quin concludamus poetę artem intra cancellos anguſtos nimium, & ſtatuamus, nõ oportere, eum niſi priuati hominis actioné referre, non etiam principis, aut imperatoris. Quod ſi poteſt & de his tractare, vtique tractet ſic oportet, vt paréteſque, militeſque eis adſignet, ſine quibus nec principem, nec ducem quis aget. Et hoc ita mihi verum videtur, vt mirer nunc non parum, Torquatum Taſſum, poetam, quem feceris Homero, & Virgilio facilè paré, & rei poeticæ ſummum hodie magiſtrum, fuiſſe de eo ſolicitũ, & dubitaſſe vehementer, an rectè conſtitue-

Macrob. lib. 1. Satur. c. vlt.

rit ſic poema ſuum, in quo pluriũ actio cernitur ſub vno Gothifredo imperatore. Quid? an ſolus pugnat Achilles, & non etiam armari reliquos, & proficiſci ſecũ in aciem, ipſe iubet? Ego putem, & eius corporis imitationem eſſe poetis, quod ex diſtantibus conſtare, ait Pomponius iuriſconſultus; veluti populus eſt, & exercitus. Adeoque fuiſſet & poema legitimum illa Hieroſolymorum receptio, etiam ſi vnum reliquis ducibus Taſſus non ſuperimpoſuiſſet: & fuiſſet fortaſſe admirabilius. Sed hæc hactenus. Sed eſt & actio Æneæ vna Virgilio: quod nempe ille in quærendo regno Italiæ egit, & paſſus eſt ſub Iunonis ira. Sic de ira hac in propoſitione, in inuocatione, in ipſo ſtatim initio narrationis, in ſingulis libris paſſim. Vt mirum ſit ipſis nec accuſatorib. Virgilii, nec patronis iſthæc viſa, atque animaduerſa fuiſſe. Non antea incipit actionem Æneę, quam ab hac ira, & nõn niſi cum eadem hac ira finit. placata enim Iunone, Æneas bello finem imponit. *Ila. 26.* *l. 30. de vſurp.*

Annuit his Iuno, & mentem lætata retorſit. *lib. 12.*

Et ecce tibi imaginem principis, inſignis virtutis, qualem non videris ſimilẽ in Homero. Inſignem pietate virum, nulla ſua culpa inuiſum reginæ dearum, & huius quoque victorem, at precibus tamen. Quod faciẽdum præmonuit vates Helenus.

lib.3. *Vnum illud tibi, nate dea, præque omnibus vnum*
Prædicam, & repetens, iterumq́, iterumque monebo,
Iunonis magnæ primùm, &c.

Et Tybris rurſus;

Iunoni fer ritè preces, iramq́, minaſq́
lib.8. *Supplicibus ſupera votis.*

Et facit Æneas ſic;

lib.12. *—Et tu Saturnia Iuno*
Iam melior, iam diua precor.

Quid ait noſter ille iuriſcõſultus, qui Scaligero magno imperitiam, & liuorem obiectat in iudicio facto de Virgilio? At nos iſta tractamus fortaſſis latius, quam oportet. Et lib. x. parerg. c.12. Alciatus tamen à Marone vel contra iuriſcõſultos tuendo nõ abſtinuit. Et à me dicta hęc in eum finem ſunt omnia, vt intelligeremus merita poetarum: poetiſq; omnib⁹, aut propter hos duos Virgilium, & Homerum, tribui immunitates oportuiſſe. Si quidem & medicis omnibus propter vnum Muſam data ab Auguſto immunitas memoratur. Et cũ Dio lib.53. Suid. periiſſet in bello poeta Eupolis, cautum lege Athenis, ne quis militaret poeta, tradunt. Quid cum poſteris fiat ob vnius olim meritum, id mihi expoſitũ eſt in *libris de iure belli.* Et hęc de meritis poetarum. Si dialectici, qui Ant. Aug. ad Modeſt. Laert. in proœm. *ſophiſtarum* nomine appellantur in libris legum, immunes ſunt; cur non & poetæ, qui eodem nomine, & auguſtiori ſignificatione

ſapien-

ſapientum dicti ſunt? Et cum dialecticæ pars poetica non minus, quam rhetorica cenſeatur: cur & dialecticis, & rhetoribus datæ immunitates, non poetis? Poeticam eſſe dialectices, ſiue logicæ partem cenſuerunt Thomas Aquinas, & Auerroes, & hoc tempore alii expoſuerunt. Hæc ſcilicet ars, quę de ſcribendo poemate pręcepta tradit, quia in constitutione exempli tradenda occupatur, pars eſt dialecticæ: ſicut & rhetorica eiuſdem pars eſt; quoniam de enthymemate docet. Et exẽplum, atque enthymema ſunt inſtrumenta logica. Ars poetica in eo eſt, vt doceat, quomodo conficienda exempla à poetis ſint, qui quid velit imitandum, aut fugiendum proponere. Quomodo hominum mores, & actiones, & affectiones ſpectatoribus exhibere poeta debeat ad imitandum, vel euitandũ. Verbi gratia, id vult Virgilius, docere, principem optimum aliquãdo ſane vexari inſigniter voluntate maioris alicuius, ſed ſupereſſe tamen, quaſi aurum flammis excoctum, pręſtantiorem, & illuſtriorem. Adit ergo magiſtrum ſuum poetices. à quo tractare iſtud addiſcat: & à quo didicit Æneida componere, vbi eiuſmodi principis referuntur caſus tales, vt propoſitus rectiſſime dicatur pro documento eius, quod poeta voluit. Sic enim alius ſecum ratiocinabitur in caſus Æneæ intuitus, nihil eſſe omittendum eorum, quæ geſſerit Æneas, ſi ipſe conſtitutus in ſorte ſi-

Zab. lib. 1. de nat. log. Ricc. in poet. Ariſt. c. 19.

mili exitum laboribus ſuis ſimilem ſperare cum Ænea velit. Sic eſt Taſſique Gothifredus. Sic non eſt Ioſephus Fracaſtorii. Non eſſet Abrahamus, Moyſes, Ioſue, Dauid. Neq; enim libros ſacroſanctos cōtaminare decet. vt pręceptū eſt certiſſimū: quod tamē magni quidam poetæ nec ſeruant, nec cognoſcunt in ſuis Iephte, Baptiſta, Geneſi: & turpiter errant. Etiam, pſalmos exprimi carmine, Scaliger vituperauit. In quo ego illum nō ſequor. Ceterum ad aliud pergo. Si philoſophis ſunt immunitates, cur non & poetis, qui philoſophi ſunt inſtituendę ciuitati maximè idonei? Eſt poetica, quemadmodum rhetorica, inſtrumentum actiuę philoſophiæ ciuilis: nam per poetas, & poemata mores ciuium bonos facit. Et ſicut verbis per oratores hoc præſtat rhetorica; ita poetica per poetas factis fictis, & fictis actionibus. vt iſta Scaliger, & luculentius explicauit doctiſſimus Zabarella. Hic videlicet veræ poeticæ finis eſt. Vt quæ delectat tantum, ea adulatoriæ non immerito conferatur: & iudicetur peſtifera, quę fœdis exemplis mores corrumpit.

Scal. lib. vlt poet. c. 2. Zabar. lib. 2. de na. lo.

Et prodeſſe volunt, & delectare poetæ.

Vt inquit Horatius. Quę eſt poeticæ conditio præſtantior reliquis diſciplinis, quod prodeſt, & medetur cum voluptate, nō quaſi medicus inelegans,

Sed veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius ora spocula circū

Con-

Contingunt mellis dulci flauoque liquore.

Vt Lucretius cecinit. Poetæ medici ſunt. *lib. 1.* Medentur perturbationibus valde, & valide. Itaque id Ariſtoteles in definiendo tragœdiam notat: & Timocles comicus pluribus & exemplis, & verſibus apud Athenæum oſtendit. *lib. 6. & 13.* Sic apud eundem Euripides philoſophus ſcenicus vocatur. Et ſic Ariſtoteles non quaſi otioſam rem docuit poeticam: at verus philoſophus pro vtilitate eam reipublicæ, vt alia expoſuit omnia. Et ſic de epopœia tantum, tragœdia egit, & comœdia. Reliqua enim poemata non ſunt, certè non ſunt pro ſtatu ciuitatis. Inſtruuntur principes optimi ab epico, non mali a tragico, priuati autem homines à comico. Ergo ſi de aliis poetis præter comicos, tragicos, epicos dixiſſet noſter ille imperator, qui omnem immunitatis prærogatiuam poetis negauit; parata hinc fuiſſet ratio ſtatim: quod illi alii ſcilicet ad ciuitatem minus pertineant. Quid ergo dicimus? An legiſlatores noſtros ex eorum numero, qui optimos poetas cum habeant ſine pretio nunc Homerum, atque Virgilium, ineptum putant, mercede vlla alios prouocare? Inuectus in illos Theocritus eſt. *Eidyl. 16.* Et non ſanè hęc eſt ratio legis noſtræ. An ergo eſt, quod bonos, & veros poetas reperies phœnicibus rariores, reliqui autem ferendi non ſunt?

—*Mediocribus eſſe poetis*

Non dî, non homines, non conceſſere colu-
mnæ.

Vide, quid à poeta exſpectatur: vt verſus multos perdere bonos debeat; ne ſimul malũ admittat vnũ: cõtra quã noſtri cõſtituunt iuriscõſulti, ſatius eſſe nocẽtẽ abſoluere quã innocentẽ cõdẽnare. quod Scaliger extulit acute. Ex occaſione vni⁹ Muſę data immunitas reliqs medicis: quia hi eſſe mediocres plurimi poſſint. Et mediocres alibi extra poeticã prodeſſe poſſunt, & ferri, & honorari debẽt, vt de eodem Horatio notas. Non puto, aut hanc eſſe rationem, quam quærimus. Num igitur adiungemus legiſlatorem noſtrũ Platoni, qui de ſua republica poetas eiecit? Honos certè alit artes. & qui alimonia denegat, eum afferre necem, ſcribit iuriſconſultus.

lib. 4. de ang. lib. *Sublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia peritura vt minus decora*, ait Tacitus. atque artes

lib. 11. ann. ſi illuc confluunt, vbi ipſarum pretium eſt: quod Plato in maiori Hippia adfirmat: certè illinc eiiciuntur, vbi ipſarum pretium non eſt. atq; ita legiſlator noſter eiecerit poetas, qui omnem immunitatem eis negauerit, eos & inhonoratos infra ceteros eſſe, iuſſit. An hoc dicimus? ſtipendia liberalium artium, magiſtris olim conſtituta in omnibus vrbibus, ſuſtuliſſe Iuſtinianum, narrant. quid ni

Zonara. igitur aut illam Philippi legem aduerſus poetas receperit? Verum neque hoc dicimus. Et ſcimus tamen cum Platone idem Heraclitũ

cen-

cenſuiſſe: qui Homerum eiiciendum de republica; ſed & colaphis etiam cædendũ contendebat. Et principem Stoicorum Zenonem exiſtimaſſe, ad perceptionem diſciplinarum alienius poetica nihil eſſe. Et Solonẽ prohibuiſſe, Theſpim tragœdias agere, ac docere: quaſi iſthæc inutilis falſiloquentia foret. Et Catonem Fuluio Nobiliori tanquã crimen obieciſſe, quod conſul poetas in prouinciã adduxiſſet: Et in Decreto eſſe ſententias veterum theologorum, quibus poetarũ ſtudium, lectioque minus probatur. Et hæc, & alia contra poetas afferri poſſe, non ignoramus. Sed aut refutare, aut recitare omnia inſtituti noſtri non eſt. Cato habuit & ipſe eundem Ennium prætor in Sardinia. Solon, cui Homerus in veneratione fuit, mala potuit odiſſe poemata, odiſſe rem poetarum nõ potuit. Theologi cum exceptione loquuntur, poetas ſimpliciter non condemnant. & nemo cum illis non ita ſentiet. Zenoni ſic reſpondemus, non eſſe poeticam inſtrumentum philoſophiæ contemplatiuę, ſed actiuę: itaque neciri ad poetas pro rerum ſcientiis. tegunt iſti, quantum poſſunt, omnem etiam tenuem oſtentationem ſcientiarum: quam febriculoſam in Lucano, ſi memini, is appellat, quem ſæpius laudo, Iulius Scaliger. Et in hoc Zenoni, Platoni, aliis accedimus, qui id dixerint, & verò ita etiam intellexerint. Sed ad ipſum Platonem accedamus. Ipſe nõ ma-

Laertius.

Cic. pro Arch. & Tuſc. 1. c. 1. c. 2. c. 5. diſt. 37.

Sex. Vict. de vir. ill.

gis Socraticus, quam Homericus deprehenditur, planè oſtenditur à Maximo Tyrio ſuo.
In Conn. lib. 1. poet. c. 2. Et teſtimonia reddidiſſe poetis plura, & honorifica, notatᵘ à Scaligero eſt. quare barbari ſint, & hiſpidi, qui auctoritate Platonis poetas è republica exigendos volunt. & illius aut hoc nomine ſperhetur auctoritas hìc, vbi dixit tam variè teſtimonium. Nota eſt lex, quæ
l. 16. de teſt. teſtes ita repellit. Et Homero quid obiectat Plato. quod in ipſo non ſit maximè reprehédendum? intemperantia cõuiuia philoſophi non ſpectabis apud poetam. non fœdam Alcibiadis pruriginem audies. non tot ineptas & ſpurcas fabulas, ex quibus euadere nullus vir bonus queat. Et hoc tamen prętextu poetas ille abigit de republica ſua, qui mõſtra ſcripſit, quæ legiſſe nunquam, operæpretiũ fuerit. Plura in propoſito hoc Athenęus contra
lib. 4. 5. 11. Platonem. pręter quã quod inuidiſſimus, rabioſe maledicentiſſimus, mẽdaciſſimus, improbiſſimus traducitur, & ridiculè ambitioſiſſimus, qui poſt Draconis, & Solonis leges obtrudere ſuas voluerit Athenięſibus: quos & voluerit fieri nouos, neſcis quales, homines, qui nullibi vnquam extiterint. Et quidem ſic de ſua illa republica poetas eiecit, nõ de vllis aliis. vt traditum & receptum omnibus eſt. neque enim medici iſti quid agent, vbi ſani ſecundum Platonis homines omnes ſunt. Duo is pręterea notat, propter quę exulare poetas voluit. primũ, quod ignoret poeta res

ta res illas, de quibus dicit etiam excellenter ſecundum, quod imitando, eas deteriores facere cogitur, &, quantum oſtendit experientia, facit. Sed neque iſta momenti vllius ſunt. Etſi enim ars eſt naturæ imitatrix, vincit tamen illam ſæpe: quemadmodum in pictoria ipſemet obſeruauit Plato fieri, vt tantæ imaginem excellentiæ pingat pictor, quantæ nunquam oſtendere natura vniuerſa poſſit. Et verò ſic poeta noſter vel viros repræſentat tantæ virtutis, quantæ capax humana natura non eſt. Atque ſi ſic non agit poeta, eius hîc culpam, non artis vitium accuſabimus. Et poetas hos malos, impuros, impios de omni ciuitate eliminandos, volumus libentiſſimè. at non bonos, non ipſam poeſim magis, quàm rhetoricam, propter viuum & iſtius improbum. quia imò proprius vſus iſtarum artium probus eſt. quod Ariſtoteles docet. Et ita ipſe Plato, quam tātopere vituperat in Gorgia, rhetoricam probè tractatum in ciuitate admittit, & retinet. *in prim. Rh.* Primum verò illud de ignorantia cauillationem habet. nam quod poeta in quantum poeta eſt, id eſt imitator, non ſit neque moralis, neque ciuilis, neque militaris philoſophus, & de his repræſentat tam eo id ita ſolutum à Fracaſtorio eſt, quod nec ipſe Plato, in quantum dialogos illos ſuos ſcribit excellentiſſime, philoſophus eſt, ſed ſingularis dicendi artifex. Et ego ſic reſpondiſ-

ſem, in poeta duo eſſe, quaſi in homine, corpus, & animam, & illud huius eſſe inſtrumentum. animam poetæ eſſe omnẽ philoſophiam, per quam hominibus prodeſſe vult: corpus autem eſſe repræſentationem, per quam anima illa agit, quod voluit. Sic ſcilicet vt anima noſtra per inſtrumenta hęc noſtra corporis operatur, & agit. Et hîc ergo ſi Titium (vt vocabula teneamus iuriſconſultorum) quis ignoranter loqui contenderet, quod illius lingua non intelligat, quæ loquatur: an non inſanus accuſator exploderetur? Verum cum Platone vno nimis diu verſamur. Hoc ergo concludimus, ad Platonẽ nõ acceſſiſſe noſtrum leg.ſlatorem. Iacobus Cuiacius *ad d.l.3. C. de prof. & med.* in quæſtione iſta ſcribit, immunitates nullas tributas eſſe poetis: nõ quod non ſint digniſſimi, ſed quod lex deficiat. Quod vaniſſimum eſt. Si.n. digniſſimi ſunt, non debuit lex animata, qui ipſe eſt princeps, deficere, & deeſſe digniſſimis. Scipio Gentilis, frater meus, *lib.2. Parerg. c.1.* qui adfirmat, veriſſime illud à Cuiacio dictum, & rationem eius rationis reddit, quod olim poeticæ artis honos non erat, & ſi quis in ea re ſtudebat, in paraſitando, & adulando, totus erat, indignos quidem poeticæ ortus oſtendit: ſed nec ipſe tamen ſatisfacit quæſtioni, cur ad ſummam excellentiam euectæ rei poeticę non ſint immunitates tributę. Rhetorica receptain vrbem difficilius, & non-

nun-

nunquam prohibita exerceri, traditur. *Rhetores M. Craſſo, & Domitio cenſoribus, cludere* (vt ait Cicero) *lib. 3. de Orator. ludum impudentiæ iuſſi.* vt hæc de oratore Taciti verba ſunt. qui & de inanibus exercitamentis, & de reliqua eorum indignitate notat. Sic, vt pulſos meritò credas. *Suet de clar. rhet. Suet. c. 18.* Sed recepta tamen rhetorica in vrbem conſecuta etiam immunitates eſt. Rhetoribus quanta detulit Veſpaſianus? *Xiphil. in Veſp.* Philoſophi quoque Romà pulſi, *Gell. lib. 1. c. 11.* vt aliis de multis ciuitatibus, quaſi corruptores iuuentutis & per eorum ſtudia maxime res militaris langueſceret. *Athen. lib. 13. App. de bell Mithr. Quinctil. declamat. 268.* Quæ illa eſt agitata quæſtio, ſi arma ſimul, & litteræ, res duæ contrariæ, belli ſtudia, & pacis, florere, atque vigere poſſint. Et de philoſophorum improbitate, hypocriſi, malis artibus in adminiſtratione rerum publicarum plures retulerunt. *Lact. lib. 3. inſt. c. 15.* Quanquam abneget iſta in deditis philoſophiæ fideliter, egregius ſcilicet Neronis inſtitutor, Seneca. *lib. 5. ep. 74.* Aut qui iſti, quam frequentes veri philoſophi? raros ait Modeſtinus libro ſecundo Excuſationum. Sed hæc, quæ dicuntur contra philoſophos, non item dixeris contra poetas. Simulare te philoſophum (eheu quantus iſtorum hypocritarum numerus!) potes. ſed non oratorem, & minus poetam. Poetica pugnaciſſi-

Athen.lib.4. mos viros dedit Eupolim, Tirtæum, Æſchilum, Alcæum, Archilochum, Sophoclem, alios. Etiam illud hîc in quæſtione noſtra immunitatis referre philoſophis potuiſſes, è philoſophiá non eſſe, excuſare ſe à munerib. pecuniariis. *l.6. C.de mun.pa.l.8. C.de prof.& med.* Et tandem, quicquid fieri cùm philoſophis oportuerit, & quæ fuerit cauſſa (nam hanc ſe ignorare, ait Athenæus) hos in vrbẽ reducendi; certe immunitates obtinuere recepti, quas & tenent. Et ſic medicina Romæ S. C. damnata per annos ſexcentos, poſt admiſſa ſuis nõ caruit priuilegiis. *Plin. lib.29.c.1.* Quid ergo, quid poetis eſt? Amãt iſti otia, & ſeceſſus. Sed nec tu eos iunxeris monachis, quos Valentis lex præfit merito, *l.quidem.C. de decur.* ſi ſub ſpecie religionis ignauiam ſectantur, & per cultus diuini ſimulationem alimenta inertię quęrunt, vt ad eam legẽ videre te velim Alciati, & Cuiacii adnotationes. *Nomine magnifico ſegne otium velant*, de aliis ſcribit Tacitus, *lib.4.hiſtor.* & tu cõueniẽtiſſime iſtis appinxeris. Monſtra hęc mendicãtiũ exterminanda vndiq; iubet Plato, *libr. 11. de legib.* & Iuſtinian⁹ noſter, *C.de med.val.& Nouel.80.* qui ꝓpriũq; magiſtratũ huic rei fecit. Hic mihi Oroſius, *lib.vlt.c.33.* Iornãdes *de re. ſucc* Diaconus, *lib.*12. & alii reclamẽt, & malè Valẽti dicãt monachi, & monachales omnes. Quid ergo quid poetis eſt? An qa hiſtriones ſunt viles, & hiſtriones à poetis ſũt, poetęnullam

lá habét immunitaté, quaſi infamiũ effectores? Sed poetę auctores laudãtur tamẽ, actores hiſtriones vituperãtur ſoli, *l.5.C.de ſpectacul.* quod notat alicubi Auguſtinus. *libr.2.de ciuit.Dei,c* 14. Sed de hiſtrionib. mihi ita tradendũ videtur, vt gẽtiũ inſtituta intueamur, rationes cõtra eos expendamus, & legẽ, ſi qua eſt Dei, audiamus. Et equidẽ videre mihi videor, in ciuitate Romuli ſtudia hæc, & oblectamenta pacis, & otii contemtui extitiſſe, & ipſos contemptibiles, qui ea exercuiſſent, atque illi magis, qui ſtudiorum viliores partes tractaſſent. Sed poſtquam victa Italia, & ſubactis regionibus vicinis deſitum eſt timere, tum demum inſurrexere artes, & litteræ, ac deſierunt eſſe ignobiles, quas viri non ignobiles coluerunt. non omnes tamen eodem aut tempore, aut ſucceſſu. Et hæc ipſa poetica, à qua hiſtriones ſunt, vltima extulit tum caput, quum longe à prima illa paraſitatione receſſiſſet. nam Lælius & Africanus, qui comœdias nomine Terentii editas confeciſſe dicuntur, nomen ſuum vulgari, non ſuſtinuerunt. Ipſi hiſtriones, qui ſerui poetarum ſunt, multo minus labem abſtergere arti ſuæ valuerunt: & quam per leges notam olim contraxerunt, (*l.1. l.2. in fi. de his, qui no.inf.*) eam vix euerſâ republicâ effugerunt ſub ea exceptione, ſi non quęſtus cauſſa prodiiſſent in ſcænã. vt ita ex temporibus Cæſarum prætoris edictum Pegaſus, &

Nerua filius expoſuiſſe videntur. Quamquam nec ipſe prætor, opinor, aliter ſenſit, qui actores alios præter publicè quęſtuarios non cognouerit. non enim niſi ſub Cæſaribus extiterunt hi, qui principi vt placerent, aut ſibi etiam indulgerent, non, vt facerent hanc artem, prodibant in ſcęnam. Hic tamen quæſtio eſt, quid faciat merces artifici attributa, vt artem infamet. neque enim facere quidquam videtur quæſtus ad artis honeſtatem, vel inhoneſtatem, adprobandam. nam ea extra artem eſt. & medici, & iuriſconſulti, & milites, & theologi mercedem capiunt: quorum artes non dicimus inhoneſtas. Mihi videtur, actores ſine pretio indecoros propterea non eſſe, quia iſti artem hiſtrioniam facere non cenſeantur. ars autem notata eſt. & ita prætor, *Qui artis ludicræ, pronunciandive cauſſa in ſcænam prodierit.* vbi recipiendum eſt verbum *faciendi*, ſic, *Qui artis ludicræ faciendæ*, &c. vt illi dicerentur facere, qui ſaltarent in ſcæna, aut quid aliud ſine voce agerent: qui per funambulum, per machinam aliquam decurrerent. Notatam artem ipſam hiſtrionum teſtantur & alii. *Quinctil. lib. 3. 6.* Artem autem non facere eum, qui ſemel, iterum quid artis facit, Alciatus adfirmat ad *c. LXVI. de verborum ſignificat.* vt proculdubio ſic facit, qui quæſtum in facto non ponit. Dices etiam, inclinantem ciuitatem Romanam, atque etiam ruentem in has operas, co-

hiberi

hiberi ita decuiſſe, vt fæx hiſtrionum à viris honeſtioribus diſtingueretur, qui principibus vt placerent, aut ſibi etiam indulgerent, prodibant in ſcænam ſæpius. Sed & in mercede reponere aliquam labem maiorem, nec eſt abſurdum. nam & amicæ nomen eſt, quã meretricis honeſtius. vt aliquando tractat Athenæus, *lib.*13. & ſignificauit Maſſurius iuriſconſultus, *l.* 144. *de verborum ſignificat. ad l.3. C. de malefic.* Et crimina alia grauiora fiunt ex pretio. vt nos oſtendimus alibi. Et ipſæ illæ artes ſupradictæ nobiliſſimæ minus ſemper in eo artifice fulgent, qui mercedem paciſcitur, aut accipit. Ecce tibi Hippocrates, *ep. ad Abderit.* qui artis dedecus putat, mercedem capere ab Democriti ciuibus. Factum philoſophicum laudatur philoſophi, qui egenis ſuis auditoribus ipſe pecunias largiretur. *Lucian. in Nigr.* Et vero id ſcribit Vlpianus Iuriſconſultus, *l.* 1. *de extraord. cognition.* religioſam eſſe philoſophiã, ſed hoc primũ profiteri philoſophos oportere, mercenariam operam ſpernere. Et idem, ſanctiſſimam eſſe ciuilem ſapientiam, ſed pretio nummario æſtimatam dehoneſtari. Nam quid aliud eſt merces, niſi auctoramentum ſeruitutis? Iſocrates ſanè, cum diſcipulos docere cœpiſſet, & eos mercedem ſibi numerantes adſpexiſſet, lacrimas continere nequiuit, & ſe tum intelligere, libertatem illis ſuã fuiſſe mancipatam, adfirmauit. Et id Socrates

quoque, (*Xenoph.lib.*1 *Soc.*) venditorem ſui ipſius, qui mercede doceret. Nec eſt tamen cōferenda hiſtrionica merces cum medica, aut noſtra. illa eſt operæ emptio. itaq; theatrales, ſcenicæ operæ eorū appellantur. *Tacitus annal. Suet. Aug.*43. *Tyb.*35. noſtra non operæ, ſed artis, non emptio, ſed honorariū eſt. neque enim in tanta rei, pretiive diſtantia tu magis conſtitues emptionem nobis noſtræ artis, quam vno nummo aliam emptionem generaliter, aut cōductionē. *l.*46. *l. loca. l. x. de adq. poſſ.* Sic Cicero *lib.*1. *de offic.* artes illiberales, & ſordidas ab honeſtis, & liberalibus non ex quæſtu diſtinguit, ſed ex operarum emptione. Et ſic iniuriâ Iſocrates conqueſtus eſt. Neq; nos Sabinum noſtrum aut à Socrate notari ſineremus ſuſtentatum ab auditoribus ſuis. *l.*2. *de orig. iur.* Ergo merces licet extra artem ſit, ſi arti commenſuratur, cenſeri in cenſenda arte non minimum debet. quod in hiſtrionia quæſtuaria accidit. Adde autem contra hos ex Demoſthene, (*Orat. pro Phorm.*) ingens eſſe miraculum, vt qui facit quæſtum, is probus, & induſtrius ſit. Atque hæc de quæſtu. Sed eſt & alterum, quod exigitur infamandis actoribus: videlicet, vt in ſcænam prodeant, id eſt, in eum locum, quo paſſim homines ſpectaculi cauſſa admittuntur. adeoque non loco, ſed facultate volentium ſpectare, res hæc diiudicetur, Et ita *Petrus Faber*, in priuato loco ſpe-

ſpectaculum publicum, in publico priuatum eſſe poſſe, *libro primo Semenſtrium, capit.20.* rectè expoſuit. Vnde tu mihi notes, nullam aulicos, aut ſcholaſticos labem contrahere, qui agunt aliquando fabulas apud nos, & linguæ peregrinitate, aliterve excludere à ſpectando ſolent pleroſque omnes. Sed iſti nec pretio conducti agunt, ſed Archytæ crepitaculo magis vtuntur: quod laudat Ariſtoteles in Politicis libris. In theatro publico vel orationes, aut carmina recitare, probroſum Romæ viſum. *Tacit. annal.* 14. Ratio autē eius iuris hæc credi poteſt, quod inſtituto armatæ ciuitatis res ea aduerſa fuerit: itaque non admiſſa in oculis ciuitatis, nec ciuitatem lęderet, nec pœnam mereretur. Prẹter quàm quod ſi in re aliqua quid eſt peccati, id augeatur ſane, ſi palam, & nulla publici reuerentia admittitur. Sic euadit iniuria atrox, ſi in ludis, theatro, foro, facta ſit: quia contumacia eſt in hoc palam facto, quę delictum inducit. *l. 7. in fin. l. 9. de iniur. l. vlt. de ritu nuptiar.* Luſus deſinunt eſſe palam facti. itaque domi Ageſilaus, non in foro, ſuper arundine cum filiolis equitabat. *Plutarch. in Ageſil.* Et ita iure Romano, *Liu. lib.* 24. In Græcia non notabantur hiſtriones. Imo nec Romæ notabātur hiſtriones omnes: *Cornel. Nepos de vir. illuſtrib. in princ.* non enim Atellanarii erāt notati: qui tamē hiſtrio-

lib. 8.

nes nominabantur, & pro certo erant. Vt hinc quoque appareat, prętorem non niſi ad fæcem illam quæſtuariam reſpexiſſe in edicendo. *Liuius lib. 7.* Erant autem Atellanę temperatum ex Italica ſeueritate genus fabularum. *Suet. Ner. 39. Val. lib. 2. c* 1. Sic vt putes rectè cum *Fabro, Semenſtr. 2. cap. 6.* notatos præterea reliquos hiſtriones, quia res referrent turpiculas, ac leuiores. *Athen libr. 14.* Et de mimis dubitandum non eſt, actionem fuiſſe inuerecundam, & imitationem laſciuã perſonarum, ac rerum abiectarum; qualem hodie in Italia *mattaccinos.* Habitu muliebri agebant perſonam viri, & virili habitu perſonam mulieris, & laſciuientes, & molliter facientes omnia, nunc perſonam agebant lenonis, nunc adulteri, nunc temulenti. *Mimicas ineptias* hæc appellat Seneca; *de Tranquillit. vit.* at ſunt plus quàm ineptiæ. Martialis, fœdiſſimis ſuis verſibus fœdiores eſſe mimos, clamat.

Lib. 3. Epigram. 44.

Sed ſi Panniculum, ſi ſpectas caſta Latinum:

Non ſunt hæc mimis improbiora, lege.

Quare non immerito notatum ſe exiſtimauerit Laberius, qui mimos, & eques, & ſenex actitauit. Perſonæ condicio multo magis infamem efficere actionem valet. *Ariſt. lib. 8. Politic.* Et non omnes omnia decét, aut in omnibus ferri queunt. *Athen. lib. 5. Dipnoſoph.* Sic Antiochus rex dum mimos agit,

git, tantum in pudorem agit ſpectatores, vt diffugiant omnes, qui in rege iſthæc non ferenda exiſtimarunt. Quamquam Laberius fuerit eo etiam nomine infamis, quod & pecuniam pro opera illa accepit. *Suet. Cæſ.* 39. Niſi tu ad id reſpondes, quod *merces ab eo, qui inbere poteſt, vim neceſſitatis affert.* vt in propoſito Tacitus ait. *Annal.* 14. Sicut neq; preces ſunt, vbi negandi libertas nō eſt. quod alius dixit, & nos alibi executi ſumus. Et verò ſic eſt. *& ad ea, quæ non habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris, ignoſcitur ſeruis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt, obtēperauerint.* Etenim *velle non creditur, qui obſequitur imperio domini.* voluntate autem ſublata nullum delictum ſupereſt. Et ſic qui iuſſu eius, in cuius poteſtate eſt, matrimonium tale contraxerit, vnde aliàs infamia contrahebatur, nunc non notatur. Non aliter tamen Laberium libero, quam ſi & iuſſus fuerit mercedem accipere. nā quod muneris nomine, & poſt rem actam acceperit, nihil eum excuſat. De Laberio tamen ſatis. Alias autem fabulas pleraſque omnes multis aſperſas, & conſperſas fuiſſe verbis, factiſque inhoneſtis, & improbis, ego non dubito, & alii adnotarunt. qua de cauſſa improbaueris ſimulactores, ſimul etiam auctores. Non his carent vitiis paucula, quæ ſuperſunt, moralis ipſius Terentii. Quid illarum numer⁹ infinitus vulgarium? mediæ comœ-

Quinctil. decl. 281. l. 4. l. 157. de reg. l. 20. C. de adult. l. 11. de his, qui no. in not. ad l. ſi flagitii, de V. O.

diæ plures octingentas, & delectu quidem habito, euoluiſſe ſe, inquit Athenæus *libr.* 8. Etiã illa contra hiſtriones erãt, vt toties vrbe, & Italiâ pellerentur, (*Suet. Aug.* 45. *Dom.* 7. *Tacitus annalium l.* 4. 13.) quod fœda per domos, ſeditioſa in publicum vbiq; immodeſta multa patrabant. nec enim iſtorum ſocietates erant modeſtiores ſocietatibus illis, aut factionibus Praſinorum, Venetorum, aliorum aurigarum. Itaque de inſtitutis populorum ſatis, & iure noſtro. nam infames hodie hiſtriones eſſe nullibi, certum eſt. At Plato, *lib.* 3. *De republ.* aduerſus hiſtrioniam vſus ea eſt ratione, quod iſtiuſmodi imitationes, maxime ſi à teneris annis initium ſumpſerint, in mores, naturamque abire, & quantum ad corpus pertinet, ipſamque vocis conformationem, & ad animi ipſius conſtitutionem ſolent. Et vera Platonem dicere, mihi quidem perſuaſiſſimum eſt. Nec aliter Ariſtoteles, (*ſect.* 30. *problemat.* 9.) q hiſtriones magna ex parte im pbis eſſe moribus, agnoſcit, quia magnam ætatis partem malè conſumunt. Sed hæc tamen non attingunt hos, quos nec notatos edicto prætoris, dixi. Hos attingit Platonis ratio altera, quod deterioris ſe partes agere, non ſit aut decorum, aut tolerabile. quo enim cum pudore vir aget partes mulieris, liber ſerui, ſobrius ebrii, honeſtus impuri, homo etiam belluæ? Sed ioci tamen, & vtilitatis cauſ-

ſa ſie-

ſa fieri iſthæc aliquantiſper poſſe,& ipſe ibidem fatetur Plato. & quod de actione oratoria ait Ariſtoteles, *lib.3.Rhet.* idem de hiſtrionia dicere nos, quid vetat? rem hanc ſanè leuem eſſe,& importunam: verum ea cum ad poematum perfectionem adcōmodetur, nō tanquam honeſtæ, ſed tanquā neceſſariæ rei, ratio ipſius habenda eſt. Ea eſt naturæ deprauatæ,& medentis hominum vitiis. Sicut autem medici nec à mendacio refugiunt officioſo, nec alii vlli: Quod aliàs explicaui: & mendacium res omnium turpiſſima eſt tamen: ita hîc medici iſti ab his indecoris imitationibus nō ſubtrahent ſe. Et morbos corporis perſpectacula curari, ſcribit Hippocrates. (*lib. de in ſom.*) Oratori ſunt illæ omnes perſonæ induēdæ ſæpius, nec cum dedecore, quia neceſſario. Referunt, Theophraſtum & docentem in ſcholis geſtu omnia dicta comitari ſolitum, etiam cum de ebrio, ſimilive oratio incidiſſet. *Athenæus lib.1. Bod. lib. 6. de rep.* Et hactenus de his. Nam qui hiſtrioniam omnem ſublatam eſſe volunt, hi auctoritate theologorum magis mouentur. Ego vero vt theologorū auctoritate in re religionis valde moueor, ita in re morali, aut politica non valde. *Auguſtinus libro ſecundo De ciuitate Dei.* Et loquuntur hi maximè, quum dæmonibus ludi exhiberentur. *Tertullianus de ſpectacul.* Et ſic etiam

lib.1. de in. bel.

damnant militiam patres propter idololatriam, quæ in imagines principum, & in ſacramenta impendebatur. Quod ſi quando generaliter loquuntur; id potiſſimum ex humana faciunt ratione, quæ & ipſa fecerit hiſtriones infames. Quæ tamen eos quare fecerit, & quo modo infames, nunc audiuimus. Illud afferunt potentiſſimum ex verbo Dei, *Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea.* Sed hoc poteſt non multum hiſtrionibus obeſſe, qui mimas habent; & ſcænicas, vt non habeant opus iſthac veſtium commutatione. Sed ego putem; ſic vetitum vſum illum veſtimentorum promiſcuum in lege Dei, vt in omni alia bona aliorum lege eſt. *c. 6. diſtinction.* 30. Nam ſine vituperatione vir non facile vtetur muliebribus, vt inquit Vlpianus: *l. 23. de aur. & argent. leg.* & id acriter antea monuit Tyberius; *Tacit. annal.* 3. Sed Auguſtinus in ſecundo Soliloquiorum de re iſta diſputat, atque prohibitionem Dei ſic accipiendam ſentit, ne in quaſdam inexcuſabiles turpitudines tandem decidatur. Nec enim frigore emori malit quis, quàm fœminæ veſtem induat. Nec patriæ liberandæ relinquent occaſionem, qui id efficere poſſunt veſtibus induti fœmineis. Quamquam, hoc nomine vituperatam etiam à ſuis Gallis, & hoc quæſito colore necatam ab Anglis puellam illã Lotharingam Galliarum aſſertricem, narrant. *Comm. Pii.* 2. *lib.* 6.

Deut. 22.

2. *lib.6.* Atque nobis ſermo alibi de his eſt. Sed & alii theologi verba Dei capiunt cum exceptione, quatenus ea veſtium mutatio contra aliquod decalogi præceptum aut expreſſum, aut tacitum fieret, alioquin non ſit ea moralis lex, neque nos teneat. & verò cæremonialis eſt Aquinati. Sed & illud ego crediderim, illis ipſis in verbis diuinæ legis latere turpius aliquid, quàm quod verba ſonant. nam additur ibi, *Abominabilis enim apud Deum eſt, qui facit hæc.* Quod autem tantum ſcelus hîc eſt, vt ſit abominatio? *Scelus* latet, quod itidem *abominatio* appellatur alibi: *Leuit.*18. & fœda intemperie turpiſſimum, & nefarium, ſiue mulieres in virorum, ſiue hi in illarum opera veniant, Platoni latè, *lib.*1.8. *De legib.* Et ſicut in Leuitico verbo *retectionis* quaſi veſtimentorum ea flagitia ſignificantur: ita in lege hac, ſimili loquendi modo, par crimen proponatur. Nihil facit lex illa Dei aduerſus hiſtrioniam. & minus nihilo aliud, quicquid theologi afferunt. Bodinus abutitur auctoritate Ariſtotelis, *lib.7.Politicor. in fin.* quaſi is hiſtrioniã omnino non ferat, qui poeticam tamen vtilem ciuitati, docuit. Turpes fabulas exterminari, cupit ille, & ab his abeſſe præcipuè pueros. Auguſtus quoque, ſic iuſſit à nocturnis ſpectaculis iuuenes vtriuſque ſexus. *Ne cœtu promiſcuo quod perditiſſimus quiſque per diē concupiiſſet, per tenebras auderet.* Vt in

Sum.1.2.q.104.a.6.

Suet.c.31.

propoſito Tacitus. (*Annal. lib.* 14.) A quibuſdam arcuit fœminas idem imperator, & noſtri legiſlatores. *Sueton.* 44. *l.* 8. *C. de repud.* Alii arcent omnino clericos. *c.* 3. *diſtinct.* 23. *c.* 37. *de conſecrat. diſtinct.* 5. Hæc tamen, quæ cauſſas habent in ipſis ſpectatoribus ſingulares, nihil ad hiſtriones pertinent. Et ſic igitur in excurſu iſto de hiſtrionibus concludo, hiſtriones, non illos publicè mercenarios, indignarumq; actores fabularum, nota nulla dignos videri. Sed etſi actores iſti omnes forent notabiles: non propterea contemnes auctores, poetas. Vt enim magiſtratus ſunt honorati, & eorum manus tamen abominabiles ſunt carnifices; & præcones; & accenſi, & reliqua miniſteria minus digna: ita in honore eſſe poetæ poſſunt, cum vox, & os ipſorum hiſtrio inhonoratus maneat. Miniſteria ſunt ſeruilia. Sic animi imperio; corporis ſeruitio vtimur. Et verò auctores afferunt animum; actores corpus. At age, oſtendamus tandem; cur poetæ nulla immunitatis prærogatiua fruantur. Dicimus; id eſſe, quia artium doctoribus tantum datæ immunitates ſunt, non aliis. Igitur nec poetis vlla ſupra alios *prærogatiua*, & priuilegium ſit. Nam quod de oratoribus dictum eſt, id de rhetoribus eſt accipiendum, magiſtris oratorum. Et quod de ſophiſtis, & dialecticis, ſic de profeſſoribus Logicæ intelligitur, nõ in iure noſtro modo, vbi expoſuit Auguſtinus, ſed & apud

Salluſtius.

apud alios auctores. *Cic. in orat. Quinctil. li. 2. c. 15. Lucia. in Anachar. Iſocr. con. ſoph.* Et ſic de reliquis. Et itaque hoc conficio, tributas immunitates eſſe etiam præceptoribus artis poetices, non minusquàm rhetoribus, & reliquis liberalium artium doctoribus: etſi ipſis poetis tributæ non ſint. Artium præceptoribus aut tributæ ſint, quia illi pauciores cum ſint, quam diſcipuli, de ærario auferent minus, aut quia ſint vel hoc digniores, quod faciunt alios eſſe, & ſtultitiam multam ferũt diſcipulorum. De magiſtris non capio, quod Diocletianus de hydraulis reſpondit Attalo alicui. *l. 4. C. de excuſ. muner. l. 4. C. de profeſſ. & medicis.* Nec quod de calculatoribus alibi interpretatur in oratione diui Marci. Quicquid aliter Cuiacio videatur. Nam verborum proprietas, & ſupradictæ rationes pro me ſtant, & opinor, titulus totus Codicis *de excuſationibus munerum.* Itaque & ſic accipio, quod de pictoribus, & reliquis expoſitũ eſt. *Tacit. de orat. l. vlt. de iur. immunit. l. 1. C. de exc. art. l. 4. de ſicar. l. 18. de inſtr. Paul. ſent. de lega.* Quod ſi tamen probes minus in mæchanicis artificibus: addo tibi, humiliores has artes excitandas fuiſſe præmiis, at *famæ ſoli ſeruiunt poetæ, & eam vnam eſſe pretium omnis ſui laboris, fatentur.* Nec alii longè aliter. In humilioribus verò artibus ſi & medicinam iure noſtro repoſueris, fortè nõ erraueris, quæ tamen intelligetur de chirurgi-

In l. 6. de excuſat.

ca. At malim illud, *medicorum cauſſa iuſtior eſt, qui ſalutis hominum curam agunt*, vt eſt in primo capite, *De extraordinariis cognitionibus*. Medicis nec profeſſoribus eſt immunitas. & itaque titulus conceptus, *De profeſſoribus, & medicis*. & ſic diſtincti medici à præceptoribus alicubi Suetonio, Medicis nec profeſſoribus, ſed circumforaneis tamen, ſiue circuitoribus: vt hoc vocabulum alii malunt. Et ſunt circuitores, qui medicinam faciunt, non tractant domi otioſi, & in libris. Qualem fuiſſe Auicenam dicunt, medicum ſummum, difficultate artis territum ab ea facienda. Et quidem nec his tributas legimus immunitates, qui libros conficiunt & per literas ſic latius, longiuſque docent. Sed nec iſti tamen ſtultitiam diſcipulorum ferunt, & vno gloriæ ſtudio feruntur, & plures vtique ſunt, quàm vt ſufficere ærarium eis poſſit. Nobis etiam interdicta ſcriptio eſt. Ecce ego deſino: pareo legiſlatori.

in Aug. c. 42. Cuia. ad d. l. 6.

l. 2. C. de vet. iu. enucl.

FINIS.

LECTORI S.

Ne vacatura eſſent aliquot pagellæ, candide lector, placuit ex Iac. Rœuardi *IC^ti clariſſimi* libr. V. Varior. *caput* 3. *propter materiæ ſimilitudinem, hic apponere.*

CAPVT 3.

Quæ dicatur feralis peſtis in reſcripto quodam imperatoris Conſtantini.

NON ſatis cõſtat, quid per feralẽ peſtem Cõſtantinus intellexerit, cũ ſic de maleficis ſcriberet: *Hos (quoniam naturæ peregrini ſint,) feralis peſtis abſumat.* c. VI. C. de maleficis. Feſtus auctor eſt, feraliaðiis manib. ſacrata feſta, à ferendis epulis, vel á feriendis pecudibus eſſe appellata. Scribit etiam Varro, Feralia ab inferis & ferendo appellata eſſe, quòd ferant tunc epulas ad ſepulchrum, quibus ius eſt ibi parentare. Indeq; officium quòd mortuis impenditur, ferale dici, teſtis eſt Apuleius de aſino lib. I. Vox, inquit, perſolutis feralibus officiis luctu & mœrore deformata. Hinc etiam cineres exuſti cadaueris, & vrnas in quibus cineres recondebantur, ferales appellatas eſſe Tacitus tradidit. Sic enim Annalium libr. ij. ſcribit: Tunc ferales reliquias ſinu ferret, incerta vltionis, anxia ſui. Et libr. 3. Poſtquam duobus cum

liberis feralem vrnam tenens egreſſa naui defixit oculos. Habitum illum, quo deos deasve manes apparere perſuaſum erat, etiam feralem veſtem veteres appellaſſe, ex eodem Tacito cōſtat, qui ſic libr. xiii. ſcribit. In modum furiarum, veſte ferali, crinibus deiectis faces præferebant. Eoq; ſenſu feralem peſtem hoc in loco accepiſſe Cōſtantinum eſt veriſimile. Voluit enim maleficos diis manibus conſecrari. Sed quomodo? Sic nimirum vt eiuſmodi peſtis ſiue interit⁹ eos abſumat, cuiuſmodi feraliorum tempore pecudes & in officiis feralibus cadauera mortuorum, cum in ignem poſita ſunt, abſumuntur. Indeq; pœna maleficorum dicta feralis peſtis eo modo videri poteſt, quo feralem vrnam, reliquias, veſtesq; ferales, & ferale denique officium eſſe appellatum docuimus. Et ſic quidem nihil aliud voluiſſe viſus eſt Cōſtantinus, quàm maleficos igne conſumendos eſſe. Et quia de diis manibus, quibus feralia ſacrabantur accitis arte magica locutus fuerat Conſtantinus, idcirco ferali peſte potius quàm igne dixit huiuſmodi homines abſumendos eſſe. Nimirum vt his verbis malefici iiſdem diis conſecrari intelligerētur, quos artibus ſuis euocantes ſępius, vt erat opinio, inquietauerant. Peſtis igitur feralis, ille dici hoc loco interitus debet, quo quis diis manibus conſecratur; ſicut officium ferale dicitur, quod iiſdem diis exhibetur, cum homini

mini mortuo iuſta fiunt. Quamuis interim non ignorem, de ſupremo quouis ſupplicio interdum etiam peſtem feralem accipi poſſe. Certè quia ſic in Octauio ſcribit M. Minutius Felix: Et hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia, eorum cęremonias fabulatur. Pro morte autem ſiue interitu peſtem veteres poſuiſſe non ignorat, qui peſtiferum fulgur Feſtum obſeruauit definiuiſſe, quo mors exiliumve ſignificari ſolent. Cic. quoq; perniciem, ſiue interitum reip. frequenter peſtem appellat.

FINIS.

VA1
15,19260